

Sdp:n suhtautuminen Länsi- Euroopan yhdentymiskehitykseen 1985–1991

Turun yliopisto
Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin lai-
tos
Pro gradu –tutkielma
Mikko Pousi
Huhtikuu 2017

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos / Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

POUSI, MIKKO: Sdp:n suhtautuminen Länsi-Euroopan yhdentymiskehitykseen 1985–1991

Pro gradu- tutkielma, 75 s.

Poliittinen historia

Huhtikuu 2017

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää miten Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen (Sdp) suhtautuminen Länsi-Euroopan yhdentymiskehitykseen muuttui vuosien 1985–1991 välillä. Eli miten Sdp ja sen johtavat poliitikot näkivät puolueettomuuteen ulkopoliitikassaan nojanneen Suomen aseman osana yhdentyvää Eurooppa ja minkälaisia perusteluja näkemyksille annettiin. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, minkälaisia jakolinjoja integraatiokysymys synnytti puolueen sisälle. Sdp:n kannanottoja ja etenkin sisäistä integraatiokeskustelua ei ole aiemmin kunnolla tutkittu.

Pääasiallinen tutkimusmetodi on arkistotutkimus. Primääriaineistona on käytetty Sdp:n päättävien elinten kuten puoluekokouksen, puoluevaltuuston, puoluetoimikunnan, eduskuntaryhmän sekä integraatiotyöryhmän keskusteluja ja kannanottoja sekä keskeisten vaikuttajien puheita ja kirjoituksia.

Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että ennen vuotta 1988 Sdp:ssa ei käyty kovin merkittävää keskustelua suhtautumisesta yhdentymiskehitykseen. Tilanne muuttui vuonna 1988 kun ensimmäinen integraatiotyöryhmä perustettiin. Integraatiotyöryhmällä oli alusta alkaen keskeinen osa puolueen integraatiolinjausten muotoilijana. Eräs merkittävimmistä taustavaikuttajista keskustelun aktivoinnissa oli kansanedustaja Ilkka-Christian Björklund. Björklundin merkittävä rooli yhdentymisen puolestapuhujana ja integraatiokeskustelun tienraivaajana ei ole aiemmassa tutkimuksessa saanut ansaitsemaansa huomiota. Myös Paavo Lipponen toimi keskustelun virittäjänä ja puolueen virallisten näkemysten haastajana. Erkki Tuomioja ja Tarja Halonen taas voidaan mainita yhdentymiseen kriittisemmin suhtautuneista. Sdp:n sisälle ei missään vaiheessa muodostunut vahvaa integraation vastaista liikettä.

Tappio kevään 1991 eduskuntavaaleissa ja siirtyminen oppositioon mahdollisti virallista linjaa rohkeampien kannanottojen esittämisen. Sdp vaati EY-jäsenyyden hakemista ensimmäisen kerran huhtikuussa 1991. Erityisesti puolueettomien Ruotsin ja Itävallan päätökset hakea EY-jäsenyyttä vauhdittivat EY-myönteisen päätöksen syntymistä. Myös Suomen heikkenevä taloudellinen tilanne vauhditti EY-myönteisyyden kasvua. Viime kädessä kyse oli siitä, että Sdp:n mielestä oli parempi olla mukana niissä pöydissä, joissa Suomeen vaikuttavia päätöksiä tehdään, kuin pysyä niiden ulkopuolella.

Asiasanat: Sdp, Eurooppa, integraatio, puolueettomuus, ulkopoliitikka, kauppapoliitikka

1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuskysymykset ja rajaus.....	1
1.2 Lähteet ja aiempi tutkimus	4
1.3 Lännettyvä Suomi	6
1.4 Vaalitappio ja puheenjohtajavaihdos	10
1.5. I-C Björklund herättelee puolueväkeä.....	12
2 Sdp aktivoituu integraatiopolitiikassa	14
2.1 Integraatiotyöryhmä johtavaksi valmisteluaiheeksi.....	14
2.2 Sdp:n integraatiotyöryhmä julkaisee ensimmäisen muistionsa.....	17
2.3 Keskustelu hallituksen integraatioselonteosta marraskuussa 1988	19
3 Sdp tukee ETA-neuvotteluiden aloittamista.....	21
3.1 Lipponen yksinäisenä sutena	21
3.2 Uusi integraatiotyöryhmä pohtimaan Sdp:n linjaa	24
3.3 Sdp:n esiintyminen eduskuntakeskustelussa hallituksen tiedonannosta marras- joulukuussa 1989	30
4 Toimintaympäristö muutoksessa.....	34
4.1 Sdp osallistuu aktiivisesti ETA-selonteko-keskusteluun maaliskuussa 1990	34
4.2 Paavo Lipponen haastaa puoluejohtoa puoluekokouksessa 1990.....	37
4.3 Tarja Halonen nostaa Eurooppa-poliittista profiiliaan	43
4.4 Ruotsi päättää hakea EY-jäsenyyttä – mitä tekee Sdp?.....	46
5 ”Suomen tulee ryhtyä toimiin EY-jäsenyyden toteuttamiseksi”	52
5.1 Vaalitappion jälkeen Paasio esittää EY-jäsenyyden hakemista.....	52
5.2 ”Paperin ylälaita vanhenee alalaita kirjoitettaessa” – Paasio toistaa esityksensä EY- jäsenyyden hakemisesta.....	58
5.3 Sdp virallisesti EY-jäsenyyden taakse	61
5.4 Johtajuuskriisi huipentuu ylimääräiseen puoluekokoukseen – Sundqvist puheenjohtajaksi	65
6 Lopuksi.....	68

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskysymykset ja rajaus

Tämän tutkimuksen aiheena on Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen (Sdp) suhtautuminen Länsi-Euroopan yhdentymiskehitykseen vuosina 1985–1991.

Tarkastelen sitä, miten Sdp:n ja sen johtavien poliitikkojen suhtautuminen integraatioon muuttui mainittuna ajanjaksona ja millaisia perusteluja EY-jäsenyyden puolesta ja vastaan esitettiin.

Länsi-Euroopan integraatiosta on puhuttu Marshall-suunnitelmasta lähtien ja se voidaan jakaa taloudelliseen ja poliittiseen integraatioon. Suomen osalta poliittinen integraatio tuli mukaan vasta ETA-sopimuksen ja selvemmin EY-jäsenyyden myötä. Sitä ennen Suomi osallistui vain taloudelliseen integraatioon.¹

Käsitteellä ”suhtautuminen” tarkoitan sitä, miten Sdp:ssa nähtiin Suomen asema osana muuttuvaa Eurooppaa ja sen instituutioita kuten Euroopan Neuvosto, Euroopan talousalue (ETA) ja Euroopan yhteisö (EY). Minua eniten kiinnostava problematiikka liittyy Suomen EY-jäsenyyteen ja Sdp:n asemoitumisessa sen suhteen. Mitkä seikat vaikuttivat siihen, että Sdp päätyi syyskuussa 1991 ilmoittamaan virallisesti kannattavansa Suomen EY-jäsenyyttä? Ketkä olivat jäsenyyden merkittävimmät puolustajat ja vastustajat Sdp:n sisällä? Miten he näkemyksiään perustelivat? Tämän kysymyksen tekee erityisen mielenkiintoiseksi se, että monet ajan Sdp:n keskeiset vaikuttajat olivat olleet mukana 1970-luvun EEC-vapaakauppasopimusta vastustaneessa liikkeessä.

Sdp:sta puhuttaessa tarkoitan etupäässä puoluekokouksissa hyväksytyjä ohjelmia sekä puoluetoimikunnassa ja eduskuntaryhmässä tehtyjä päätöksiä ja käytyjä keskusteluja sekä puoluejohdon ja keskeisten vaikuttajien puheita ja kirjoituksia. Puolueen integraatiotyöryhmän raportit ja muistiot ovat myös tärkeässä osassa.

---

¹ Paavonen 2008

Tutkimuksen aikarajausta vuosiin 1985-1991 perustelen paitsi kansainvälispoliittisilla tapahtumilla myös Sdp:n sisäisillä muutoksilla. Muutosvauhti vuosina 1985–91 oli valtava. Presidentti Kekkonen oli ennustanut vuonna 1961 presidentti Kennedylle, ettei Suomesta koskaan voisi tulla EEC:n jäsentä.² Vielä vuonna 1985 ei ollut juurikaan merkkejä siitä, ettei Kekkonen ennustus toteutuisi. Vain kuusi vuotta myöhemmin EY-jäsenyys oli lähinnä ajan kysymys. Gorbatsovin valtaannousu Neuvostoliitossa vuonna 1985 antoi Suomelle enemmän ulkopoliittista liikkumatilaa, joka osaltaan vaikutti siihen, että integraatiopolitiikassa otettiin uusia, joskin vielä melko varovaisia askelia. Ensimmäinen askel oli Eftan täysjäsenyys vuonna 1986.

Suomen osalta ns. vapaakauppaintegraation kausi alkoi FINN-EFTA-sopimuksen syntymisellä vuosina 1959-61. Edeltänyttä aikaa itsenäisyyden alkuvuosista lähtien luonnehditaan protektionismin kaudeksi. Vuonna 1973 Suomi ja muut Efta-maat solmivat vapaakauppasopimuksen Euroopan talousyhteisön kanssa. Lisäksi Suomi teki sopimusta vastaavat järjestelyt Itä-Euroopan maiden kanssa. Paavosen mukaan vapaakauppaintegraation kausi päättyi asteittain 1980-luvun puolivälistä alkaen 1990-luvun puoliväliin mennessä, kun teollisuustuotteita koskeva länsi-eurooppalainen vapaakauppa-alue toteutui vuonna 1984. Vaikka Suomesta tuli ETA-alueen jäsen vasta 1994, pääomien liikkeen vapautuminen 1980-luvun jälkipuoliskolla merkitsi uusia olosuhteita pelkkään vapaakauppaan verrattuna.³

Pertti Paasion valinta Sdp:n puheenjohtajaksi vuonna 1987 Kalevi Sorsan pitkän valtakauden jälkeen aloitti puolueessa uuden aikakauden. Myös Paasion puheenjohtajuudesta luopumiseen johtanut kehitys muodostaa yhden tämän tutkimuksen sivujuonteen.

Suomen sotien jälkeiselle ulkopoliitikalle leimallista oli varovaisuus, ns. wait and see- politiikka. Länsi-Euroopan yhdentyminen alkoi kiihtyä pitkän suvantovaiheen jälkeen 1980-luvun puolivälistä alkaen. Kiihtyvä integraatio loi myös Suomelle ulkopoliittisia paineita. Piti välttää jääminen taloudellisesti ja poliittisesti eristyksiin ja Neuvostoliiton etupiiriin. Jukka Tarkan mukaan EEC-

---

² Euroopan talousyhteisö (engl. EEC) oli EY:n edeltäjä. Suomi solmi EEC:n kanssa vapaakauppasopimuksen vuonna 1973.

³ Paavonen 2008

vapaakauppasopimus 1970-luvulla oli ratkaiseva askel, jonka avulla Suomi pääsi länsileiriin.⁴

Puolueettomuuden käsite on merkittävässä osassa tässä tutkimuksessa, sillä sen ympärille kiteytyy Suomen ulkopoliittinen linja toisen maailmansodan jälkeen. Puolueettomuuden säilyttämisellä perusteltiin pitkään sitä, miksi EY-jäsenyys oli Suomelle mahdoton ajatus.

Puolueettomuuspolitiikan perusta luotiin 1950- ja 60-luvuilla. YYA-sopimus rajoitti huomattavasti Suomen ulkopoliittista liikkumatilaa. Lyhyt määritelmä puolueettomuuspolitiikasta sisältyi YYA-sopimuksen johdantoon. Sen mukaan sopimus oli laadittu ”ottaen huomioon Suomen pyrkimyksen pysyä suurvaltojen eturistiriitojen ulkopuolella”.⁵ Se, miten pyrkimys käytännössä toteutettiin, riippui kulloinkin vallitsevasta tilanteesta. Suomen mahdollista jäsenyyttä kansainvälisissä järjestöissä tarkasteltiin aina siitä näkökulmasta, sisälsivätkö ne sellaisen poliittisen ulottuvuuden, jonka voitaisiin tulkita olevan ristiriidassa Suomen puolueettomuuspolitiikan kanssa.

Neuvostoliiton kanssa 6.4.1948 solmitun YYA-sopimuksen selitettiin olevan ristiriidaton Suomen puolueettomuuden kanssa, koska YYA-sopimus ei ollut sotilaallinen liittosopimus, joka automaattisesti velvoittaisi osapuolia osallistumaan toistensa puolustamiseen, jos jompikumpi niistä joutuisi hyökkäyksen kohteeksi. Paasikivi totesi kolme päivää YYA-sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen: ”Suomella täytyy katsoa olevan periaatteellinen oikeus pysyä puolueettomana muiden valtioiden välisen sodan aikana”.⁶

YYA-sopimus nousi 1970-luvun mittaan yhä tärkeämpään asemaan suomalaisen omissa ohjelmissa. Sopimusta pidettiin Suomen ulkopoliitiikan perustana. Muutos tapahtui vasta vuonna 1983 jolloin presidentti Koivisto yksipuolisella päätöksellään palautti hallitusohjelman muotoilun YYA-sopimuksesta koskemaan vain Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita. Myös pääpuolueet kävivät

---

⁴ Tarkka 2012, 470

⁵ Jakobson 2001, 359

⁶ Jakobson 2001, 59

keskinäistä kilpailua idänsuhteissa. Sdp:n kannanottoihin tuli 1970-luvulla mukaan käsite ”rauhantahtoinen puolueettomuuspolitiikka”.⁷

Asetelma muuttui kun Mihail Gorbatsov hyväksyi selväsanaisesti Suomen puolueettomuuden vierailullaan syksyllä 1989 ja totesi Neuvostoliiton puhuvan Suomesta puolueettomana valtiona. Julistuksen jälkeen kaikkien puolueiden oli helppo hyväksyä puolueettomuus. Hämäläisen mukaan Gorbatsovin antama tunnustus palautti Suomen puolueiden kielenkäytön 30 vuotta taaksepäin. Unto Hämäläisen mukaan ”suomalaiset yllätettiin housut kintuissa”.⁸

Sdp ei enää 1980-luvulla puhunut Paasikiven-Kekkosen linjasta. Kalevi Sorsa ehdotti tilalle nimitystä ”Suomen linja” sen sijaan että Koiviston nimi lisättäisiin joukon jatkoksi. Myös puolueettomuus-sanana käyttöä vältettiin. Esimerkiksi vuoden 1984 ulkopoliittisessa julkilausumassaan Sdp ei sitä maininnut.⁹

Vuosi 1991 on mielestäni luonnollinen ja työekonomisesti järkevä päätepiste tälle tutkimukselle, sillä Sdp ryhtyi virallisesti kannattamaan Suomen EY-jäsenyyttä syksyllä 1991. Euroopan yhdentymiskehitys ei tietenkään tähän päätynyt, mutta Sdp:n suhtautuminen varsinaisiin EY-jäsenyysneuvotteluihin vuodesta 1992 eteenpäin vaatisi mielestäni jo oman tutkimuksensa.

1.2 Lähteet ja aiempi tutkimus

Tutkimuksen primäärilähteenä on Työväen arkiston Sdp:a ja SAK:ta koskeva arkistomateriaali kuten puoluekokouksissa hyväksytyt ohjelmat, puoluevaltuuston, puoluetoimikunnan ja eduskuntaryhmän pöytäkirjat sekä puoluejohdon ja keskeisten vaikuttajien puheet ja kirjoitukset. Erityisen tärkeitä ovat puolueen integraatiotyöryhmien muistiot. Puoluelehdistö ei ole käytetty lähteenä, jotta lähdeaineiston määrä ei paisu liian suureksi.

---

⁷ Hämäläinen 1994, 11-14

⁸ Hämäläinen 1994, 16

⁹ Seppinen 2008

Entinen kansanedustaja Ilkka-Christian Björklund on antanut tärkeää taustatietoa vastaamalla kysymyksiini ja antamalla käyttöni materiaalia omasta arkistostaan. Myös Pertti Paasio on auttanut tutkimusta antamalla taustatietoa, vaikka en hänen toivomuksestaan käytä häntä tutkimuksen lähteenä.

Suomen ulko- ja kauppapolitiikkaa käsittelevää tutkimusta on tehty varsin paljon. Tutkimuksen aiheen kannalta perusteoksia ovat esimerkiksi Juhana Aunesluoman *Vapaakaupan tiellä – Suomen kauppaja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan*, Tapani Paavosen *Vapaakauppaintegraation kausi – Suomen suhde Länsi-Euroopan integraatioon FINN-EFTAsta EC-vapaakauppaan*, Jyrki Karvisen *Euroshakki – kylmästä sodasta itälaajentumiseen* sekä Christine Ingebritsenin *The Nordic States and European Unity*.

Sdp:n kannanmuodostusta sen sijaan ei ole tutkittu järjestelmällisesti. Puolueen kulloisetkin kannat on tuotu esiin lähinnä laajempien yleisesitysten alalukuina keskittyen lähinnä puolueen johtohenkilöiden lausuntoihin ja eduskuntakeskusteluissa esitettyihin mielipiteisiin. Lähelle aiheitani tulee Laura Rissasen pro gradu ”*Suomen hallitus nojaa vahvaan ja koossapysyvään Eftaan*” – *Suomi ja Länsi-Euroopan yhdentyminen 1985–1991*. Rissasen tutkimus keskittyy Suomen hallituksen ja presidentin integraatoratkaisuihin sekä eduskunnassa käytyihin keskusteluihin.

Sdp:n lähihistoriasta on julkaistu yllättävän vähän kirjallisuutta. Aukkoa täyttää Ulpu Iivarin *Kansanvallan puolustajat – sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 100 vuotta*, joka valottaa tämän tutkimuksen ytimessä olevan Sdp:n eduskuntaryhmän vaiheita. Ulpu Iivarin kirjoittamassa *Lähikuvassa Ulf Sundqvist*-teoksessa sivutaan myös tärkeiden integraatoratkaisuiden taustoja. Aivan lähivuosina on julkaistu Paavo Lipposen¹⁰ vuodet 1979–1995 käsittävä muistelmateos sekä Erkki Tuomiojan¹¹ poliittiset päiväkirjat vuosilta 1991–1994.

---

¹⁰ Lipponen 2014

¹¹ Tuomioja 2014

1.3 Lännettyvä Suomi

Integraatio oli suorastaan tabu Suomessa 1980-luvun puolivälissä. Se oli asia, josta ei puhuttu julkisuudessa. Puolueiden eduskuntaryhmät eivät olleet keskustelleet asiasta käytännössä lainkaan sitten vuoden 1973 EEC-vapaakauppasopimuksen eikä minkäänlaista yritystä vahvistaa Suomen asemaa länsi-integraatiossa ollut havaittavissa. Eftan täysjäsenyyttä tutkittiin kaikessa hiljaisuudessa, mutta 1980-luvun puolivälissä sekään ei näyttänyt etenevän.¹² EEC-vapaakauppasopimus turvasi Suomen teollisuustuotteiden pääsyn yhteismarkkinoille, joten uusille avauksille ei oltu nähty tarvetta.¹³

Seppisen mukaan 1980-luvun puolivälistä alkaen presidentti Koiviston ja Sdp:n huomio kääntyi entistä enemmän Neuvostoliittoon kun taas taloudellisesti Suomi tukeutui yhä enemmän länteen idänkaupan hiipuessa. Gorbatshov onnistui luomaan itsestään sympaattisen kuvan lännen silmissä ja herätti luottamusta myös Koiviston ja Sdp:n silmissä. Tämän vuoksi Koivisto ja Sdp:n johto pyrkivät välttämään kaikkea sellaista mikä voisi heikentää Gorbatsovin asemaa Neuvostoliitossa. Sdp teki Paavo Lipponen mukaan ”koko Gorbatshovin kauden tiivistä ja ohjelmallista yhteistyötä NKP:n kanssa”.¹⁴

Enää 1980-luvun jälkipuoliskolla Sdp ei lähettänyt korkeimman tason valtuuskuntia NKP:n vieraaksi. Kalevi Sorsa toimi tällöin Sosialistisen internationaalisen aseidenriisuntakomitean puheenjohtajana ja saattoi pitää yhteyttä suoraan Neuvostoliiton johtoon.¹⁵

Suomi ryhtyi vuoden 1985 aikana etsiytymään yhä tiiviimmin läntiseen yhteistyöhön. Taustalla oli presidentti Koiviston asennemuutos ja ”identiteettipoliittinen samastuminen länteen”.¹⁶ Ensimmäiset merkit uuden, entistä rohkeamman suunnan hakemisesta olivat lähentyminen Euroopan Avaruusjärjestöön (ESA) sekä Eureka-hankkeen rivakka eteenpäin vieminen. Korkean teknologian Eure-

---

¹² Seppinen 2008

¹³ Aunesluoma 2011

¹⁴ Lipponen 2014, 349

¹⁵ Lipponen 2014, 350

¹⁶ Suomi 2006, 360

ka-ohjelma oli lähtökohtaisesti tarkoitettu Euroopan talousyhteisön jäsenille, mutta alusta lähtien pidettiin mahdollisena, että myös yhteisön ulkopuoliset maat voisivat osallistua siihen.

Kesäkuussa 1985 alkoi kuitenkin näyttää siltä, että Suomi oli jäämässä syrjään Eureka-hankkeesta, joten hallituksen oli toimittava nopeasti. Veli Sundbäckin mukaan sille, että Suomi haluttiin jättää Euran ulkopuolelle oli kolme pääsyytä: *”Suomi ei ollut mukana eurooppalaisissa yhteistyökuvioissa kuin räätälöidyn ratkaisuin, Suomella ei katsottu olevan mitään annettavaa ja Suomen pelättiin vuotavan teknologiatietoja Neuvostoliittoon”*.¹⁷

Presidentti Koivisto vetosi Ranskan presidentti Mitterrandiin Suomen kutsumiseksi mukaan. Vetoamus auttoi ja Suomi sai kutsun allekirjoittamaan Euran perustamisasiakirjaa 18.7.1985.

Hallitus oli joulukuussa 1984 päättänyt, että Suomi esittäisi Euroopan Avaruusjärjestölle (ESA) liitännäisjäsenyyteen tähtäävien neuvotteluiden aloittamista. Sekään ei kuitenkaan sujunut ongelmitta. Järjestön jäsenmaista valtaosa kuului NATO:on, joten ne ilmeisesti pelkäsivät Suomen vuotavan tietoja ja teknologiaa Neuvostoliittoon. Erityisesti Ranska suhtautui epäileväisesti Suomen jäsenyyteen. Asia eteni verkkaisesti, mutta lokakuussa 1985 ESA:n neuvosto viimein antoi järjestön pääjohtajalle valtuudet aloittaa neuvottelut Suomen kanssa. Sopimus syntyi vuoden 1986 maaliskuussa ja Suomen liitännäisjäsenyys alkoi vuoden 1987 alussa.¹⁸

EFTA:n pääsihteeri Per Kleppe suostutteli kahteen kertaan vuonna 1984 presidentti Koivistoa, jotta Suomi liittyisi EFTA:n täysjäseneksi, mutta vasta syksyllä 1985 asia alkoi edetä toden teolla. Se johtui paitsi Suomen ulkopoliittisen johdon ja Neuvostoliiton asennemuutoksesta myös EC:n suhtautumisen muuttumisesta suhteessa EFTA:an. EC:n ja EFTA:n suhteet olivat kehittymässä lähemmän kumppanuuden ja yhteistyön suuntaan. Samalla Portugali oli irtautumassa EFTA:sta ja valmistautumassa liittymään EC:n jäseneksi vuoden 1986

---

¹⁷ Lipponen 2014, 353

¹⁸ Suomi 2006

alusta. Portugalin ollessa irtautumassa EFTA:sta Kleppe vetosi vielä kerran Suomen hallitukseen. Asiaa valmisteltiin kaikessa hiljaisuudessa ja syyskuussa julkaistiin tiedote jonka mukaan Suomen hallitus aikoi jättää EFTA:n neuvostolle hakemuksen täysjäsenyydestä.¹⁹

Juhani Suomen mukaan Neuvostoliittoa ärsytti se, miten Suomen liittyminen EFTAn täysjäseneksi oli hoidettu. Neuvostoliitto katsoi että Suomi oli toiminut tavalla, joka poikkesi täysin siitä menettelytavasta, jolla FINEFTA- ja EEC-ratkaisujen osalta oli aikanaan menetelty.²⁰ Suomi ei ollut enää konsultoinut Moskovaa kuten aiemmin, vaan ratkaisu oli annettu tiedoksi päätöksenteon jälkeen.

Seppisen mukaan Koivisto oli informoinut Neuvostoliittoa vuonna 1985 Gorbatsheville lähettämässään pitkässä kirjeessä, jossa hän selosti kaikki ajankohtaiset länsihankkeet. Kun vastausta ei kuulunut, Koivisto päätteli, ettei Kremlillä ollut huomautettavaa asiaan.

Taustalla vaikutti prosessi, jonka päämääränä oli laajojen eurooppalaisten yhteismarkkinoiden perustaminen. Sitä oli hahmoteltu jo Rooman sopimuksessa vuonna 1957. Tämän päämäärän saavuttaminen alkoi konkretisoitua 1980-luvun puolivälissä, kun talousyhteisön jäsenmaat saivat laadituksi yhteismarkkinoita koskevan periaateohjelman, jonka mukaan Euroopan sisämarkkinat toteutettaisiin vuoden 1992 loppuun mennessä.

Tärkein etappi sisämarkkinoiden luomiseksi saavutettiin vuonna 1984 kun Euroopan parlamentti hyväksyi suunnitelman Euroopan unionin perustamisesta. Seuraavana vuonna yhteisössä hyväksyttiin äänestyksen jälkeen ns. valkoinen kirja, joka sisälsi ne kaupan esteet, jotka oli purettava vuoden 1992 määräaikaan mennessä sekä toimenpiteet sen toteuttamiseksi. Suomelle ja muille Efta-maille EEC-maiden vuonna 1986 allekirjoittama ja heinäkuussa 1987 voimaantullut Euroopan yhtenäisasiakirja merkitsi joutumista valintatilanteen eteen. Ne joutuivat viimeistään nyt päättämään, miten suhtautua yhteismarkkinoihin. Yhtenäisasiakirjan mukaisesti sisämarkkinoilla toteutettaisiin tavaroiden, pääomien, palveluiden ja ihmisten vapaa liikkuminen yhteisön sisällä. Samalla yksimielisyyttä edellyttäneestä päätöksenteosta luovuttiin ja

---

¹⁹ Suomi 2006

²⁰ Suomi 2008

komission asemaa päätettiin vahvistaa yhteisön päätöksenteossa.

Yhteismarkkinoiden laajentumisella oli siis vaikutuksensa myös Suomeen. Sen sijaan Euroopan talousyhteisön laajentuminen vuosina 1981–86 ei Juhana Aunesluoman mukaan juurikaan vaikuttanut Suomeen, koska Suomen ulkomaankauppa Portugalin, Espanjan ja Kreikan kanssa oli suhteellisen vähäistä.²¹

Eftan ja EY:n lähentyminen eteni kuitenkin hitaasti, koska asiat olivat teknisesti monimutkaisia. Neuvottelut koskivat lähinnä alkuperäissäätöjä, teknisiä kaupanesteitä, rajamuodollisuuksia ja kauppa-asiakirjojen yksinkertaistamista.²²

Eftan ja Euroopan yhteisön suhteiden tiivistymisellä 1980-luvun puolivälissä oli merkittävä vaikutus myös Suomeen. Efta-maat olivat jatkuvasti varpaillaan ja vilkuilivat toinen toisiaan. EEC:n ja Eftan lähentyminen ei ollut niiden kannalta yksinomaan positiivinen asia. Jos yksi maa hyppäisi EEC:n kelkkaan, joutuisi koko Eftan uskottavuus vaakalaudalle.

Koiviston uudenvuodenpuheen odotettiin selkiyttävän Suomen kansainväliseen asemaan liittyvää keskustelua, mutta niin kansalaiset kuin tiedotusvälineetkin joutuivat pettymään. Koivisto keskittyi lähinnä kuvailemaan kansainvälistä toimintaympäristöä ja korosti Suomen hyviä suhteita Neuvostoliittoon. Samalla Koivisto kiisti aiemmin esitetyt arviot siitä että Suomi olisi Efta- ja Eureka-ratkaisujen johdosta muuttamassa politiikkansa painopistettä länteen Neuvostoliiton kustannuksella.²³

Idänkaupan kasvavat vaikeudet aiheuttivat huolestumista paitsi virkamiesten myös poliitikkojen keskuudessa. Suomen ja Neuvostoliiton välisen talouskomission Suomen ryhmässä esitettiin vuoden 1986 aikana, että idänkaupan ongelmiin olisi vastattava 'siirtämällä vientiä Neuvostoliiton suunnalta muille ilmansuunnille'. Käytännössä tämä tarkoitti samaa kuin EC:n kanssa neuvottelemisen.²⁴

Suomen täysjäsenyys Efta:ssa tuli voimaan 1.1.1986. EY-jäsenyys oli kuitenkin

---

²¹ Aunesluoma 2011, 383-384

²² Aunesluoma 2011, 386

²³ Suomi 2008

²⁴ Suomi 2008

asia, jota yksikään merkittävä puolue tai poliitikko ei tässä vaiheessa julkisesti pohtinut.²⁵ Seppisen mukaan presidentti Koivisto ei käyttänyt perestroikan Suomelle tarjoamaa poliittista liikkumatilaa hyväkseen edistääkseen Suomen integroitumista länteen. Päinvastoin Koivisto konsultoi Neuvostoliittoa kaikista tärkeistä asioista Kekkonen-laveammin.

Vaikka pitkän hiljaiselon jälkeen otettiin uusia askelia länsisuuntauksen vahvistamisessa, askelet olivat kuitenkin verrattain pieniä. Siitä kertoo sekin, ettei Sdp:ssä käyty niistä mainittavaa sisäistä keskustelua vuosina 1985–87 eikä julkisia kannanottoja tehty.

1.4 Vaalitappio ja puheenjohtajavaihdos

SDP hävisi maaliskuun 1987 eduskuntavaaleissa 100 000 ääntä, mutta menetti kuitenkin vain yhden paikan saaden 56 edustajaa uuteen eduskuntaan. Kokoomus ja Keskusta taas kuuluivat vaalien voittajiin Kokoomuksen saadessa yhdeksän ja Keskusta kolme lisäpaikkaa. Vaalin tulos pakotti SDP:n harkitsemaan tarkoin osallistumistaan hallitusneuvotteluihin.

Uuden eduskuntaryhmän järjestäytymiskokouksessa puheenjohtaja Kalevi Sorsa piti tilannekatsauksen, jossa hän totesi, että SDP:n, kokoomuksen ja keskustan muodostama hallitus olisi sosiaalidemokraateille mahdoton ajatus. Sorsa ei halunnut kuitenkaan suoralta kädeltä sulkea hallitusovea, vaikka erityisesti yhteistyötä kokoomuksen kanssa tehtävää yhteistyötä hän piti vaikeana ja epävarmana valintana. Puoluetoimikunta päätyi hylkäämään kolmen suuren muodostaman hallitusvaihtoehdon, mutta näki että SDP:n olisi osallistuttava hallitusneuvotteluihin. Lopulta SDP:ssä kuitenkin taivuttiin kokoomus-yhteistyön kannalle, vaikka se monia eduskuntaryhmän jäseniä arveluttikin.

Vuoden 1987 puoluekokous oli Sdp:lle merkittävä virstanpylväs kun sekä puheenjohtaja että puoluesihteerit vaihtuivat. Pitkään puoluetta johtanut Kalevi Sorsa ilmoitti huhtikuussa 1987, ettei tavoittele enää jatkokaudesta kesäkuun puoluekokouksessa. Sorsan motiiveista on monenlaisia teorioita. Seppisen mukaan yksi motiivi oli Sorsan pitkäaikainen haave presidenttiydestä. Luopumalla Sdp:n

---

²⁵ Seppinen 2008, 442

puheenjohtajan nuijasta Sorsa suunnittelisi pääsevänsä asemiin joissa hän voisi paremmin kohottaa kansansuosiotaan. Sorsa laski että Koivisto jättäisi presidentin tehtävät vuonna 1994.²⁶

Paasio valittiin Sorsan tilalle puheenjohtajaksi ja puoluesihteeriksi vaihtui Erkki Liikasesta Ulpu livariin. Sorsa oli Holkerin hallituksen ulkoministeri ja Liikanen valtiovarainministeri. Näin ollen oltiin tilanteessa, jossa puolueen vanha johto oli hallituksessa ja uusi sen ulkopuolella.

Paasion kausi puheenjohtajana sai kaikkea muuta kuin onnistuneen alun. Paasion valinta puheenjohtajaksi asetti Sdp:n vaikean ongelman eteen: miten Paasio saadaan valtioneuvostoon? Hallituspuolueen puheenjohtaja ei voinut uskottavasti toimia hallituksen ulkopuolelta käsin. ”Paasio hallitukseen”- projektista muodostui yhdeksän kuukautta kestänyt uuvuttava prosessi, koska kukaan Sdp:n ministereistä ei halunnut luovuttaa paikkaansa puheenjohtajalle. Lopulta Kalevi Sorsa luopui ulkoministerin salkustaan Paasion hyväksi. Sorsasta tehtiin eduskunnan puhemies. Puhemiehen paikalta häädetty Matti Ahde piti Sorsan menettelyä loukkaavana ja kieltäytyi tarjotusta ympäristöministerin salkusta.

Näytelmä aiheutti suurta vahinkoa puolueen julkiselle kuvalle sekä nakersi Paasion arvovaltaa. Paasio ei ollut perinteisessä mielessä vahva johtaja. Hän ei lyönyt nyrkkiä pöytään ja kammennut itseään ministeriksi puheenjohtajan arvovallalla. Sen sijaan hän pyysi tovereiltaan ymmärtämystä. Lipposen mukaan ”ministeriksi siirtyminen heikensi entisestään Paasion otetta puolueen johtamiseen, Ulpu livarin vahvistaessa asemaansa”.²⁷ livarin mukaan selkkaus rikkoi hänen ja Paasion välit eikä niitä enää saatu korjattua. livari harkitsi eroa puoluesihteerin paikalta koska oli ”suututtanut liian monta sisäpiiriläistä”.²⁸

Vuoden 1987 puoluekokous oli merkittävä myös ohjelmatyön näkökulmasta, sillä kokous hyväksyi puolueen uuden periaateohjelman, joka korvasi vuoden 1953 ohjelman. Jälkiviisaana on tietysti helppo sanoa, että ohjelmasta olisi var-

---

²⁶ Seppinen 2008, 459

²⁷ Lipponen 2014, 387

²⁸ livari 2009, 216

masti tullut aika erinäköinen, jos se olisi tehty muutamaa vuotta myöhemmin, niin kiivas Euroopan poliittisten ja taloudellisten rakenteiden muutos oli 1980- ja 90-luvun taitteessa. Puoluekokouksen hyväksymässä ulkopoliittisessa asiakirjassa ulkopoliittiset linjaukset noudattivat totuttuja muotoiluja. Neuvostoliiton suhteiden merkitystä korostettiin. Kauppapolitiikasta ja Euroopan taloudellisesta yhdentymisestäkin kuitenkin lausuttiin. Kauppapolitiikka nähtiin edelleen tietyllä tavalla alisteisena ulkopoliitikalle. Tämä asenne tuodaan myös hyvin selkeästi ja kiertelemättä esille: ”Suomen kauppapolitiikan on osaltaan toteutettava yleisiä ulkopoliittisia tavoitteita.”

Ulkomaankaupan merkitystä Suomen kansantaloudelle korostettiin samoin kuin tarvetta kaupan esteiden vastavuoroiselle poistamiselle. Suomen kauppapolitiisena viiteryhmänä ja vaikuttamisfoorumina pidettiin Eftaa myös tulevaisuudessa. Sdp halusi kehittää Eftaa, jotta Euroopan Talousyhteisöön kuulumattomien maiden edut tulisivat huomioiduiksi vapaakauppa-alueen tulevaisuudesta päätettäessä. Työvoiman lisääntyvän liikkuvuuden aiheuttamista sosiaalisista haasteista oltiin huolissaan ja niihin varautumista edellytettiin.²⁹

1.5. I-C Björklund herättelee puolueväkeä

Ilkka-Christian Björklundilla oli merkittävä rooli Sdp:n sisäisen integraatiokeskustelun virittäjänä ja linjausten valmistelijana 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa. Ilman hänen aktiivisuuttaan Sdp:n sisäinen integraatiokeskustelu ja eri vaihtoehtojen punninta olisi saattanut alkaa huomattavasti myöhemmin. Björklundin toiminnan ansiosta Sdp oli koko ajan keskustelun eturintamassa.

Björklund oli liittynyt puolueeseen jo 1963, mutta loikannut SKDL:oon vuonna 1968. Vuoden 1987 vaaleihin hän kuitenkin lähti jälleen Sdp:n listalta. Hän toimi Pohjoismaiden neuvoston pääsihteerinä Tukholmassa 1982–87, joten hän oli voinut katsoa Suomen ja Euroopan tilannetta päivän politiikan ulkopuolelta. Tukholmasta käsin hän oli havainnut, että Gorbatshovin valtaannousu ja

---

²⁹ Sdp:n 1987 puoluekokouksen periaateohjelma-aineisto, kannanotot, julkilausumat, puheet. Työväen arkisto CD89.

Delorsin valkoinen kirja yhdessä avaisivat uutta eurooppalaista perspektiiviä ja siinä sivussa Suomellekin väljempää liikkumavaraa. Suomeen palattuaan hän ryhtyi voimakkaasti puhumaan Euroopan integraation puolesta. Ei Björklundin Eurooppa-myönteisyys kuitenkaan aivan uutta hänen toiminnassaan ollut. Hän oli esimerkiksi ajanut Suomen jäsenyyttä Euroopan neuvostossa jo Skdl:n kansanedustajana 1970-luvun lopulla.³⁰

Björklund oli huolestunut Suomen ja Sdp:n ulkopoliittisen linjan mielekkyydestä. Hän esitti Demarin haastattelussa elokuussa 1987 laajapohjaisen komitean asettamista selvittämään Eurooppa-politiikkaa.³¹

Björklund selvitti näkemyksiään toimikunnan tarpeellisuudesta myös kirjeessään ulkoministeri Sorsalle. Björklundin mielestä integraation eteneminen oli enemmän tai vähemmän väistämätön tosiasia, joten Suomessakin pitäisi käydä asiasta avointa keskustelua, jotta muutkin kuin teollisuuspiirien edustamat näkökulmat tulisivat huomioon otetuiksi. Björklundin sanoin ”komitea pakottaisi olemassaolollaan julkisen debatin käymiseen ja kytkisi kaikki tahot riittävän ajoissa tietoisin linjan muotoiluun”. Hän jatkoi integraatiopoliittisen keskustelun lietsomista saman vuoden syksyllä esittäen samalla lievää turhautumista Suomen harjoittamaan varovaiseen politiikkaan. Björklundin mukaan ”läntisen Euroopan uuden yhdentymisvaiheen Suomelle aiheuttamat ongelmat on pirstottu teknisiksi osakysymyksiksi, joihin poliittisten päätöksentekijöiden on ollut vaikea saada otetta”.³²

Ulkoministeri Sorsa arvioi Euroopan yhtenäisasiakirjan vaikutuksia Suomen kaltaisten yhteisön ulkopuolisten maiden asemaan marraskuussa 1987 Paasikivi-Seuran vuosikokouksessa pitämässään esitelmässä. Hänen käyttämänsä kieli oli Suomen kylmän sodan ajan ulkopoliitikalle tyypillisesti hieman koukeroista. Sorsa näki käynnissä olleen prosessin ”laadulliset muutokset” integraatiokehitykseen, mutta ei nähnyt tarvetta ”uusiin periaatteellisiin kannanottoihin”. Laadulliset muutokset tarkoittivat käytännössä jäljellä olevien kaupan esteiden poistamista. Tämän Sorsa pelkäsi heikentävän Suomen ulkomaankaupan kilpailukykyä. Vallinneen konsensuksen mukaisesti

---

³⁰ Ilkka-Christian Björklundin sähköpostihaastattelu 29.3.2013

³¹ Demari 24.8.1987

³² Ilkka-Christian Björklundin kirje Kalevi Sorsalle 26.8.1987. Tekijän hallussa.

hän ei nähnyt edellytyksiä yhteisön täysjäsenyyteen, koska Suomen puolueettomuuspolitiikka ei ollut yhteen sovitettavissa Euroopan yhteisön jäsenyyden kanssa. Sorsan mukaan tämä ”yhteensovittamattomuus käy sitä selvemmäksi mitä enemmän EC:n piirissä tähdätään Euroopan Unionin luomiseen, jonka päätöksenteko on ylikansallista mm. ulkopolitiikan alueella”. Sorsa tähdensi, ettei puolueettomuus ollut kauppapoliittinen termi. Länsi-integraatio oli siis puhtaasti kauppapolitiikkaa eikä taloudellinen yhteistyö vaarantaisi Suomen puolueettomuutta.

YYA-hengen mukaisesti Sorsa muistutti kauppapolitiikan tasapuolisuuden tärkeydestä. Myös Neuvostoliiton talouden kehitystä olisi seurattava. Hän uskoi, että Perestroikan nimellä kulkenut talousuudistus tulisi vaikuttamaan myös Suomeen monin tavoin. Lisäksi Sorsa, kuten lähes kaikki tuona aikana integraatiokeskusteluun osallistuneet, painotti pohjoismaisen yhteistyön tärkeyttä.³³

2 Sdp aktivoituu integraatiopolitiikassa

2.1 Integraatiotyöryhmä johtavaksi valmisteluelimeksi

Vuoden 1988 alkupuolella keskustelu Euroopan yhdentymisestä vilkastui Sdp:ssa. Talvella 1988 toteutettiin Björklundin vuotta aiemmin esittämä toive eurooppapoliittisen työryhmän perustamisesta. Työryhmä koottiin puolueen kansainvälispoliittisen ja talouspoliittisen työryhmän jäsenistä ja sen asema oli aluksi epävirallinen. Sen tehtävänä oli pohtia Suomen osallistumista Euroopan integraation uuteen vaiheeseen eli ETA-neuvotteluiden alkamiseen. Ryhmän puheenjohtajaksi valittiin Ulf Sundqvist ja sihteeriksi Ilkka-Christian Björklund. Työryhmän ensimmäinen raportti julkistettiin saman vuoden toukokuussa. Työryhmä suhtautui eurooppalaiseen yhteistyöhön lähtökohtaisesti myönteisesti ja piti Suomen osallistumista tärkeänä, mutta ETA:an ei otettu vielä suoraa kantaa.³⁴

---

³³ Ulkoministeri Kalevi Sorsan esitelmä Paasikivi-Seuran vuosikokouksessa 27.11.1987. Paasikivi-Seuran monistesarja nro 69. Helsinki 1987.

³⁴ Iivari 2007, 243

Ulpu livarin mukaan ulkoministeri Sorsa ei aluksi pitänyt työryhmän perustamista hyvänä ajatuksena. Sorsa suhtautui integraatioon varovaisesti ja hän oli livarin mukaan tottunut siihen, että ulkopoliikkaan liittyviä asioita edistettiin vähäeleisesti. Ensimmäisen raportin julkaisun jälkeen hän oli kuitenkin sitä mieltä, että integraatiosta oli hyvä käydä keskustelua.

Työryhmästä tuli nopeasti puolueen virallinen valmisteluelin integraatioasioissa. livarin mukaan integraatioon kriittisesti suhtautuneet Erkki Tuomioja ja Tarja Halonen alkoivat työryhmätyöskentelyn myötävaikutuksella pikkuhiljaa kypsyä jäsenyydelle myönteisiksi. Sundqvist taas on jälkeinpäin pitänyt työryhmän puheenjohtajuutta yhtenä uransa merkittävimmistä tehtävistä.³⁵

Sdp:n aktivoitumiseen integraatioasioissa saattoi vaikuttaa Ruotsin sosiaalidemokraattien toiminta. Björklund oli tammikuussa 1988 Tukholmassa seuraamassa ruotsalaisten sosiaalidemokraattien Eurooppa-seminaaria. Seminaarin pääalustajaksi oli kutsuttu EY:n komission puheenjohtaja Jacques Delors. Paikalla oli myös Ruotsin ammattiyhdistysliikkeen johtohenkilöitä sekä eurooppalaisten veljespuolueiden edustajia. Björklundin havaintojen mukaan seminaarilla haluttiin antaa ”signaali ruotsalaisen sosialidemokratian ajankohtaisen ulkopoliittisen panopisteen siirrosta kohti länsieurooppalaisia yhdentymiskysymyksiä”.

Puheenvuoroissa toistettiin ”sosiaalisen ulottuvuuden” tärkeyttä. Sen lisääminen yhdentymisprosessiin nähtiin sosialidemokratian luonnollisena tehtävänä. Yhdentymisen ei saanut tapahtua vain pääoman ja yritysten ehdoilla. Puhujat pitivät vasemmiston roolia integraatiokeskustelussa liian passiivisena.

Delors painotti ”yhdentymisen taloudellisen ja poliittisen puolen erottamattomuutta”. Ulko- ja puolustuspolitiikan kysymyksiä ei Delorsin mukaan voinut erottaa kokonaisuudesta, jossa ”tavoitteena on Eurooppa joka osaa sanoa ei niin Reaganille kuin Gorbatsheville”.

Björklund otaksui, että Delorsin linja olisi omiaan lisäämään Norjan haluja lähentyä EY:ä, kun taas Ruotsissa se aiheutti vastareaktioita. Ruotsalaiset seminaariosallistajat vakuuttivat, että Ruotsin EY-jäsenyys ei olisi mahdollinen eikä toivottava. Tätä mieltä oli myös Ruotsin ulkoministeriön kabinettsihteeri

---

³⁵ livari 2009, 204

Pierre Schorin, jonka mukaan puolueettomuus sulki Ruotsin jäsenyyden ehdoitta pois. Björklund piti huomionarvoisen, että ruotsalaiset näkivät välttämättömänä lisätä kaikkien yhteiskunnallisten uudistusten valmisteluun ”eurooppalainen ulottuvuus”.³⁶

Kiinnostuksen heräämisestä integraatioasioita kohtaan kertoo myös Sdp:n opiskelijajärjestö SONK:n maaliskuussa 1988 liittokokouksessaan julkaisema manifesti. Opiskelijat pitivät Suomen osallistumista tavalla tai toisella integraatioon tosiasiana. Integraatio uhkasi viedä Suomelta itsenäisen päätösvallan, mutta avaisi samalla mahdollisuuksia jotka on osattava käyttää hyväksi. Integraatioon oli opiskelijoiden mielestä vaikutettava pohjoismaisella yhteistyöllä.³⁷

Ulkoministeri Sorsa piti huhtikuussa 1988 Paasikivi-seuran tilaisuudessa laajan esitelmän, jossa hän hahmotteli Euroopan integraation tilaa ja tulevaisuutta. Suomen mahdollisen EY-jäsenyyden Sorsa kuittasi toteamalla, että Suomi kuului maihin jotka eivät edes harkitse liittymistä EY:n jäseneksi. Sorsan mukaan Efta-mailla ei ollut syytä pelätä EY-junasta jäämistä. EY:n sisämarkkinoiden luominen ei Sorsan mukaan pakottanut Efta-maita yhtä merkittäviin periaatteellisiin ratkaisuihin kuin 1970-luvun alun vapaakauppasopimusten aikana. Sorsa piti valitettavana, että suurvaltasuhteiden lieventymisestä huolimatta Euroopan turvallisuusjärjestelmä perustui yhä sotilasliittoihin.

Sorsa uskoi sekä EY:n sisämarkkinoiden että EES-sopimuksen mahdollisuuksiin. Hänen mukaansa Suomi suhtautui ns. neljään vapauteen periaatteessa myönteisesti, mutta piti joitakin rajoituksia perusteltuina. Erityisesti henkilöiden vapaan liikkuvuuden osalta hän näki ongelmia, vaikka suomalaisten opiskelijoiden pääsy eurooppalaisiin koulutusohjelmiin olisikin tärkeitä.³⁸

Myös keskustelu Suomen jäsenyydestä Euroopan Neuvostossa oli herännyt eloon loppuvuodesta 1987 ja keväällä 1988 puolueoimikunta kävi asiasta

---

³⁶ Ilkka-Christian Björklundin raportti Ruotsin sosialidemokraattien Eurooppa-seminaarista Tukholmasta 29.-30.1.1988. Tekijän hallussa.

³⁷ Oulun manifesti SONK:n liittokokouksessa 27.3.1988. Puolueoimikunnan pöytäkirjojen liitettä 1988. Työväen arkisto CA 133.

³⁸ Kalevi Sorsan esitelmä Paasikivi-seurassa 12.4.1988. I-C Björklundin hallussa.

keskustelun. Kalevi Sorsa näki, että neuvostosta oli muotoutumassa tarpeellinen keskustelufoorumi paitsi Itä- ja Länsi-Euroopan välille, myös Läntisen Euroopan EY-maiden ja EY:n ulkopuolisten maiden välille. Muutamit puoluetöimikunnan jäsenet olivat huolissaan neuvoston ulkopuolella pysymisen vaikutuksesta Suomen kansainväliseen maineeseen. Suomen nähtiin olevan osa Eurooppaa, joten jäsenyysasiassa tulisi lähteä liikkeelle. Sdp:n kansanedustajat olivat joutuneet kansainvälisissä kokouksissa kovasti selittelemään Suomen pysyttämistä neuvoston ulkopuolella.³⁹

2.2 Sdp:n integraatiotyöryhmä julkaisee ensimmäisen muistionsa

I-C Björklund piti vappupuheessaan 1988 historiallisena paradoksina sitä, että nationalisteina tunnetut porvarit liputtivat kansainvälisyyden puolesta, kun taas rauhanomaisesta ja rajattomasta Euroopasta haaveillut työväenliike vetäytyy ”nurkkapatriottiseen puolustukseen”. Björklund vaati vasemmistoa miettimään suhteensa uudelleen käynnissä olevaan Euroopan yhdentymiseen.⁴⁰

Toukokuussa 1988 Sdp:n integraatiotyöryhmä julkaisi ensimmäisen kannanottonsa, jonka nimi oli *Suomi yhdentyvässä Länsi-Euroopassa – sopeutuja vai osallistuja?*

Työryhmä näki Suomella kaksi perusvaihtoehtoa, sopeutujan tai osallistujan aseman. Ulkopoliittisen linjan tai kauppapoliittisten ratkaisujen uudelleenarviointiin ei nähty olevan yhdentymisen etenemisestä huolimatta mitään syytä. Vuoden 1957 Rooman sopimuksen ja siinä tavoitteeksi asetetun ”poliittisen yhtenäistymisen” katsottiin täydellisesti estävän Suomen kaltaisen puolueettoman maan liittymismahdollisuudet”.

Sosiaalisen ulottuvuuden voimistuminen EY:n sisämarkkinoilla nähtiin välttämättömäksi ”jottei terveyden, turvallisuuden ja ympäristön laadun takaamiseksi kehitetty normisto joudu uhanalaiseksi”. Sdp:n näkökulmasta ongelma näytti kiteytyvän siihen, kumpi merkitsee enemmän, säännösten

---

³⁹ Sdp:n puoluetöimikunnan keskustelumuistio 28.4.1988. Työväen arkisto CA125.

⁴⁰ I-C Björklundin vappupuhe 1.5.1988. Tekijän hallussa.

harmonisoinnin tuoma kaupankäynnin helpottuminen vai yhdenmukaistamisen tuoman kansallisen päätösvallan kaventuminen. Yhtenä Yhteisön ulkopuolelle jäämisen riskinä nähtiin ”paitsioutuminen” eurooppalaisesta tiede- ja koulutusyhteistyöstä.⁴¹

Sdp mielellään korosti ETYK:n merkitystä Euroopan uuden turvallisuusjärjestelmän rakentamisessa. Työryhmä toi julki pettymyksensä ETYK:n⁴² ja ECE:n⁴³ kautta tapahtuvan yleiseurooppalaisen kehityksen hitauteen ja vaatimattomuuteen.

Suomen vaihtoehdot olivat siis passiivinen sopeutuminen tai aktiivinen vaikuttaminen kehityksen suuntaan ja sisältöön. Aktiivinen toimintalinja nähtiin mahdollisena ainoastaan yhteistyössä muiden EFTA- ja pohjoismaiden kanssa. Aktiivisen vaikuttamisen nähtiin edellyttävän työväenliikkeeltä rohkeampaa ja aloitteellisempaa asennetta. Työryhmän mielestä vasemmisto ei ollut vaikuttanut yhdentymiskehitykseen niin paljon kuin sen kannatus ja voima edellyttäisivät. Kansainvälisyyden perinteistään huolimatta työväenliike oli omaksunut uudessa tilanteessa kansallisen eristäytymisen politiikan.⁴⁴

Paavo Lipponen esitti paperista kriittisiä kommentteja. Lipponen kritisoi sitä vaikeaselkoisuudesta ja vaati selkeämpiä kannanottoja mm. puolueettomuuden ja EC-sopimuksen suhteeseen. Lipposen mukaan ”ei riitä, että sanotaan että puolueettomuus sulkee pois täysjäsenyyden”. Tarkastelun olisi Lipposen mielestä pitänyt olla kokonaisvaltaisempi käsittäen Eureka, ESA, EC:n tieteellinen- ja koulutusyhteistyö sekä Euroopan Neuvosto. Myös ay-liikkeen ja sd-puolueiden yhteistyötä olisi pitänyt käsitellä enemmän ja vasemmiston

---

⁴¹ Sdp:n integraatiotyöryhmän kannanotto 17.5.1988 Suomi yhdentyvässä Länsi-Euroopassa – sopeutuja vai osallistuja? Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä. Työväen arkisto CA 133.

⁴² Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi

⁴³ ECE on Yhdistyneiden kansakuntien alueellinen komissio, joka toimii YK:n talous- ja sosiaali-neuvoston alaisena. Se perustettiin 1947 edistämään YK:n jäsenmaiden välistä taloudellista yhteistyötä ja hallittua talouskasvua.

⁴⁴ Sdp:n integraatiotyöryhmän kannanotto 17.5.1988 Suomi yhdentyvässä Länsi-Euroopassa – sopeutuja vai osallistuja? Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä. Työväen arkisto CA 133.

merkityksestä yhdentymiskehityksen ohjaajana oli Lipposen mielestä liian synkkä.⁴⁵

2.3 Keskustelu hallituksen integraatioselonteosta marraskuussa 1988

Hallitus julkisti pitkään odotetun integraatioselontekonsa marraskuussa 1988. Selonteon oli tarkoitus määrittää Suomen integraatiopoliittista linjaa pitkälle tulevaisuuteen. Selonteon pääviesti oli puolueettomuuden ja EY-jäsenyyden ristiriita. Hallituksen mukaan Suomen ulko- ja kauppapolitiikka olivat saavuttaneet laajan kansainvälisen tunnustuksen, eikä tältä hyväksi havaitulta linjalta ollut syytä poiketa. Länsi-Euroopan merkitys Suomen viennin kannalta kuitenkin tunnustettiin, olihan sen osuus Suomen kauppavaihdosta vuonna 1988 noin kaksi kolmasosaa. Näin ollen integraatiokehitystä ei voitaisi tyytyä vain seuraamaan sivusta.

Hallituksen mukaan Suomi ei halunnut itselleen passiivisen sopeutujan, vaan aktiivisen yhteistyön edistäjän roolin. Samalla muistutettiin Suomen pyrkimyksistä kehittää taloudellista yhteistyötä myös Neuvostoliiton ja muiden sosialististen maiden kanssa. Eduskunnassa selonteosta virisi vilkas keskustelu.⁴⁶

Selontekokeskusteluun valmistautuminen oli tärkeää myös Sdp:n kannanmuodostuksen näkökulmasta. Björklundin mukaan eduskuntaryhmän enemmistön alkujaan nuivahko asenne integraatiota kohtaan kypsyi myönteisen puolelle juuri selontekokeskusteluun valmistautumisen aikana. Valmistautuminen tehtiin huolella ja kaikille halukkaille kansanedustajille kirjoitettiin omien erityisintressiensä mukaiset puheluonnokset. Kirjoittajina toimivat demaritaustaiset asiantuntijavirkamiehet.⁴⁷

---

⁴⁵ Paavo Lipposen kommentteja 16.5.1988 luonnokseen Suomi yhdentyvässä Euroopassa. Puolue toimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1988. Työväen arkisto CA 133.

⁴⁶ Rissanen 2004

⁴⁷ I-C Björklundin sähköpostihaastattelu 29.3.2013

Sdp:n ryhmäpuheenvuoron eduskunnassa käytti Ilkka-Christian Björklund. Puhe oli varsin konsensushenkinen ja Sdp:n hallituspuolueen aseman huomioiden ei ole yllättävää, että hallitusta kiiteltiin selonteon perinpohjaisesta valmistelusta. Puheessa korostettiin Euroopan elävän radikaalin muutoksen aikaa ja että Suomenkin olisi tähän muutokseen sopeuduttava. Suomi oli muuttumassa passiivisesta sopeutujasta aktiiviseksi osallistujaksi.

Vaikka puhe sisälsi myös kritiikkiä säännösten ja standardien harmonisointia vastaan, oli sosiaalidemokraattien perusviesti kuitenkin se, että Suomi oli valinnut avoimen talouden tien jo 1950-luvulla ja sitä polkua olisi jatkossakin seurattava. Suomi ei voinut olla mikään "irrationaalinen onnellisten saari".

Huolta kannettiin erityisesti kansallisen päätösvallan ja demokratian murenemisesta integraation edetessä. Euroopan yhteisön turvallisuuspoliittisen yhteistyön ulottuvuuteen kiinnitettiin myös huomiota. Sdp korosti Suomen puolueettomuutta, joka ei olisi "kauppatavaraa" missään tilanteessa. Eftan roolin vahvistumista tulevissa ETA-neuvotteluissa sosiaalidemokraatit pitivät hyvänä asiana.

Debatissa Sdp:n osalta erikoista oli se, että puheenjohtaja Paasio sekä ulkoministeri Sorsa eivät käyttäneet ainuttakaan puheenvuoroa. Vaikka Sdp esiintyi sopuisasti, puolueen pää-äänenkannattaja Demari-lehti uutisoi selonteosta varsin kriittiseen sävyyn 2.11.1988: "Liian länsikeskeinen, keskeiset linjanvedot unohdettu: Selonteko sai kyytiä eduskunnassa".⁴⁸

SAK puolestaan julisti puheenjohtaja Pertti Viinasen suulla olevansa pettynyt hallituksen selontekoon. SAK:n mielestä hallitus tarkasteli yhdentymiskehitystä liikaa vain elinkeinoelämän näkökulmasta unohtaen sosiaalisen ulottuvuuden. SAK pelkäsi, että työvoiman ja pääomien vapaa liikkuvuus johtaisi sosiaaliseen polkumyyntiin. Ongelmana nähtiin myös työntekijöiden vaikutusmahdollisuuksien kaventuminen kun yritykset kansainvälistyivät mutta

---

⁴⁸ Rissanen 2004

työehtosopimusjärjestelmät olivat kansallisia.⁴⁹

3 Sdp tukee ETA-neuvotteluiden aloittamista

3.1 Lipponen yksinäisenä sutena

Alkuvuotta 1989 voidaan pitää tietynlaisena käännekohtana paitsi Länsi-Euroopan integraatiokehityksessä myös suomalaisessa integraatiokeskustelussa. Tammikuussa 1989 EY:n komission puheenjohtaja Jacques Delors piti uuden komission virkaanastujaispuheen Euroopan parlamentissa. Delors teki yllättävän esityksen ns. ”kolmannesta tiestä”, jonka pääajatus oli koko Länsi-Euroopan kattavat yhteismarkkinat, jotka olisivat aikaisemmin EY:n ja Eftan neuvotteluissa esillä ollut ratkaisua kokonaisvaltaisemmat.⁵⁰

Myös Sdp:ta pitkään rasittanut Paasio hallitukseen- projekti saatettiin alkuvuodesta loppuun, kun ulkoministeri Sorsa erosi ja Paasio nostettiin ulkoministeriksi. Puheenjohtaja Paasion saaminen hallitukseen kesti piinaavan pitkään, koska kukaan Sdp:n ministereistä ei suostunut luovuttamaan paikkaansa hänelle. Tilanteen pitkittyminen ehti asettaa puolueen ja sen puheenjohtajan uskottavuuden kyseenalaiseksi.⁵¹

Lipponen oli ensimmäisiä näkyviä EY-jäsenyyden puolesta argumentoineita sosiaalidemokraatteja. Hän oli puoltanut voimakkaasti Eureka-yhteistyön aloittamista vuonna 1986. Vuonna 1988 hän ensimmäisen kerran otti esille Suomen mahdollisuuden hakea EY-jäsenyyttä 1990-luvulla. Keväällä 1989 politiikan toimittajien seminaarissa hän piti esitelmän, jonka lopuksi hän päätyi ennustamaan että Suomen EY-jäsenyys tulisi esille seuraavalla vuosikymmenellä.⁵² Lipponen totesi, että integraatio oli uhan sijasta Suomelle suuri mahdollisuus, joka olisi käytettävä, jotta päästäisiin tasavertaisesti

---

⁴⁹ SAK:n tiedote 1.11.1988. Sdp:n puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1988. Työväen arkisto CA 134.

⁵⁰ Aunesluoma 2011

⁵¹ Iivari 2007

⁵² Lipponen 2014

vaikuttamaan siihen. Suomen tuli Lipposen mukaan välttää sitä, että uudessa tilanteessa tärkeitä ratkaisuja tehtäisiin sen pään yli. Lausunnosta syntyi kohu, mutta sai hän myös tukea näkemyksilleen muutamilta sosiaalidemokraateilta. Tullihallituksen pääjohtajaksi siirtynyt Jermu Laine sekä Auto- ja kuljetustyöväenliiton puheenjohtaja Risto Kuisma esittivät EY-jäsenyyden hakemisen voivan olla mahdollista. Laura Rissanen mukaan he saivat tukea joiltakin toimittajilta ja tutkijoilta.⁵³

Sdp:n integraatiota koskevat tavoitteet olivat hyvin yhteneväisiä Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön (SAK) kanssa. Tämä ei toisaalta ole mikään ihme, sillä Sdp:n ja SAK:n kannanottoja olivat muokkaamassa samat asiantuntijat. Tällaisia olivat esimerkiksi SAK:n Pekka Aro ja Peter J. Boldt.⁵⁴

SAK:ssa lähdettiin siitä, että sosiaalisen kehityksen olisi kuljettava rinnan talouden kehityksen kanssa. Pelkona myös oli, että Efta-maiden sopeuttaessa omia säädöksiään integraation edistämiseksi työntekijöiden oikeudet saattaisivat heiketä, koska EY:n normitasoa pidettiin Efta-maiden vastaavaa alhaisempana. Myös kansallisten neuvottelujärjestelmien tulevaisuudesta oltiin huolissaan.

SAK ei kuitenkaan tässä vaiheessa halunnut lähteä muutamien muiden maiden tavoin luomaan ”uusia koneistoja” tarkastelemaan yhdentymisen vaikutuksia. Suhtautuminen integraatioon oli periaatteessa myönteinen, mutta pelkona oli erilaisten työnormien aiheuttama ”sosiaalinen polkumyynti”. SAK:ssa ei keväällä 1989 nähty mitään mahdollisuutta, että Suomesta voisi tulla EY:n jäsen ainakaan lähitulevaisuudessa. SAK:n integraatiomuistiossa todettiin: ”EY-jäsenyydestä puhuminenkin on vastuutonta, sillä se heikentää Suomen toimintamahdollisuuksia”.⁵⁵

Suomi liittyi Euroopan Neuvostoon toukokuussa 1989, vain hieman ennen Unkaria. Kysymys oli ollut esillä jo hyvin pitkään, mutta lopullista päätöksentekoa oli lähinnä presidentti Koiviston tahdosta viivytetty. Neuvostoon

---

⁵³ Rissanen 2004

⁵⁴ I-C Björklundin sähköpostihaastattelu 29.3.2013.

⁵⁵ Yhteenveto integraatiokysymyksistä SAK:n kannalta 28.3.1989. Sdp:n puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä. Työväen arkisto CA 135.

liittyminen oli syrjäytynyt varovaisuussyistä tärkeämpien projektien kuten Eftan täysjäsenyyden tieltä. Jukka Tarkan mukaan Suomessa uskottiin, että Neuvostoliitossa Suomen jäsenyys Euroopan Neuvostossa olisi tulkittu ulkopoliittisena linjanmuutoksena, eikä tällaista kuvaa tietenkään haluttu antaa. Neuvosto oli ryhtynyt itse kiirehtimään Suomen jäsenyyttä vuonna 1987, joten paine päätöksen tekemiseksi alkoi kasvaa. Taustaselvitysten valmistuttua ulkoministeri Sorsa ryhtyi valmistelemaan asiaa. Koivisto piti kuitenkin jarrua päällä vuoteen 1988 asti. Jukka Tarkan mukaan Koivisto halusi edelleen välttää kuvaa siitä, että uusi hallitus olisi heti alkuun lähtenyt muuttamaan Suomen ulkopoliittista peruslinjaa. Vihdoin toukokuussa 1988 ulkoministeri Sorsa sopi Koiviston kanssa suunnitelmasta, jonka mukaan Suomi liittyisi neuvostoon vuoden kuluttua sen 40-vuotisjuhlaistunnossa.⁵⁶

Efta ja EY olivat pyrkineet lähentymään jo vuoden 1984 Luxemburgin julistuksesta alkaen. Eftan ja EY:n välinen yhteistyö ja neuvottelut eivät kuitenkaan sujuneet kovinkaan ongelmattomasti. Juhana Aunesluoman mukaan neuvottelujärjestelmä oli teknisesti hankala eikä yhteisymmärrystä EY- ja Efta-maiden välillä ollut helppoa saavuttaa. Ongelmana oli, että vaikka Efta-maat yleensä pyrkivät esiintymään yhtenäisesti, jäsenmaat kuitenkin hoitivat suhteensa yhteisöön kahdenvälisesti. Eftan toimielimillä ei ollut toimivaltaa tehdä sopimuksia jäsenmaiden puolesta. Yhteisön puolella tilanne oli toinen. Neuvotteluissa Eftan kanssa komissio edusti kaikkia yhteisön jäsenmaita. Näin ollen järjestelmä oli kankea ja yhteistyölle pyrittiin löytämään uusia muotoja.

Keskeinen kysymys Suomen ja muiden Efta-maiden kannalta oli se, miten niiden yritysten kilpailuasema säilyisi yhteisön sisämarkkinoilla vuoden 1992 jälkeen kun poliittinen unioni olisi syntynyt. Tämä sai monet Efta-maat vakavasti harkitsemaan yhteisön jäsenyyttä 1980-luvun lopulla. Suomen kannalta ongelmallisimpana pidettiin puolueettomien Itävallan ja Ruotsin lisääntyneitä jäsenyyshaluja, koska se lisäsi myös Suomen paineita muuttaa linjaansa.⁵⁷

Delorsin esitys ns. kolmannesta tiestä otettiin Suomessa hyvin vastaan, koska se mahdollisti Suomen välittömien etujen turvaamisen yhteismarkkinoilla, muttei

---

⁵⁶ Tarkka 2002

⁵⁷ Aunesluoma 2011

kuitenkaan edellyttänyt puolueettomuuteen perustuvan ulkopoliittikan peruslinjan muuttamista.

Tapahtumat lähtivät etenemään varsin nopeasti. Maaliskuun puolivälissä 1989 EFTA-maiden pääministerit hyväksyivät kokouksessaan Oslossa EFTA:n ja EY:n yhteistyön päämääräksi ”neljän vapauden (pääoman, tavaroiden, työvoiman, palvelusten vapaa liikkuminen) mahdollisimman täydellinen toteuttaminen sekä hallinnollisten siteiden lujittaminen”. Maaliskuun 20. päivänä EY:n ja Eftan:n yhteisessä ministerikokouksessa annettiin poliittinen tuki järjestöjen yhteistyön kehittämiseksi.⁵⁸

Tässä vaiheessa huomattiin, että eteneminen kohti Eta-sopimusta tulisi pakottamaan Suomen muuttamaan linjaansa suhteessa Neuvostoliittoon. Tähän saakka Suomi oli aina integraatoratkaisuissa antanut Neuvostoliitolle samat edut kuin läntisille kumppaneille. ETA-neuvotteluiden taustamuistiossa todettiin: *”näyttää siltä, ettei talouden ja kaupan alalla lännessä voida edetä kaikilla aloilla sellaisin periaattein, jotka nykyään vallitsevat esimerkiksi EFTA:ssa ja perustuvat jokaisen jäsenen täydelliseen päätätävävalttaan. Yhtenevillä markkinoilla tarvitaan yhä enemmän yhteisiä päätöksiä.”*⁵⁹

Varsinaiset neuvottelut ETA-sopimuksen aikaansaamiseksi alkoivat kesällä 1989 virkamiesvalmistelulla. Juuri kun neuvottelut oli saatu käyntiin, kokivat ne jo ensimmäisen vakavan kolauksen Itävallan jättäessä EY-jäsenhakemuksensa. Varsinaisen neuvottelumandaatin hallitus sai joulukuussa 1989 eduskunnalta annettuaan sitä ennen marraskuussa tiedonannon hallituksen integraatiopolitiikasta.

3.2 Uusi integraatiotyöryhmä pohtimaan Sdp:n linjaa

Sykyä 1989 kohti mentäessä integraatiokeskustelu Sdp:ssa vilkastui entisestään. Puoluetoimikunta kävi perinpohjaisen keskustelun integraatiokehityksen suunnasta syyskuun lopulla 1989 STS-pankin johtaja Ulf

---

⁵⁸ Koivisto 1995, 518-519

⁵⁹ Koivisto 1995, 519

Sundqvistin alustuksen pohjalta.⁶⁰ Kokouksessa päätettiin asettaa uusi integraatiotyöryhmä. Varsinaisia uusia poliittisia linjauksia toimikunta ei tehnyt.

Sundqvist korosti että *"nyt on täsmälleen oikea aika käydä laajaa ja rakentavaa keskustelua integraatiokehityksestä, sillä kysymystä ei pääse karkuun, vaan Eftan piirissä on kyettävä ottamaan kantaa asiaan lähitulevaisuudessa"*.

Suomen ulkopoliittisen linjan pitävyyttä integraatiokehityksen edetessä hän ei lainkaan epäillyt. ETA-neuvotteluissa olisi pysyttävä tiiviisti "Efta-rintamassa".

Sundqvist entisenä kaupp- ja teollisuusministerinä⁶¹ ymmärsi, miten tärkeää Suomen vientivetoiselle taloudelle integraation edistäminen oli. Hän näki, ettei eristäytyminen Euroopasta palvelisi Suomen etuja esimerkiksi alue- ja maatalouspolitiikassa. Hän myös kritisoi vallitsevaa käsitystä, että tulevaisuuden Eurooppaa oltaisiin rakentamassa vain teollisuuden ja elinkeinoelämän ehdoilla. Hän korosti tavallisten ihmisten ja ympäristönsuojelunäkökulman huomioimista.

Hän ei pitänyt mahdollisena, että Suomi voisi irtaantua EFTA-ryhmästä ja neuvotella bilateraalisesti EY:n kanssa. Mitään "bilateraalista mallia" ei ollut olemassa. Liikkumavaran vähäisyys johtui ennen kaikkea siitä, että kyse oli laajemmasta yhteistyöstä kuin vain tavarakaupasta. Hän kritisoi suomalaista keskustelua liian eristäytymishakuiseksi. Sen sijaan Sundqvistin mielestä pitäisi nähdä, että nyt kyse oli laajasti koko Euroopan kehityksestä ja yhteistyöstä ei vain teollisuudesta ja pääomista. Siksi työväenliikkeen tulisi ottaa aktiivinen ja rohkea rooli yhdentymiskehityksen ohjaamisessa.⁶²

Sundqvistin näkemykset olivat melko yhteneviä hallituksen linjan kanssa. Ulkoministeri Paasio oli hieman aiemmin puheessaan eduskunnan budjettistunnossa käsitellyt Euroopan integraation ja Suomen puolueettomuuspolitiikan välistä suhdetta.⁶³ Paasio näki että "Euroopan voimakkaat muutosprosessit ovat johtaneet puolueettomuusnäkökulman korostumiseen Suomen ulkopoliitikassa". Paasio sanoi, ettei puolueettomuus ole kauppapoliittinen käsite. Tästä

---

⁶⁰ Sdp:n puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1989. Työväen arkisto CA 135.

⁶¹ Sundqvist toimi kaupp- ja teollisuusministerinä Koiviston II hallituksessa 26. toukokuuta 1979 – 30. kesäkuuta 1981.

⁶² Sdp:n puoluetoimikunnan keskustelumistio 28.9.1989. Työväen arkisto CA 132.

⁶³ Ulkoministeri Pertti Paasion puheenvuoro budjetin lähetekeskustelussa eduskunnassa 19.9.1989. Sdp:n puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä. Työväen arkisto CA 135.

huolimatta ”kauppapolitiikkaa ei saa harjoittaa niin että se rajoittaa puolueettomuuspolitiikan toteuttamista”. Näin hän perusteli sen miksi Suomi ei harkitse liittymistä Euroopan Yhteisöjen jäseneksi.

Syyskuussa puoluesihteerin livari alusti eduskuntaryhmän kokouksessa puoluejohtajien kokouksessa käydystä integraatiokeskustelusta. Puoluejohtajien kokouksen näkemys noudatteli hallituksen ja presidentin vallitsevaa kantaa, jonka mukaan olisi, että Efta hajoamisen sijaan vahvistuisi. Taustalla oli maaliskuusta asti käydyt neuvottelut Eftan ja EC:n välillä uusien yhteistyömuotojen löytämiseksi yhteisen Euroopan talousalueen luomiseksi vuoden 1984 Luxemburgin julistuksen mukaisesti. Livari myös uumoili tämän ns. kolmannen tien saavan Itävallan ja Ruotsin hautaamaan ajatukset Euroopan yhteisön jäsenyydestä. Lisäksi livari toi esille ryhmäpuheenvuorossakin esiintyneen puoluejohtajien kokouksen näkemyksen, että yhdyntymisestä puhuttaessa oli tuotava esiin myös sosiaaliset ja ympäristölliset seikat. Livarin mukaan integraatiokeskustelu oli siihen asti keskittynyt liikaa taloudellisiin kysymyksiin. Yhdyntymisen nähtiin avaavan uusia mahdollisuuksia myös ympäristönsuojelun alalla.

Liisa Jaakonsaari jatkoi livarin linjoilla korostaen tavallisia ihmisiä kiinnostavien näkökohtien nostamista keskustelun aiheiksi. Esimerkkinä hän mainitsi opiskelijoiden kansainvälisen liikkuvuuden. Jaakonsaari patisteli myös Sdp:n integraatioyöryhmää ”liikkumaan niistä kauppasfääreistä ja muista kansalaisten tasolle”.

Sosiaaliministeri Tarja Halonen antoi Jaakonsaarelle tukea todeten että ”sosiaalinen dimensio” oli jäänyt integraatioselvityksissä liian vähäiselle käsittelylle. Halonen myös iloitsi siitä, että Suomi oli aiemmin samana vuonna liittynyt Euroopan Neuvoston jäseneksi. Neuvosto oli Halosen mukaan ”Euroopan inhimilliset kasvot”.

Sinikka Mönkäre tuki myös ajatusta kansalaisnäkökulman esiin nostamisesta. Samalla hän muistutti, että kansalaisnäkökulmaa oli saatu integraatioseurantaryhmiin kuluttajaneuvoston muodossa. Lisäksi oli perustettu kuluttajapoliittinen seurantaryhmä.

Lauri Metsämäki oli huolestunut verotuksen mahdollisesta tulosta yhdyntymisen piiriin muistuttaen useimpien EY-maiden alhaisemmasta veroasteesta ja peläten

hyvinvointivaltion tulevaisuuden puolesta.⁶⁴

Sdp:n eduskuntaryhmässä oli siis paljon näkemyksiä, joiden mukaan talouspoliittiset näkökulmat olivat paitsi hallituksen selonteossa myös yleisessä integraatiokeskustelussa saaneet liian hallitsevan aseman. Kärkkäimpiä arvostelijoita oli Erkki Tuomioja, joka julkaisi aiheesta kirjan ”Eurooppalainen Suomi” vuonna 1989. Tuomiojan mielestä hallitus oli keskittynyt liikaa vain ”läntiseen EY-keskeiseen yhdentymiseen” yleiseurooppalaisen näkökulman sijasta. ”Yleiseurooppalaisella yhteistyöllä” Tuomioja tarkoitti paitsi Efta-maita myös itäisen Euroopan sosialistisia maita. Tuomiojan mukaan perestroikan etenemisen tarjoamista mahdollisuuksista oltiin Suomessa ihmeellisen vähän kiinnostuneita. Hän myös näki, että sosiaali-, kulttuuri- ja ympäristökysymyksiin oli kiinnitetty aivan liian vähän huomiota. Tuomioja ei myöskään useimpien puoluetovereidensa tavoin nähnyt Suomen vaihtoehtoina vain ”aktiivisen toimijan” tai ”passiivisen sopeutujan” rooleja, vaan uskoi että Suomen olisi mahdollista suuntautua yleiseurooppalaiseen yhteistyöhön ”muutoinkin, kuin vain talouselämän ja markkinoiden lähtökohdista ja niiden sanelemilla ehdoilla”.⁶⁵

Tuomioja epäili, että esillä ollut ehdotus EY:n ja Eftan muodostamasta Euroopan talousalueesta oli vain viikunanlehti, jonka suojassa Suomea vietäisiin mukaan ”sellaiseen yhdentymiseen, joka ei ole etujemme mukaista”.⁶⁶ Tässä valossa on hieman ristiriitaista, että Tuomioja myös totesi ympäristön tilaan liittyvien haasteiden perustelevan parhaiten ylikansallisen yhteistyön tarpeen ja että ongelmiin voitaisiin tehokkaasti puuttua vain kansallista suvereniteettia rajoittamalla.

Lokakuun alussa 1989 integraatioasioista käytiin taas pitkä keskustelu eduskuntaryhmässä. Alustajana toimi puolueen epävirallisen integraatiotyöryhmän puheenjohtaja Ulf Sundqvist. Alustus pohjautui vuonna 1988 integraatiotyöryhmässä puoluetoimikunnalle kirjoitettuun muistioon ”Suomi yhdentyvässä Länsi-Euroopassa – sopeutuja vai osallistuja”.

---

⁶⁴ Sdp:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 28.9.1989. Työväen arkisto CA 68

⁶⁵ Tuomioja 1989, 56

⁶⁶ Tuomioja 1989, 66

Sundqvist katsoi, että Suomessa keskustelu integraatiokehityksestä oli kunnolla alkanut vasta keväällä 1988. Samaan aikaan Sdp:n kanssa oman integraatiomuistionsa julkaisi Teollisuuden keskusliitto.

Sundqvist korosti avointa keskustelua yhdentymisestä ja arvosteli samalla epäsuorasti Pertti Salolaista lausunnosta, jossa tämä oli Sundqvistin mukaan vähätellyt EFTA:n ja EY:n välisten neuvottelujen vakavuutta.

Työryhmän johtopäätös oli, että Länsi-Euroopan yhdentymiskehitys ja samaan aikaan käynnissä olevat muutokset Itä-Euroopassa ”avaavat näköalan vasta-kohtaisuuksien vähentymiselle Euroopassa ja blokkiasetelman uudelleenarvioimiselle”. Sundqvistin mukaan puoluetoimikunta oli edellisenä syksynä todennut, ettei vallitseva kehitys edellyttänyt Suomen ulkopoliittisen peruslinjan tai kauppapoliittisten ratkaisujen uudelleenarviointia. Sundqvist kiteytti, että Suomen vaihtoehtoina olivat ”sopeutujan rooli tai osallistujan asema”.⁶⁷

Aunesluoman mukaan syksyn 1989 suuret mullistukset Euroopassa vaikuttivat siten, että Suomen taloudellisessa ja poliittisessa eliitissä alkoi syntyä EY-jäsenyyteen myönteisesti suhtautuva uusi integraatiokonsensus.⁶⁸

Myös Sdp:n eduskuntaryhmässä alkoi vahvistua näkemys, jonka mukaan yhdentymiskehitys eteni vääjäämättömästi ja Suomen olisi parempi olla mukana aktiivisena toimijana eikä vain sopeutua uuteen tilanteeseen. Aktiivisen osallistumisen nähtiin edellyttävän useiden eri kanavien käyttöä. Efta oli tärkeä kauppapoliittisessa edunvalvonnassa, mutta toisaalta korostettiin myös pohjoismaiden yhteisten tavoitteiden edistämisen merkitystä. Tällä viitattiin mitä ilmeisimmin yhdentymisen ns. sosiaaliseen ulottuvuuteen, jonka merkitystä sosiaalidemokraatit mielellään korostivat. Vaikka osallistumista yhdentymiskehitykseen pidettiin järkevänä ja Suomen etujen mukaisena, samalla kansallisen päätösvalan kaventuminen huolestutti.

Sundqvist alleviivasi muutoksen kovaa vauhtia. Tilanne Itä-Euroopassa oli huomattavasti muuttunut sitten kevään 1988, joten yhdentymiskehityksen vaikutukset idänkauppaan oli arvioitava uudelleen. Sdp:n integraatiomuistiossa kiinnitettiin myös huomiota siihen, että EY:n sisämarkkinoiden synnyttämisessä oli

---

⁶⁷ Sdp:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 5.10.1989. Työväen arkisto CA 68.

⁶⁸ Aunesluoma 2011

kyse paitsi tavarakaupan vapauttamisesta myös palvelukaupasta sekä tutkimus-, kehitys- ja koulutusyhteistyön välttämättömyydestä.⁶⁹

Silti vielä vuonna 1989 julkisuudessa EY-jäsenyyden puolesta puhunut otti riskin poliittisesta marginalisoitumisesta. Ministerit ja presidentti Koivisto edellyttivät Aunesluoman mukaan keskeisiltä virkamiehiltä ehdotonta lojaalisuutta ja virallisen ulkopoliittisen konsensuksen takana pysymistä.⁷⁰

Suomen puolueettomuuspolitiikka saavutti täyttymyksensä lokakuussa 1989 kun Gorbatsov tunnusti Suomen puolueettomaksi maaksi. Keskustelu EY-jäsenyydestä kilpistyi kysymykseen, olisiko jäsenyys ristiriidassa puolueettomuuden kanssa. Paavo Lipponen on jälkikäteen todennut, että Suomen puolueettomuuden tunnustamalla Neuvostoliitto halusi rajoittaa Suomen valinnanvapautta sitomalla Suomen ”vanhaan asemaansa idän ja lännen välissä”.

Sdp:n integraatiomuistiossa kiinnitettiin myös huomiota siihen, että EY:n sisämarkkinoiden synnyttämisessä oli kyse paitsi tavarakaupan vapauttamisesta myös palvelukaupasta sekä tutkimus-, kehitys- ja koulutusyhteistyön välttämättömyydestä.

Muutosten tuulten puhaltaessa puheenjohtaja Paasio teki syksyllä 1989 aloitteen yhteiseurooppalaisen vasemmistolaisen kokouksen kutsumiseksi Tampereelle vuonna 1990. Mm. Lipponen vastusti ajatusta, eikä kokouksesta lopulta tullutkaan mitään Euroopan muutosvauhdin kiihtyessä.

Sundqvist näki, että Suomen liikkumavara neuvoteltaessa Euroopan talousalueesta tulisi olemaan pienempi kuin aiemmin vastaavissa tilanteissa. Suomen olisi mentävä aikaisempaa enemmän muun EFTA-ryhmän mukana. Tähän syynä oli Sundqvistin mukaan se, että nyt ei tultaisi neuvottelemaan pelkästään tavarakaupasta, vaan laajemmasta taloudellisesta yhteistyöstä, johon liittyy lainsäädännön harmonisointia. Sundqvist myös moitiskeli suomalaista Eurooppa-keskustelua eristäytymiseen kehottavista puheenvuoroista, joilla hän tarkoitti ulkomaalaisvihaa lietsovia ryhmiä. Sen sijaan hän peräänkuulutti myönteistä ja rohkeaa lähestymistapaa integraatioasioihin. Työväenliikkeen ääni ei hänen mukaansa ollut kuulunut

---

⁶⁹ Sdp:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 5.10.1989. Työväen arkisto CA 68.

⁷⁰ Aunesluoma 2011

keskustelussa tarpeeksi hyvin. Keskustelua ja huolestumista ryhmässä herätti etenkin Efta- kortti eli Efta-maiden rintaman kestävyys Eta-neuvotteluissa. Olihan Itävalta jättänyt EY-jäsenhakemuksen kesällä. Mikko Elon mukaan ”Efta on pysynyt varsin yhtenäisenä Itävallan jäsenhakemuksesta huolimatta”. Hän toi myös esiin huolen siitä että eduskunnan yleinen tietämys kansainvälisistä asioista oli suhteellisen heikolla tolalla.⁷¹

3.3 Sdp:n esiintyminen eduskuntakeskustelussa hallituksen tiedonannosta marras-joulukuussa 1989

Suomen hallitus antoi 28.11.1989 eduskunnalle tiedonannon Suomen suhtautumisesta Länsi-Euroopan yhdentymiskehitykseen ja eduskunta kävi siitä laajan keskustelun 29.11.-4.12.1989. Ulkomaankauppaministeri Salolainen tiivistä avauspuheenvuorossa mistä oli kysymys: *”nyt esillä oleva peruskysymys on, onko Suomelle edullisempaa osallistua yhdessä muiden Efta-maiden kanssa neuvotteluihin eurooppalaisen talousalueen luomisesta vai jättäytyä niistä pois ja hakea muita ratkaisuja. Tämä perusratkaisu on tehtävä nyt. Hallitus on valmis neuvotteluihin, ja sen mielestä on tärkeätä saada asialle myös eduskunnan tuki”*.⁷²

Tiedonannossa Suomen tavoitteeksi asetettiin Eftan ja EY:n yhteinen talousalue. Samalla kuitenkin vakuutettiin, ettei se saanut vaarantaa Suomen puolueettomuutta. Tiedonannon painotukset olivat muuttuneet vuotta aikaisemmin annettuun valtioneuvoston selontekoon nähden. ETA-ratkaisun edullisuus Suomelle tuotiin selvästi esiin.⁷³

Sdp:n ryhmäpuheenvuorossa korostettiin erityisesti kahta kokonaisuutta. Tärkein oli integraation ”ekologinen ulottuvuus”, jota Sdp vaati nostettavaksi ”sosiaalisen ulottuvuuden” rinnalle. Toinen oli kansanvallan

---

⁷¹ Sdp:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 5.10.1989. Työväen arkisto CA68.

⁷² Valtiopäivät 1989. Pöytäkirjat 29.11.1989. Eduskunta, Helsinki 1989 (VP 1989 ptk.) S. 3979

⁷³ Aunesluoma 2011

toteutumisen varmistaminen. Puhe oli hyvä läpileikkaus Sdp:lle tärkeinä pitämistä integraationäkökohdista muodostaen johdonmukaisen jatkon Sdp:n aikaisemmille linjauksille. Ympäristönsuojelu, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja demokratia olivat teemoja, jotka nousivat vahvasti esiin. Sdp:n mukaan kysymys oli ”eko-Eurooppa vai kilpailu-Eurooppa, kansalaisten vai kauppalojen Eurooppa” kaltaisesta vastakkainasettelusta.⁷⁴

Ympäristönsuojelun näkökulmasta integraation eteneminen nähtiin varsin myönteisenä, koska Sdp:n näkemyksen mukaan valtion suvereniteetin rajoittaminen on välttämättömintä juuri ympäristön suojelemiseksi. Kansanvallan toteutumisen näkökulmasta integraatio nähtiin hyvin kriittisesti. Kansalaisten epäluottamuksen politiikkaa ja hallintoa kohtaan pelättiin kasvavan entisestään integraation myötä, koska päätöksenteko tulisi siirtymään kauemmas kansalaisista. EES-sopimuksen aikaansaamiseksi luotua neuvottelujärjestelmää Sdp arvosteli liian virkamiesvaltaiseksi vaatien eduskunnan lisäksi kansalaisjärjestöille suurempia mahdollisuuksia vaikuttaa.

Julkisessa keskustelussa esiintyi paljon huolta työvoiman vapaan liikkuvuuden mahdollisesti tuomista ongelmista, mutta Sdp:n eduskuntaryhmä ei ollut siitä kovin huolissaan. Integraation ei uskottu mullistavan Suomen työmarkkinoita. Massiivista maahanmuuttoa suurempana ongelmana nähtiin mahdollinen aivovuoto Suomesta muualle Eurooppaan. Myös toinen yleinen pelon aihe, ulkomaalaisomistuksen kasvu, nähtiin Sdp:n ryhmässä enemmän mahdollisuutena kuin uhkana.

Protektionistisempaa näkemystä edustivat vaatimukset kansallisomaisuuden pitämisestä suomalaisten päätäntävällässä ja avainalojen suojaamisesta tarpeen vaatiessa valtion omistuksella. Mielenkiintoinen yksityiskohta oli selvityksen vaatiminen siitä, miten integraation mahdollisiin haittoihin voitaisiin varautua viitaten 1970-luvun EEC-sopimuksen yhteydessä laadittuihin suojalakeihin.

Eduskuntaryhmä ilmoitti hyväksyvänsä hallituksen perusratkaisut. Tiedonannon hyväksymällä Sdp antoi hallitukselle valtuudet neuvottelujen aloittamiseen

---

⁷⁴ Valtioapäivät 1989. Pöytäkirjat 29.11.1989. Eduskunta, Helsinki 1989 (VP 1989 ptk.), 3989

Euroopan talousalueen luomiseksi.⁷⁵

Ei ole kovin yllättävää, että hallituspuolue Sdp:n edustajat puheenvuoroissaan pääasiassa tukivat hallituksen linjaa ja arvostelivat oppositiopuolue keskustan kriittisiä integraatiopuheita pelokkuudesta ja muutosvastarinnasta.

Puheenvuoroista on kuitenkin löydettävissä painotuseroja sen mukaan, minkälainen edustajan suhtautuminen yhdentymiskehitykseen oli.

I-C Björklund esiintyi tapansa mukaan vahvan integraatio- ja kilpailumyönteisellä linjalla. Hän uskoi, että ulkomaalaisomistuksen ja kilpailun lisääminen olisi etenkin tavallisten kansalaisten etu. Hän myös kehui vuolaasti ulkomaankauppaministeri Salolaista rohkeudesta edetä EES-neuvotteluissa keskustan jarruttelusta huolimatta sekä avoimuudesta kertoa neuvotteluiden kulusta. Björklundin mukaan ei pitäisi keskustella siitä ”pääsemmekö me mukaan matkalle maksamatta matkalippua, vaan nimenomaan siitä, miten me maksavina matkustajina sen matkan reittivalintaan ja päämääriin pystyisimme vaikuttamaan”.⁷⁶ Vaikka Björklund oli hyvin integraatiomyönteinen, hän kuitenkin syksyn 1989 poliittisessa tilanteessa päättäväisesti torjui Suomen mahdollisuuden hakea EY:n jäsenyyttä. Hän kuitenkin jätti EY-oven raolleen tulevaisuutta varten, jos meneillään oleva myllerrys johtaisi ”tilanteeseen, jossa on syntymässä jonkinlainen uudenlainen Eurooppa”.⁷⁷

Arja Alhokin puolusti hallituksen linjaa sanoen pitävänsä ”hallitusta vauhdista”. Tämä tarkoitti sitä, että hän ei halunnut jarrutella yhdentymiskehitystä, mutta ei toisaalta halunnut painaa kaasuakaan. Ehkä hieman yllättäen hän ilmoitti kannattavansa Erkki Tuomiojan hahmottelemaa mallia Ahvenanmaan kaltaisesta itsehallinnosta Suomen strategiana.

Voisi kuvitella, että sosiaalidemokraatit olisivat suhtautuneet pääomien liikkeiden vapautumiseen epäluuloisesti, mutta puheenvuoroissa siinä nähtiin oikeastaan vain hyviä puolia. Rahoitusmarkkinoiden tehostumista kehuivat etenkin edustajat Karkinen ja Pohjola.⁷⁸

---

⁷⁵ Valtiopäivät 1989. Pöytäkirjat 29.11.1989. Eduskunta, Helsinki 1989 (VP 1989 ptk.)

⁷⁶ Valtiopäivät 1989. Pöytäkirjat 29.11.1989. Eduskunta, Helsinki 1989 (VP 1989 ptk.), 4046

⁷⁷ Valtiopäivät 1989. Pöytäkirjat 29.11.1989. Eduskunta, Helsinki 1989 (VP 1989 ptk.), 4115

⁷⁸ Valtiopäivät 1989. Pöytäkirjat 29.11.1989. Eduskunta, Helsinki 1989 (VP 1989 ptk.)

Sosiaalihuolto-, alkoholi- ja tasa-arvoasioista vastaava ministeri Tarja Halonen puhui jälleen, tietysti jo asemansakin vuoksi, integraation ”sosiaalisen ulottuvuuden” puolesta. Halosen mukaan hallituksen tiedonannossa oli kuitenkin edellisvuoden selontekoon nähden käsitelty enemmän myös sosiaalikysymyksiä. Saman vuoden maaliskuussa Efta-maat olivat yhteisessä julistuksessaan edellyttäneet, että taloudellisen yhteistyön rinnalla tulee edistää yhdentymiskehityksen sosiaalista ulottuvuutta.⁷⁹

Haloselle tukea antoivat mm. Kerttu Törnqvist ja Jukka Gustafsson. Gustafsson ilmoitti matkustavansa mielellään ”punavihreällä junalla kohti Eurooppaa”. Vaikka hänkään ei sinänsä liputtanut EY-jäsenyyden puolesta, pohdiskeli hän kuitenkin erilaisia tulevaisuuden vaihtoehtoja todeten: ”Suomen EY-jäsenyys voisi antaa enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa Euroopan maiden taholta tuleviin Suomea koskeviin vaatimuksiin”. Arja Alhon tavoin Gustafsson viittasi Erkki Tuomiojan kirjassaan *”Eurooppalainen Suomi”* esittämiin ajatuksiin Suomen integraatiolinjasta kehuen niitä realistisiksi.⁸⁰

Jouni Backman käytti vahvan Eurooppa-myönteisen puheenvuoron. Nuorena kansanedustajana hän korosti integraation myönteistä vaikutusta nuorten elämään mm. opiskelumahdollisuuksien paranemisen muodossa. Backman erottautui myös sillä, että hän arvosteli EY-jäsenyyden hakemisen yksioikoista tyrmäämistä Suomen puolueettomuusasemaan vetoamalla. Backmanin mielestä tiedonannossa olisi pitänyt laajemmin pohdiskella jäsenyyden etuja ja haittoja.⁸¹

---

⁷⁹ Valtiopäivät 1989. Pöytäkirjat 29.11.1989. Eduskunta, Helsinki 1989 (VP 1989 ptk.), 4129-4136

⁸⁰ Valtiopäivät 1989. Pöytäkirjat 29.11.1989. Eduskunta, Helsinki 1989 (VP 1989 ptk.), 4139

⁸¹ Valtiopäivät 1989. Pöytäkirjat 29.11.1989. Eduskunta, Helsinki 1989 (VP 1989 ptk.), 4175

4 Toimintaympäristö muutoksessa

4.1 Sdp osallistuu aktiivisesti ETA-selonteko-keskusteluun maaliskuussa 1990

Eduskunnan lähetekeskustelu hallituksen ETA- selonteosta käytiin 14.3.1990. Keskustelun tärkeyttä kuvastaa, että Sdp:n eduskuntaryhmä aloitti valmistautumisen keskusteluun noin kuukautta aikaisemmin valiokuntaryhmissä.

Ryhmäkokouksessa I-C Björklund korosti eduskunnan roolia ja sitä, ettei se ”saa pelata itseään ulos jatkoprosessista”. Tilanteen erikoislaatuisuus näkyi siinä, ettei eduskunnalla ollut vakiintunutta menettelytapaa siihen, miten se voisi vaikuttaa kansainvälispoliittisiin neuvotteluihin. Tähän asti sopimukset oli tuotu eduskuntaan vain joko hyväksyttäväksi tai hylättäväksi.⁸²

Mikko Elon mielestä jo edellinen keskustelu hallituksen integraatitiedonannosta 1989 oli osoittanut, että Sdp:n eduskuntaryhmä on ollut keskustelun kärjessä. Elo ehdotti, että ryhmäkansliaan kerättäisiin tietopankki ajankohtaista Euroopan integraatioon liittyvää tietoa. Näin myös päätettiin tehdä.⁸³

Lähetekeskustelussa esittelypuheenvuoron käytti ulkomaankauppaministeri Pertti Salolainen. Hän korosti, että Euroopan talousalueen luominen oli vain osa kansainvälistä taloudellista yhdentymiskehitystä. Hallituksen oli verrattava osallistumista Etaan siihen, että Suomi jäisi yhdentymiskehityksen ulkopuolelle. Jälkimmäinen vaihtoehto olisi hallituksen mukaan tarkoittanut eristäytymistä kulttuurisesti ja taloudellisesti. Näin ollen Eta nähtiin tarjolla olleista vaihtoehdoista parhaana. Neuvottelujen valmisteluja tukemaan oli syksyn 1989 selonteon yhteydessä perustettu integraationeuvottelukunta, jossa olivat edustettuina kaikki puolueet.⁸⁴

---

⁸² Sdp:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 15.2.1990. Työväen arkisto CA 70.

⁸³ Sdp:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 15.2.1990. Työväen arkisto CA 70.

⁸⁴ Rissanen 2004, 81

Puheenjohtaja Paasio piti tärkeänä, että Itä- ja Keski-Euroopan maat sidotaan mukaan taloudelliseen yhdentymiseen. Hän pohti puolueettoman Itävallan EY-jäsenhakemuksen vaikutusta Suomen mahdollisuuksiin hakea yhteisön jäsenyyttä ja tuli tulokseen että ”Suomi ei puolueettomuuspolitiikkansa vuoksi harmitse jäsenyyttä. Tämä johtuu lähinnä EY:stä, sen luonteesta ja kehitystavoitteista.” Näkymä tulevaisuuteen oli kuitenkin sumuinen, joten Paasio päätteli, ettei EY:n tulevaa kehitystä voinut tarkasti ennakoida.⁸⁵

Sdp:n ryhmäpuhujaja Elo korosti Sdp:n tutuksi tullutta linjaa, jossa painotettiin kansalaisten hyvinvoinnin lisäämistä ja sosiaalista turvallisuutta. Integraatiota ei tulisi viedä eteenpäin vain yritysten ehdoilla, vaan myös kansalaisten olisi saatava hyötyä siitä.⁸⁶

On ymmärrettävää, että sosiaalidemokraatit hallituspuolueena toppuuttelivat virinnyttä keskustelua Suomen EY-jäsenyydestä ja näkivät sen vain heikentävän Eftan neuvotteluasemia. Sdp:n eduskuntaryhmä päätyikin lausumaan että ”Suomen EY-jäsenyys tulee ajankohtaiseksi vasta, kun sotilasliittoutumien vastakohtaisuudet ovat kokonaan poistuneet”.⁸⁷ Sdp:n leirissä ainoana realistisena vaihtoehtona pidettiin neuvotella muiden Efta-maiden kanssa mahdollisimman kattava ETA-sopimus.

Sdp piti tärkeänä myös Suomen sosiaaliturvan säilyttämistä nykytasolla kaikissa tilanteissa sekä eduskunnan pitämistä ajan tasalla ja päätöksenteon ytimessä. Sdp:n eduskuntaryhmä piti kansainvälistymiskehitystä suurena haasteena, mutta samalla myös mahdollisuutena.

I-C Björklund oli Sdp:n integraatioryhmän kantavia voimia, joten oli luontevaa, että hän oli aktiivinen myös tässä keskustelussa. Hän arvosteli varsin tiukkasenaaisesti keskustaa, joka ei Björklundin mukaan ollut ”oivaltanut nykyisen kehi-

---

⁸⁵ Rissanen 2004, 82

⁸⁶ Valtiopäivät 1990. Pöytäkirjat. Eduskunta, Helsinki 1990 (VP 1990 ptk.), 640

⁸⁷ Valtiopäivät 1990. Pöytäkirjat. Eduskunta, Helsinki 1990 (VP 1990 ptk.), 640

tyksen luonnetta”, viitaten Paavo Väyrysen puheisiin kaiken päätösvallan säilyttämisestä suomalaisissa käsissä.⁸⁸

Kuten monet muut, myös Björklund korosti tarvetta vahvistaa eduskunnan roolia niin, että se tulisi paremmin kytketyksi integraatiota koskevaan päätöksentekoon. Käytännön keinoksi tähän hän esitti erillisen integraatiovaliokunnan perustamista. Osansa kritiikistä sai myös komission puheenjohtaja Delors, joka oli Björklundin mukaan alkanut livetä tammikuussa 1989 lupaamastaan EY:n ja EFTA:n yhteisestä päätöksentekojärjestelmästä.⁸⁹

ETA-selontekoa käsiteltiin useissa eduskunnan valiokunnissa, joten käytännössä jokainen kansanedustaja osallistui asian käsittelyyn. I-C Björklund johti asian käsittelyn koordinoitua Sdp:n eduskuntaryhmässä. Hänen mielestään Suomessa eli harhakäsitys, että EY erityisen voimakkaasti haluaisi Suomen ja muita EFTA-maita mukaan. EY-parlamentti oli Björklundin mukaan kapinamielellä, koska sen mielestä komissio oli luvannut liikoja EFTA-maille niiden vaikutusvaltaasta talousalueen tulevaisuuden kehittämisessä. Björklund ennakoி, että EFTA-maissa tulisi alkamaan keskustelu EY-jäsenyydestä, jos ETA-sopimus ei takaisi niille riittävää vaikutusvaltaa.

Björklund pelkäsi, että liian jyrkillä vaatimuksilla Suomi voisi neuvotteluissa joutua pahimmillaan syntipukiksi koko sopimuksen kaatamisesta. Ongelmana neuvotteluissa Suomen osalta oli, miten yhdistää omista tavoitteista kiinnipitäminen sekä toisaalta hallituksen riittävän toimintavapauden säilyttäminen.

Skinnari oli Björklundin kanssa samoilla linjoilla. Hänestä Suomen neuvotteluasema ei ollut erityisen vahva. Ainoastaan Islannin hän näki olevan Suomea heikommassa asemassa. Erityisen tärkeänä hän piti, että työelämän ja sosiaali- ja terveysturvan taso säilytetään nykyisellään. Huolta aiheutti se, että Suomi saisi ETA-sopimuksen myötä osakseen erilaisia velvoitteita, ilman mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon.

---

⁸⁸ Valtiopäivät 1990. Pöytäkirjat. Eduskunta, Helsinki 1990 (VP 1990 ptk.) 681

⁸⁹ Valtiopäivät 1990. Pöytäkirjat. Eduskunta, Helsinki 1990 (VP 1990 ptk.) 682

Skinnari viitaten Tanskan kokemuksiin EY-jäsenyydestä piti turhana pelkoa, että Suomeen rynnisi massoittain ihmisiä nauttimaan korkeasta sosiaaliturvasta. Hän muistutti, että integraatiossa edellytettiin vastavuoroisuutta. Jos suomalaiset saavat ostaa lomakiinteistöjä Euroopasta, on muilla yhtäläinen oikeus tehdä niin Suomessa.

Keväällä 1990 Sdp:n kansanedustajien ja muiden johtavien poliitikkojen joukossa oli kasvavaa integraatiomyönteisyyttä, mutta harvat vielä uskalsivat puhua EY-jäsenyydestä. Integraatitilanteen ja Suomen aseman epävarmuudesta kertoo myös hallituksen sisältä kuullut puheet, joissa painotettiin ETA:n ”evolutiivista luonnetta”. Haluttiin ikään kuin jättää ovea raolleen ETA-sopimusta pidemmälle meneville ratkaisuille.⁹⁰

Paavo Lipposen voi sanoa olleen kannanotoissaan kaikkein suurin. Sdp eteni kuitenkin varovaisemmin askelin kuin kokoomus, jonka puoluevaltuusto arvioi toukokuussa 1990 että Suomi voisi liittyä EY:n jäseneksi, jos ETA-neuvottelut epäonnistuvat.⁹¹ Kokoomuksen Nuorten liitto oli ilmaissut tukensa EY-jäsenyyden hakemiselle jo helmikuussa.⁹²

4.2 Paavo Lipponen haastaa puoluejohtoa puoluekokouksessa 1990

Lipposen aktiivisuutta ja rohkeaa vastavirtaan kulkemista selittää ainakin hänen taustansa ja asemansa 1980- ja 90-luvun taitteessa. Hän oli pudonnut eduskunnasta vuoden 1987 vaaleissa, mutta siitä huolimatta, tai juuri sen takia hän osallistui aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun. Hänen toimintatapaansa on vaikuttanut ratkaisu, jonka hän teki helmikuussa 1987 Pohjoismaiden Neuvostossa. Hän jätti presidentti Koiviston neuvosta tekemättä valmistelemansa esityksen Suomen liittymisestä Euroopan Neuvostoon. Tästä kuukauden kuluessa Lipponen putosi eduskunnasta ja hän piti ”alamaisuuttaan” yhtenä syynä

---

⁹⁰ Aunesluoma 2011, 418

⁹¹ Hämäläinen 1998

⁹² Aunesluoma 2011

siihen. Tämän jälkeen hän päätti tehdä ratkaisunsa jatkossa oman päänsä mukaan.⁹³

Hän oli saanut ilmeisen paljon vaikutteita ns. Iloniemen klubin keskusteluista, joita järjestettiin vuosina 1983–1989. Klubi oli saanut alkunsa Lipposen ja Raimo Väyrysen keskusteluista Suomen ulkopoliitikasta. Heidän mielestään ulkopoliittinen keskustelu oli liian kaavoihin kangistunutta. Näin ollen klubi suuntautui erityisesti kansainvälisiin kysymyksiin. Esimerkiksi Esko Antola visioi klubissa Suomen suuntautumista EY:n jäseneksi jo keväällä 1987.⁹⁴

Lipponen toimi Ulkopoliittisen instituutin (UPI) johtajana vuosina 1989–1991. Lisäksi hän oli Sdp:n puoluetoimikunnan jäsen, Suomi-Neuvostoliitto Seuran valtuuston puheenjohtaja sekä istui useiden suuryritysten hallintoneuvostossa. Lipponen oli hyvin verkostoitunut paitsi kotimaassa myös kansainvälisesti ja hän saattoi havainnoida käynnissä ollutta suurta muutosta monesta eri näkökulmasta.

Lipponen hyödynsi asemaansa UPI:n johtajana ja pyrki profiloitumaan julkisuudessa vahvasti integraatiomyönteiseksi. Käymiinsä kansainvälisiin keskusteluihin ja UPI:ssa tekemäänsä selvitykseen perustuen hän päätteli, ettei Suomen ja Ruotsin puolueettomuus olisi jäsenyyden este, koska EY:n yhteinen ulkopoliittika ei tulisi olemaan ylikansallista eikä EY:stä olisi kehittymässä sotilasliittoa.⁹⁵

Toisin kuin Sdp:n kansanedustajat ja ministerit, joiden kädet oli sidottu puolustamaan hallituksen ja presidentti Koiviston virallista linjaa, Lipponen saattoi puhua huomattavasti vapaammin. Toisaalta Aunesluoma tuo esiin, etteivät esimerkiksi ulkoministeri Paasion henkilökohtaiset näkemykset EY-jäsenyydestä juurikaan eronneet Lipposesta, vaikkei hän niitä asemansa vuoksi julkisesti esitellyt. Lipponen on jälkeinpäin sanonut tienneensä Paasion olevan ”Eurooppamielisempi kuin Koivisto ja Sorsa, joiden kahleissa hän Sdp:n puheenjohtajana

---

⁹³ Lipponen 2014, 394

⁹⁴ Lipponen 2014

⁹⁵ Lipponen 2014

joutui elämään”.⁹⁶ Myös Sdp:n integraatiotoimikunnan puheenjohtaja Ulf Sundqvist suhtautui jäsenyyteen ”periaatteessa myönteisesti” jo vuonna 1990.⁹⁷

Lipposen mielestä pelkkä Eta-sopimus ei välttämättä turvaisi Suomen mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon itseään koskevien asioissa, koska EY aikoi säilyttää oikeutensa itsenäiseen päätöksentekoon eikä Eftan ja EY:n muodostamaa ns. kahden pilarin mallia syntyisikään. Lipposen analyysin mukaan pohjoismaita uhkasi eristäytyminen, mikäli ne eivät hakeutuisi ”multilateraaliin foorumeihin”.

Lipponen ei valtavirrasta poiketen pitänyt puolueettomuutta esteenä EY-jäsenyydelle. Lipposen mukaan puolueettomuus oli jo laajasti tunnustettu, joten siitä ei pitäisi tehdä ulkopoliittikan itsetarkoitusta. Lisäksi Lipponen ei myöskään nähnyt todennäköisenä, että EY:öön olisi kehitymässä sellaista puolustuspoliittista ulottuvuutta, joka vaarantaisi puolueettomuuden.

Huhtikuussa 1990 pohjoismaisessa työläiskongressissa Helsingissä Lipponen piti puheen, jossa hän ehdotti, että kaikki pohjoismaat liittyisivät EY:n jäseniksi.⁹⁸ Lipposen mukaan hän oli puolueen johdon silmissä ulkopuolinen eikä häntä siksi hyväksyty kokoukseen Suomen valtuuskunnan jäseneksi. Hän sai kuitenkin esittää kokoukselle tervehdyspuheen Sdp:n Helsingin piirin puheenjohtajana. Lipposen puheet saivat vahvistusta EY:stä kun komission puheenjohtaja Delors ilmoitti huhtikuussa, ettei Efta-mailla olisi mahdollisuutta vaikuttaa EY:n päätöksentekoon.⁹⁹

Lipponen oli tyytymätön Sdp:n tilaan, joten hän ilmoitti huhtikuussa 1990 asetuvansa ehdolle puolueen puheenjohtajaksi kesäkuun puoluekokouksessa Lappeenrannassa. Lipposen 14 kohdan uudistusohjelmassa otettiin kantaa myös integraatiopolitiikkaan. Hän esitti, että kaikki pohjoismaat liittyisivät ”EY:n jäseniksi puolustamaan hyvinvointivaltiota”. Lipposen mielestä Euroopan talousalue

---

⁹⁶ Lipponen 2014, 397

⁹⁷ Aunesluoma 2011, 439

⁹⁸ Lipponen 2001, 92-94

⁹⁹ Aunesluoma 2011

ei ollut toimiva ratkaisu, vaan Suomen olisi osallistuttava uuden Euroopan rakentamiseen.¹⁰⁰

Sdp:n integraatiotyöryhmän seminaarissa toukokuussa Ulf Sundqvist piti ETA-neuvotteluita kriittisenä pohjoismaisen yhteistyön kannalta. Sundqvistin skenaarioriossa neuvotteluiden kariutuessa EFTA hajoaisi ja pohjoismainen yhteistyö halvaantuisi. Jos sopimus Euroopan talousalueesta saataisiin aikaan, tarkoittaisi se mm. että Itä-Euroopan maiden kasvaviin talous- ja ympäristöongelmiin voitaisiin etsiä nopeasti ratkaisuja ja niiden vaikea sopeutumisprosessi voisi alkaa.¹⁰¹

Kesäkuun 1990 puoluekokouksessa hyväksyttiin mm. puolueen uusi tavoiteohjelma, joka herätti paljon keskustelua. Puolueen tilasta ja laskevasta kannatuksesta oltiin monissa puheenvuoroissa syvästi huolestuneita. Mm. Paavo Lipponen ja Ulf Sundqvist korostivat Euroopan poliittisen tilanteen historiallisuutta tuoden samalla esiin, että puoluekokous oli paikka, jossa syvenevän integraation mahdollisuuksista ja uhista oli avoimesti keskusteltava.

Ulf Sundqvist peräsi Sdp:lta rohkeampaa integraatiopoliittista linjaa. Sundqvistin mukaan yleinen hintataso oli kilpailun rajoittamisen seurauksena noussut liian korkeaksi. Hän peräänkuulutti markkinoiden rohkeaa avaamista käynnissä olleita Eta-neuvotteluja silmällä pitäen: *Suojamekanismimme ovat toimineet niin tehokkaasti Suomen kuluttajan pään menoksi, ettei tarvita kovinkaan pitkiä vaurumalistoja tulevissa integraationeuvotteluissa. Kilpailun ehkäisemisen taito meillä on ollut jo pitkään.*¹⁰²

Sundqvistin edustama näkemys kilpailun lisäämisestä tuli kirjatuksi myös kokouksen hyväksymään uuteen tavoiteohjelmaan, joka erityisesti painotti elintarvikekaupan kilpailun lisäämistä sekä kartellien ja monopolien purkamisen tärkeyttä.

---

¹⁰⁰ Lipponen 2014, 390

¹⁰¹ Muistio Sdp:n integraatiotyöryhmän seminaarista 4.5.1990. Sdp:n puoluetuomikunnan pöytäkirjojen liitteitä. Työväen arkisto CA139.

¹⁰² Sdp:n puoluekokouksen pöytäkirja 1990. Työväen arkisto CD 105.

Sundqvistin jälkeen puhunut puheenjohtajaehdokas Paavo Lipponen oli samoilla linjoilla vaatien kilpailun lisäämistä ja herätellen kokousväkeä ottamaan kantaa Euroopan integraatioon ja Suomen asemaan tässä kehityksessä. Hän esitti, että ”kaikki pohjoismaat liittyisivät EY:n jäseniksi puolustamaan hyvinvointivaltiota”.¹⁰³

Lipposen mukaan ”Suomen tulee osallistua täysivaltaisena vaikuttajana uuden Euroopan rakentamiseen”. Puheenjohtaja Paasio näki Suomen aseman toisin. Hänen tulkintansa mukaan Suomi ”ei ollut itse varsinaisen murroksen piirissä”.¹⁰⁴

Lipposen räväköistä linjauksista huolimatta Paasio valittiin jatkokaudelle puheenjohtajaksi selvin lukemin: Paasio 274, Paavo Lipponen 74 ja Risto Kuisma 10 ääntä. Lipposen mukaan hän ei odottanutkaan voittavansa Paasiota, mutta onnistui kuitenkin tavoitteessaan. Hän oli saanut sanomansa esille.¹⁰⁵

Kokouksessa käytiin varsin reipasta linjakeskustelua. Kansanedustaja Jukka Mikkola teki terävän havainnon kyseenalaistamalla siihen asti vallinneen käytännön jakaa ohjelmat erikseen tavoiteohjelmaan ja kansainvälispoliittisen julki- lausumaan. Mikkolan mukaan Suomen talous- ja kauppapoliittiset ratkaisut olivat samalla myös kansainvälisiä kysymyksiä. Näin ollen niitä olisi käsiteltävä samassa asiakirjassa. Suomi oli mukana Euroopan taloudellisessa yhteistyössä eikä taloutta voinut siten enää käsitellä pelkästään kansainvälisestä politiikasta irrallisena, puhtaasti sisäpoliittisena kysymyksenä.

Yhdentymisen todelliset vaikutukset kansalaisten arkeen herättivät kysymyksiä. SAK:n puheenjohtaja Pertti Viinosen mielestä ”suotavaa olisi, että viimeinkin tyhjentävästi selvitetäisiin, mitä Euroopan yhdentymiskehitys merkitsee työvoimalle ja yksilölle”.

Puoluekokouksen hyväksymässä tavoiteohjelmassa yhdentymiskehityksen muovaaman Euroopan lähitulevaisuutta ei nähty pelkästään positiivisessa va-

---

¹⁰³ Lipponen 2014, 390

¹⁰⁴ Sdp:n puoluekokouksen pöytäkirja 1990. Työväen arkisto CD 105.

¹⁰⁵ Lipponen 2014, 390-391

lossa. Johdannossa maalailtiin Euroopan yhdentymisestä pitkää ja haastavaa prosessia, jota tulisivat leimaamaan kansallisuuskiistojen kärjistyminen sekä taloudellisen ja sosiaalisen tasa-arvon vähäisyys.

Suhtautuminen Euroopan yhteisöön ja Neuvostoliittoon oli edelleen varovaista. Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden kestävä pohjana nähtiin edelleen YYA-sopimus. Sen verran tulevaa kehitystä uskallettiin ennakoida, että idänkaupassa vaihdettaviin valuuttoihin siirtymiseen nähtiin olevan syytä varautua. Ohjelmassa annettiin tuki käynnissä olleille Eta-sopimusneuvotteluille. Samalla kuitenkin korostettiin tarvetta turvata Suomen mahdollisuudet harjoittaa EY:n normeja tiukempaa ympäristönsuojelua sekä erityisolosuhteemme huomioonottavaa aluepolitiikkaa.

Vaikka ohjelma korosti sosiaalisten oikeuksien vastavuoroisuutta uudessa ”kansalaisten Euroopassa”, kuitenkin esimerkiksi ulkomaalaisomistuksille säädetyistä rajoituksista haluttiin pitää kiinni myös tulevaisuudessa. Myös ns. sosiaalista ulottuvuutta sekä työsuojeluun ja ammattiyhdistysliikkeen edunvalvontaan liittyviä näkökohtia tuli ohjelman mukaan painottaa käynnissä olevissa Eta-neuvotteluissa. Vaarana nähtiin, että työntekijöiden asema voisi heikentyä yhteisön normien tullessa koskemaan myös Suomea. Ympäristönsuojelun tärkeys oli eräs ohjelman kantavia teemoja. Vaikka ympäristöongelmien ratkaisemisessa kansainvälisen yhteistyön merkitys tunnustettiin, tiivistyvä integraatio nähtiin kuitenkin myös uhkana ympäristölle tuotannon kasvaessa Euroopassa.

Kokouksen kansainvälispoliittinen kannanoton avainsanoja olivat edelleen YYA-sopimus sekä ”aktiivinen ja rauhantahtoinen puolueettomuuspolitiikka”. Meneillään ollut Euroopan muutos oli Sdp:n mukaan korostanut ETYK:n merkitystä. ETYK oli myös ”järjestelmä, johon yleiseurooppalaisen yhteistyön tulee perustua myös tulevaisuudessa”. Sdp korosti kylmän sodan aikaisten rakenteiden purkamista ja uuden eurooppalaisen turvallisuusjärjestelmän luomista. Meneillään olleen taloudellisen ja muun yhteistyön tiivistämisen nähtiin tukevan tätä tavoitetta. Paperissa otettiin kantaa myös käynnissä olleisiin ETA-neuvotteluihin. Sdp vetosi eduskunnan vaikutusmahdollisuuksien säilyttämisen

puolesta. Myös ns. sosiaalisen ulottuvuuden huomioimisen tärkeyttä jälleen korostettiin.¹⁰⁶

Puoluekokous päätti velvoittaa puolue toimikunnan järjestämään laajan puoluekeskustelun Suomen osallistumisesta Euroopan yhdentymiseen ja kutsumaan puolue neuvoston koolle käsittelemään yhdentymiskysymyksiä.¹⁰⁷

4.3 Tarja Halonen nostaa Eurooppa-poliittista profiiliaan

Suomi aloitti yhdessä muiden EFTA-maiden kanssa ala- ja asiakohdaiset neuvottelut ETA-sopimuksesta 20.6.1990. Virkamiesvalmistelua oli tehty jo vuodesta 1989 lähtien. Suomen neuvottelutavoitteista oli käyty vääntöä eduskunnassa koko alkuvuosi ja lopulta myös oppositiopuolue keskusta taipui antamaan tukensa hallituksen linjalle.

Oikeusministeriksi keväällä 1990 noussut Tarja Halonen oli juristina arvokas myös Sdp:n sisäisessä integraatiovalmistelussa. ETA-neuvotteluiden päästyä vauhtiin Halonen käsitteli puheissaan paljon integraatiota ja Euroopan tulevaisuutta. Halosen puheita on tärkeää tarkastella, koska hän oli ministeri ja Sdp:n integraatiotyöryhmän vaikuttajia, mutta myös siksi että Tuomiojan kanssa he olivat Sdp:ssä kriittisimpiä Euroopan yhdentymiskehitystä kohtaan.

Halonen oli ollut 1970-luvulla mukana EEC-vapaakauppasopimusta vastustaneessa liikkeessä, mutta ETA:sta hän puhui varsin myönteiseen sävyyn. Hän perusteli ETA-sopimusta etenkin kuluttajien edulla kilpailun lisääntyessä ja hintojen laskiessa.¹⁰⁸ Toisaalta hän osasi puhutella myös integraatioon vähemmän innokkaasti suhtautuneita muistutteleamalla, että Eurooppakeskustelun pitäisi olla laajempaa kuin pelkkää Länsi-Euroopan taloudellista integraatiota koskevaa. ”Pitäisi huomata, että Euroopassa on muitakin paikkoja

---

¹⁰⁶ Sdp:n puoluekokouksen kansainvälispoliittinen kannanotto 1990. Puoluekokouksen pöytäkirjan liitteet. Työväen arkisto CD 100.

¹⁰⁷ Kansainvälisiä asioita koskevat aloitteet Sdp:n puoluekokouksessa 1990. Puolue toimikunnan pöytäkirjojen liitteet 1990. Työväen arkisto CA140.

¹⁰⁸ Tarja Halosen puhe Raahessa 19.8.1990. Työväen arkiston kansio 92.

kuin Bryssel”, Halonen muistutti.¹⁰⁹

Halonen osoitti elokuussa 1990 Sdp:n integraatiotyöryhmässä turhautumisen merkkejä ETA-neuvotteluiden etenemiseen sekä EY:n toimintaan neuvotteluissa. Kaikki neuvottelukysymykset olivat edelleen auki, joten Halonen piti suunniteltua aikataulua erittäin tiukkana. Lisäksi Halosen mukaan epävirallisissa keskusteluissa jo sovittuja asioita nostettiin EY:n toimesta uudelleen esille. Pääongelmana Halonen piti kysymystä EFTA-maiden vaikutusvallan turvaamisesta ETA-lainsäädännön sisältöön, jonka pohjana oli EY-lainsäädäntö. Siis sama ongelma, josta esimerkiksi Lipponen oli usein puhunut. Halonen muistutti että ”tuleva ETA-lainsäädäntö käsittää myös nyt hyväksymämme lainsäädännön vastaiset muutokset”.

Toinen ongelma oli, että EY:n mukaan ETA-lainsäädännöllä tuli olla etusija kansalliseen lainsäädäntöön nähden. Tästä tulisi seuraamaan, että ETA:ssa hyväksytty, asetuksentasoinen tai sitä alempi säädös saisi etusijan kansalliseen lakiin nähden.

Halosen mukaan oli tärkeää varmistua siitä, että valtiosääntö tai muu lainsäädäntö ei aseta esteitä sille, että hallitus voi riittävässä määrin saada eduskunnan tukea ETA:a koskevissa asioissa.

Suomen lähtökohta ETA-neuvotteluissa oli ollut, että ETA-lainsäädäntö saatettaisiin voimaan kuten muutkin kansainväliset sopimukset. EY taas näki ongelmana, jos eduskunnan suostumus hankittaisiin vasta sen jälkeen, kun asia on lopullisesti ratkaistu ETA:ssa. Tällöin lainsäädäntö olisi EY-maita sitovaa, mutta EFTA-maat voisivat hylätä sen parlamenteissaan.¹¹⁰

Suomen askeltaessa kohti ETA:a kysymys työväenliikkeen suhtautumisesta kansainvälisyyteen ja rajat ylittävään yhteistyöhön herätti yhä enemmän keskustelua sosialidemokraattien keskuudessa. Paasion tieltä ulkoministerin paikalta eduskunnan puhemieheksi edellisvuonna siirtynyt Kalevi Sorsa osallistui kumentuvaan integraatiokeskusteluun vuonna 1990 julkaisemalla

---

¹⁰⁹ Tarja Halosen puhe Suomen Rauhanliitto- YK-yhdistyksen 70-vuotisjuhlassa 27.5.1990. Työväen arkiston kansio 92.

¹¹⁰ Sdp:n integraatiotyöryhmän kokous 16.8.1990. Tarja Halosen puheita ja kirjoituksia. Työväen arkiston kansio 92.

kirjan *Paikallisjunalla Eurooppaan*. Hän esitti saman havainnon kuin Björklund pari vuotta aiemmin: Euroopan yhdentymistä vastustavat vasemmistolaiset unohtavat, että kansainvälisyys on ollut ollut työväenliikettä eteenpäin vievä voima. Samaan hengenvetoon hän toisaalta ihmetteli oikeistolaisten halua ”myydä maansa ja mantunsa” kansainvälistymisen huumassa.¹¹¹

Tarja Halonen edusti Erkki Tuomiojan kanssa esimerkiksi Björklundiin ja Lipposeen verrattuna huomattavasti varauksellisempaa näkemystä yhdentymiskehityksestä. Haloselle ja Tuomiojalle yhteisiä kritiikin kohteita olivat mm. integraation Länsi-Eurooppa keskeisyys ja taloudellisten arvojen ensisijaisuus. Heidän mukaansa länsi-integraation vastapainoksi Suomen olisi pitänyt huomioida enemmän itäisen Euroopan kehitystä.

Syksyn 1990 tilanteessa Halonen toi julkisissa esiintymisissään esille useita yhdentymiskehitykseen liittyviä huolenaiheita. Hän ei pitänyt siitä, että Euroopan yhdentymisen näytti olevan ”liiaksi sidoksissa kapitalistisen ideologian voittokulkuun” kun samaan aikaan työväenliike ei ollut löytänyt kansainväliselle yhteistoiminnalle selkeitä muotoja. Hän näki kehityksen johtavan siihen, että poliittisen järjestelmän mahdollisuudet kontrolloida kansainvälisten suuryritysten toimintaa olivat heikkenemässä. Halonen näki ongelmia pohjoismaisen yhteiskuntamallin yhteensovittamisessa ”EY:n suuren vapauden käsitteen” piiriin.¹¹²

Halonen myönsi, että rajat ylittävä yhtenäinen työväenliike oli ollut työväestön haave sen koko poliittisen olemassaolon ajan. Tätä unelmaa ei Halosen mukaan kuitenkaan pitänyt rinnastaa käynnissä olevaan yhdentymiskehitykseen. Olennainen ero Halosen mukaan oli, että käynnissä ollut ”yhdentymisprosessi painottui suurelta osin taloudellisille arvoille”. Halonen piti ongelmallisena, että yhdentymiskeskustelu painottui Euroopan Yhteisöihin. EFTA-maat, Länsi-Euroopan Eftan ulkopuoliset maat Itä-Euroopasta puhumattakaan unohdettiin usein keskustelusta. Hän näki että ”työväen tavoitemaailman kannalta Efta-maat ovat yhtenäisin ryhmä, jonka piirissä työväestölle turvattuja oikeuksia

---

¹¹¹ Sorsa 1990, 68

¹¹² Tarja Halosen puhe Eurooppa ja aluepolitiikka- seminaarissa Kuopiossa 30.9.1990. Työväenarkiston kansio 92.

vierastetaan talousyhteisömaissa”.¹¹³ Suomen liittymistä Euroopan Neuvostoon Halonen piti myönteisenä askeleena työväenpuolueiden kansanedustajien yhteistyön kehittämisen kannalta. Toisaalta hän kuitenkin näki sosialistisen internationaalnin parhaana väylänä eurooppalaisen työväenliikkeen tavoitteiden kirkastamiseen.¹¹⁴

4.4 Ruotsi päättää hakea EY-jäsenyyttä – mitä tekee Sdp?

Ruotsin päätös lokakuussa 1990 jättää EY-jäsenhakemus, vieläpä informoimatta etukäteen Suomea, aiheutti kriisin Suomen poliittisessa johdossa. Tietenkään tätä ei julkisesti myönnetty, vaan tiedotusvälineille viestitettiin että Ruotsin päätös ei vaikuta Suomen linjaan.¹¹⁵

Ruotsin tehdessä päätöksensä EY-jäsenyyden hakemisesta ETA-neuvottelut olivat edelleen käynnissä. Suomessa oli koko ajan pidetty kiinni linjasta, jonka mukaan ETA-neuvottelut tulee käydä ensin loppuun ennen kuin mitään muita tavoitteita voitaisiin asettaa. Suomi ja Ruotsi olivat tehneet tiivistä yhteistyötä ETA-neuvotteluissa ja maiden välillä oli nimenomaan sovittu tiukasta koordinaatiosta. Suomen kannalta ongelmallista oli, että Efta-maiden lipeäminen yhteisön leiriin yksi toisensa jälkeen uhkasi kaataa Suomelle elintärkeän Eta-sopimuksen. Presidentti Koivisto oli jo syyskuussa ennen Ruotsin ilmoitusta varoittanut hallituksen ministereitä siitä, kuinka ETA:n kariutuminen jättäisi Suomen tyhjän päälle ja kehottanut siksi varovaisuuteen EY-kannanotoissa.

Ottaen huomioon Suomen ja Ruotsin sosiaalidemokraattisten puolueiden läheiset suhteet, on mielenkiintoista, että Ruotsin päätös lopulta tuli myös Suomen sosiaalidemokraateille niin suurena yllätyksenä. Paavo Lipponen tosin väittää, että hänelle Ruotsin ratkaisussa yllättävää oli vain sen ajoitus, ei itse

---

¹¹³ Tarja Halosen puhe Laajasalon sosialidemokraattien 20-vuotisjuhlassa 27.10.1990. Työväen arkisto kansio 92.

¹¹⁴ Tarja Halosen puhe Eurooppa ja aluepolitiikka- seminaarissa Kuopiossa 30.9.1990. Tarja Halosen puheita ja kirjoituksia. Työväenarkisto kansio 92.

¹¹⁵ Hämäläinen 1998

päätös. Ruotsin sosialidemokraatit kun olivat saman vuoden puoluekokouksessaan jättäneet ”oven raolleen EY-jäsenyydelle”.¹¹⁶

Puoluesihteeri livari ja puheenjohtaja Paasio olivat saaneet viestin Ruotsin sosiaalidemokraateilta, että Ingvar Carlssonilla olisi suomalaisille puoluetovereilleen asiaa illalla. livari ja Paasio odottelivat puhelinsoittoa puoluetoimistossa myöhään yöhön, mutta soittoa ei kuulunut. Seuraavana aamuna Ruotsin päätöksestä kerrottiin uutisissa. livarin mukaan Carlsson kertoi jälkepäin, että päätöksen tekeminen otti niin koville, ettei hänellä ollut mahdollisuutta soittaa Paasiolle.¹¹⁷

Ruotsin tilanteesta varsin hyvin perillä ollut I-C Björklund oli kuitenkin selvästi pettynyt jäsenyyspäätöksestä. ETA-neuvotteluiden loppuunsaattaminen olisi Björklundin mukaan ollut huomattavasti helpompaa jos ”pohjoisen rintama olisi pitänyt”. Hän kirjoitti Demarissa 2.11.1990 otsikolla ”Paniikkia Pohjolassa”. Björklundin mukaan Ruotsin hallitukselta petti hermot. Samalla hän kuitenkin yritti myös ymmärtää ratkaisua Ruotsin huonon taloustilanteen ja sosiaalidemokraattisen puolueen heikkenevän kannatuksen näkökulmasta. Björklund myös pohdiskeli Euroopan turvallisuusjärjestelmän kehitystä mielenkiintoisella tavalla. Hän esimerkiksi pelkäsi, että ”kylmän sodan voittajat” kohtelisivat Neuvostoliittoa kuten Saksaa ensimmäisen maailmansodan jälkeen Versailles’n rauhansopimuksessa. Sdp:ssä oli aiemminkin hellitty ajatusta Euroopan turvallisuusjärjestelmän kehittämistä Naton sijasta Etykin pohjalta. Tätä toivoi myös Björklund. Tähän yleiseurooppalaiseen puolustusliittoon sulautettaisiin ”niin kaikki vanhat kiistakumppanit kuin sitoutumattomat, aseineen päivineen”. Tämä tarkoittaisi Suomen kohdalla Björklundin mukaan puolueettomuudesta luopumista.¹¹⁸

Uudessa tilanteessa Sdp:n puoluetoimikunnassa pidettiin tärkeänä, että Sdp pystyy puolueuuevoston syyskokouksen päätteeksi linjaamaan suhtautumistaan integraatiokehitykseen. Paasio korosti puoluetoimikunnassa, että vaikka Sdp ei tässä vaiheessa tukenut EY-jäsenyyden hakemista, se ei myöskään sano, ettei

---

¹¹⁶ Lipponen 2014, 401

¹¹⁷ livari 2007

¹¹⁸ Demari 2.11.1990

koskaan liityttäisi.¹¹⁹

Puolueneuvosto oli syyskokouksessaan 8.11.1990 entisellä linjalla eikä pitänyt Suomen EY-jäsenyyttä ajankohtaisena. Erityisesti kysymys EY:n ulko- ja turvallisuuspoliittisen ulottuvuuden kehityksestä jakoi puolueneuvostoa. Puolueneuvoston kannanoton mukaan ”EY ei ole tässä vaiheessa valmis ottamaan uusia jäseniä, eikä ole tiedossa minkälaisia ulko- ja turvallisuuspoliittisia velvoitteita EY tulee jäsenvaltioille asettamaan”.¹²⁰

Puolueneuvoston jälkeen myös eduskuntaryhmä pääsi pohtimaan integraatiokysymystä muuttuneessa tilanteessa. Puheenjohtaja Paasio hahmotteli ryhmäkokouksessa ETA-neuvotteluiden tilannetta sekä toi terveiset puolueneuvoston kokouksesta.

Paasion mukaan näytti siltä, että Efta-maiden vaatimia pysyviä poikkeuksia mm. ulkomaalaisten omistusoikeuteen ei saataisi läpi. Puolueneuvoston keskustelun lopputulos oli ollut, että Euroopan talousalueen muodostaminen oli ainoa integraatioon liittyvä ratkaisu, joka sillä hetkellä oli Suomen osalta ajankohtainen. Puolueneuvostoa samoin kuin eduskuntaryhmää askarrutti EY:n mahdollinen tuleva kehitys kohti tiiviimpää poliittista unionia, johon voisi kuulua esimerkiksi yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka.¹²¹

Samoin kuin Sdp Suomessa, myös Ruotsin poliittinen johto toivoi, ettei sotilaspoliittinen ulottuvuus EY:ssä vahvistuisi ja että Euroopassa alkaisi prosessi uuden ETYK-pohjalle rakentuvan turvallisuusjärjestelmän luomiseksi. Paasio kuitenkin näki, ettei tällaista kehitystä ollut syksyllä 1990 näköpiirissä. Ehkä Ruotsin yllättävän nopeasta etenemisestä johtuen Paasio pohdiskeli keinoja, joilla Pohjoismaiden sosialidemokraattien välistä yhteistyötä olisi mahdollista tiivistää ja siten välttää yllätykset tulevaisuudessa. Paasion mukaan Ruotsin päätös EY-jäsenyyden hakemisesta oli tehty ennen kaikkea sisäpoliittisista syistä ja Ingvar Carlsson oli tämän myös tunnustanut.¹²²

---

¹¹⁹ Sdp:n puoluetoimikunnan keskustelumuistio 7.11.1990. Työväen arkisto CA 138.

¹²⁰ Lipponen 2014, 402-403

¹²¹ Sdp:n eduskuntaryhmän kokouksen pöytäkirja 4.11.1990. Työväen arkisto CA 71.

¹²² Sdp:n puoluetoimikunnan keskustelumuistio 1.11.1990. Työväen arkisto CA 138.

Paasio näki, että EY-jäsenyys voisi olla mahdollinen vuonna 1995 tai 1996. Hänestä se, pitivätkö jotkut ETA:a vain väliaikaisratkaisuna, ei ollut olennainen kysymys. Tärkeämpää oli, että se vastasi Suomen etuja. Paasion mielestä oli selvää, että ETA-sopimuksesta tulisi joka tapauksessa keskeinen vaaliteema kevään 1991 eduskuntavaaleissa.

Kansanedustaja Mikko Elo oli myös hyvin perillä Efta-neuvotteluiden tilanteesta koska hän oli vastikään osallistunut Eftan ja EY:n parlamenttien jäsenten yhteiskokoukseen. Luxemburgin keskusteluissa hänelle oli tehty selväksi, että Efta-mailla ei tulisi olemaan mahdollisuutta osallistua varsinaiseen päätöksentekoon. Myös Elo nosti ulkomaalaisomistuksen esille, koska siitä oli eduskunnan täysistunnossa kovasti keskusteltu. Hän totesi, ettei ulkomaalaisella pääomalla ole enempää sydäntä kuin kotimaisella, mutta ei myöskään vähempää.

Myös Markku Pohjolan mielestä integraatio tulisi olemaan eduskuntavaalien teema ja Sdp:n olisi hyödyllistä pitää EY-asiaa esillä, koska ”kannattajakunnasta noin 80 prosenttia kannatti Suomen integroitumista Eurooppaan joko ETA:n tai EY:n kautta”. Hän näki, että integraatiokysymys olisi Sdp:lle oiva vaaliase Keskustaa vastaan. Tarja Halonen taas katsoi, että vaalien läheisyys oli hieman hankalaa ETA:n läpiviemisen kannalta, koska uuden hallituksen ja eduskunnan kokoonpanosta ei voinut tietää ennalta.

Eduskuntaryhmässä pohdittiin myös eduskunnan roolia ETA-prosessissa ja ulkoasiainvaliokunnan roolia siinä tilanteessa, että ETA-sopimus toteutuu. Yleinen näkemys oli, että valiokunnan tulisi pysyä vain asioissa, jotka välittömästi liittyivät ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan.¹²³

Seppisen mukaan Sdp:n varovaisuus johtui etenkin presidentti Koivistosta sekä ”sorsalais-jaakonsaarilaisesta neuvostomyönteisestä asenteesta”.¹²⁴ Toisaalta yleinen mielipide Suomessa alkoi syksyllä 1990 kääntyä nopeasti EY-myönteiseksi. Myös Sdp:n jäsenistä 60% ilmoitti kannattavansa jäsenyyttä. Pre-

---

¹²³ Sdp:n eduskuntaryhmän kokouksen pöytäkirja 4.11.1990. Työväen arkisto CA 71.

¹²⁴ Seppinen 2001, 764

sidentti Koivisto sen sijaan jarrutteli puheita EY-jäsenyydestä ja totesi syyskuussa niiden olevan ”jonninjoutavia”. Koivisto oli samalla kannalla kuin Paavo Väyrynen. Suhteet Euroopan Yhteisöön pitäisi voida jatkossakin järjestää ”nykyisenkaltaisen eli vapaakauppajärjestelmän pohjalta vastedeskin, jos ei paremmasta sovita”.¹²⁵

Vaikka viralliset kannanotot pysyivät jokseenkin entisillä linjoilla, taustalla kuitenkin lähennyttiin ja luotiin suhteita Euroopan yhteisöön. Lokakuussa 1990 Sdp:n eduskuntaryhmä päätti hakea tarkkailijan asemaa Euroopan parlamentin sosialistiryhmässä.

Merkille pantavaa on, että etenkin nuorten mielipide oli alkanut kääntyä jäsenyyden kannalle. Joulukuussa 1990 Helsingin Sanomien gallupissa neljä viidesosaa alle 25-vuotiaista kannatti EY-jäsenyyttä.¹²⁶ Integraatiotyöryhmän puheenjohtaja Ulf Sundqvist toi esiin EY-myönteisyyttään joulukuussa 1990 Kauppalehti Option haastattelussa kertomalla kannattavansa nopeaa ETA-ratkaisua eikä hän ”pidemmän päälle sulje pois pohjoismaiden EY-jäsenyyttätkään”.¹²⁷ Toisaalta samaan aikaan oli merkkejä siitä, että EY:n yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikan edistäminen oli saanut lisää kannatusta. Ja se taas ei edelleenkään sopinut Suomen puolueettomuuspolitiikkaan. Sdp:n puoluetuomikunnan keskusteluissa loppuvuodesta 1990 EY-kysymys ja Neuvostoliiton sekava tilanne kytkeytyivät vahvasti toisiinsa. Keskusteltiin esimerkiksi siitä, olisiko EY-jäsenyyden suuntaan liikkuminen ja puolueettomuuspolitiikasta luopuminen Neuvostoliiton/Venäjän heikkouden hyväksikäyttämistä, joka voisi myöhemmin kostautua Suomelle jollakin tavalla.¹²⁸

Yksi piirre keskusteluilmapiiirin muutoksessa syksyllä 1990 oli myös se, että elokuussa alkanut Persianlahden sota toi turvallisuuspoliittista näkökulmaa aiempaa vahvemmin integraatiokeskusteluun. Kansanedustaja Jouko Skinnarin mielestä näytti siltä, että kriisi syventäisi sotilaspoliittista yhteistyötä EY:ssä. Länsi-Euroopan Unioni (WEU) oli kriisin puhjettua aktivoitunut. Ilmeisesti

---

¹²⁵ Lipponen 2014, 399-400

¹²⁶ Lipponen 2014

¹²⁷ Iivari 2009, 206

¹²⁸ Puoluetuomikunnan keskustelumuistio 13.12.1990. Työväen arkisto CA 138.

Suomen puolueettomuuteen viitaten Skinnari näki että ”Suomessa tulisi tehdä selviä linjanvetoja suhteessa EY-jäsenyyteen”.¹²⁹

Sdp:n integraatiotyöryhmä julkaisi muistion poliittisesta kehityksestä ja Euroopan yhdentymisestä puoluetoimikunnalle ja puoluenevostolle vain viikkoa ennen Ruotsin jäsenyysaikeiden julkituloa. Työryhmä näki haastavana yhdistää ”poliittisesti vahva ylikansallinen yhteistyömekanismi eri maiden suvereenisuushaluihin tai – vaatimukseen”.

Työryhmän mielestä EY-jäsenyys voisi tulla ajankohtaiseksi vasta kun ETA-neuvotteluiden lopputulos olisi selvillä ja tiedettäisiin millaisiksi uuden Euroopan asetelmat muodostuvat. Toisaalta työryhmä oli tietoinen siitä, että kansantaloudet eivät enää toimineet kansallisina kokonaisuuksina, vaan monissa suomalaisissa yrityksissä oli jo tosiasiallisesti tehty integraatoratkaisuja, koska niiden ulkomaiset sijoitukset olivat lisääntyneet huomattavasti. Sen sijaan Suomeen kohdistuvat ulkomaiset sijoitukset olivat vielä marginaalisia.

Työryhmän perusasenne integraatioon oli joka tapauksessa myönteinen. ETA-ratkaisun välttämättömyydestä työryhmä oli varsin vakuuttunut. Ulosjäämisestä olisi seurauksena mm. yritysten ja investointien maastapaon kiihtyminen. Ajateltiin että EY-jäsenyyteen sopeutuminen saattaisi olla Suomelle haastavampaa kuin EEC-vapaakauppaan sopeutuminen 1970-luvulla. Kilpailurajoitusten poistaminen nähtiin kuluttajien ja koko kansantalouden edun mukaisena. Vaatimus markkinoiden avaamisesta koski myös maataloutta, koska ”muuten kilpailukyvyttömästä maataloudesta muodostuisi raskas muille talouselämän lohkoille sopeuduttaessa integraatioon”.¹³⁰ Sdp oli pitkään kantanut huolta ruoan kalleudesta. Puolueessa ETA-sopimus nähtiinkin merkittävänä mahdollisuutena kilpailun lisäämiseksi Suomen vähittäiskaupassa ja kuluttajan ruokalaskun pienentämiseksi.

Sdp:lle ns. sosiaalinen ulottuvuus oli tärkeä tema yhdentymiskeskustelussa. Pelättiin että integraatio voisi heikentää esimerkiksi sosiaaliturvaa, työsuojelua

---

¹²⁹ Sdp:n eduskuntaryhmän kesäkokouksen pöytäkirja 17.18.1990. Työväen arkisto CA71.

¹³⁰ Integraatiotyöryhmän muistio puoluetoimikunnalle ja puoluenevostolle 19.10.1990. Sdp:n puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä. Työväen arkisto CA141.

tai ympäristönormeja. Työryhmä näki yhtenä ETA-sopimuksen haasteista maiden erilaiset sosiaaliturvajärjestelmät. Työntekijöiden liikkuminen maasta toiseen edellytti ”järjestelmien koordinoitua”. Se ei työryhmän mukaan merkinnyt kuitenkaan niiden yhtenäistämistä. Koordinoinnin nähtiin saattavan aiheuttaa ”ongelmia yksilö- ja asumisperusteiselle järjestelmälle”. Näkemys julkisen sektorin tulevaisuudesta oli varsin pessimistinen. Uskottiin että vaatimukset julkisen sektorin pienentämiseksi tulisivat lisääntymään riippumatta neuvotteluiden etenemisestä.

Työelämää koskevien EY-säädösten ei uskottu juurikaan aiheuttavan ongelmia Suomessa. Muistiossa myös huomautettiin, että joidenkin oikeuksien kohdalla EY-normit merkitsisivät parannusta vallitsevaan lainsäädäntöön.¹³¹

5 ”Suomen tulee ryhtyä toimiin EY-jäsenyyden toteuttamiseksi”

5.1 Vaalitappion jälkeen Paasio esittää EY-jäsenyyden hakemista

Talvella 1991 ennen maaliskuun eduskuntavaaleja Paavo Lipponen ja I-C Björklund olivat niitä harvoja sosiaalidemokraatteja, jotka puhuivat julkisesti EY-jäsenyyden puolesta, tosin Björklund hieman Lipposta varovaisemmin sanankäantein. Lipponen julisti Suomen Kuvalehdessä, että EY-asiassa ”minä vien ja muut vikisevät”.¹³²

Tosin kulisseyksissä yhteyksiä EY:öön vahvistettiin. SAK:n kansainvälisten suhteiden johtaja Kari Tapiola kertoi Erkki Liikasilälle helmikuussa Brysselissä käydyissä keskusteluissa ”käytännössä kaikkien liittojohtajien olevan EY-jäsenyyden kannalla, jos turvallisuuspoliittisia esteitä ei ole”.¹³³

---

¹³¹ Integraatiotyöryhmän muistio puoluetoimikunnalle ja puolueuuevostolle 19.10.1990. Sdp:n puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä. Työväen arkisto CA141.

¹³² livari 2009, 206

¹³³ Liikanen 1995, 29

Puolueet eivät innostuneet Eurooppa-politiikasta vaalien alla. Mahdollisesta EY-jäsenyydestä ei käyty juuri minkäänlaista keskustelua. Heikentyvä taloustilanne ja Keskustan uudenlainen ja ähräkkä kampanjointi keräsivät suurimman huomion. Uuden hallituksen hallitusohjelmassa mahdollisuutta hakea EY:n jäsenyyttä ei kuitenkaan enää suljettu pois.¹³⁴

Maaliskuun 1991 eduskuntavaaleissa Sdp kärsi murskatappion menettäen jälleen 100 000 ääntä ja kahdeksan paikkaa. Kritiikki puoluejohtoa kohtaan oli kovaa. Paasiota arvosteltiin siitä, ettei hän ollut osallistunut riittävän aktiivisesti kampanjointiin. Ulkoministerin ja puolueen puheenjohtajan tehtävien yhdistäminen oli osoittautunut haastavaksi. Erityisen paljon kritiikkiä oli herättänyt Paasion matka Nepaliin vaalien alla helmikuussa.¹³⁵ Aunesluoman mukaan integraatiomyönteisten voimien vaikutusvalta Sdp:ssa kasvoi vaalitappion jälkeen.¹³⁶

Sundqvistin johtama integraatiotyöryhmä tuli huhtikuussa 1991 tulokseen että Suomen olisi haettava EY:n jäsenyyttä. Erkki Tuomiojan mukaan Sundqvist teki aloitteen asiassa työryhmän kokouksessa 23.4.1991. Sundqvistin mielestä ”wait and see”- politiikan aika oli ohi ja Sdp:n tulisi ryhtyä aktiivisesti ajamaan jäsenyyttä. I-C Björklund oli varovaisempi, koska vain yksi kolmesta ”wait and see”- politiikan kolmesta perusteesta eli ETA-sopimuksen sisältö oli täyttynyt. Muut perusteet eli EY:n poliittinen kehitys ja tilanne Venäjällä olivat vielä avoimina. SAK:n kansainvälisten suhteiden johtaja Kari Tapiola tuki Sundqvistin näkemystä, jonka mukaan ”ay-liikkeessä kukaan ei enää näe argumentteja EY-jäsenyyttä vastaan”. Erkki Tuomiojan mukaan hänen lisäkseen epäilevälle kannalle jäi enää vain Tarja Halonen.¹³⁷ Epäilyksistään huolimatta Tuomiojan näkemykset ovat ilmeisesti ainakin jossain määrin muuttuneet myönteisemmiksi jäsenyydelle keväällä 1991, sillä Aunesluoman mukaan Halonen ja Tuomioja ”olivat kääntyneet kannattamaan EY-jäsenyyttä”.¹³⁸

---

¹³⁴ Aunesluoma 2011

¹³⁵ Tuomioja 2014, 36

¹³⁶ Aunesluoma 2011, 446

¹³⁷ Tuomioja 2014, 36

¹³⁸ Aunesluoma 2011, 446

Paasio oli puoluetoimikunnassa 18.4. puhunut Sdp:n integraatiokantojen selkeyttämisen puolesta siinä tapauksessa, että ETA-sopimuksen aikaansaaminen edelleen venyisi.

EY:n ulko- ja turvallisuuspoliittisen ulottuvuuden kehityksen Paasio näki suurimpana haasteena Suomen jäsenyydelle. Hän piti tulevaisuudessa mahdollisena tilannetta, jossa Suomi joutuisi osana yhteistä ulkopoliittikkaa asettamaan Neuvostoliitolle talouspakotteita sen ihmisoikeustilanteen vuoksi. Lopullista kantaa EY-jäsenyyteen muodostettaessa tulisi ottaa huomioon voitaisiinko Suomea velvoittavia sotilaspoliittisia päätöksiä tehdä Suomen kantaa vastaan. Paasio esitti puoluetoimikunnalle, että Sdp seuraisi tilannetta ja syksyllä mahdollisesti vaatisi EY-jäsenyyshakemuksen jättämistä. Paasio sai tukea ajatuksilleen muilta puoluetoimikunnan jäseniltä. Vain Tarja Halonen suhtautui edelleen epäileväisesti EY-jäsenyyteen.¹³⁹

Asiat saivatkin Paasion hahmottelemaa aikataulua nopeamman käänteen integraatiotyöryhmän ja puolueen johdon keskusteltua tilanteesta 25.4. He päättivät, että Paasio tulee jäsenyysesityksen kanssa mahdollisimman pian julkisuuteen. Näin tapahtui 27.4.1991 Keski-Suomen sosiaalidemokraattien piirikokouksessa Jyväskylässä.

Paasio perusteli puheessaan EY-jäsenyyden hakemista sillä, että ”ETA:a koskevissa neuvotteluissa oli ajauduttu ylitsepääsemättömiin vaikeuksiin järjestää Efta-maiden osallistuminen Euroopan sisämarkkinoita koskevaan päätöksentekoon”. Siksi ETA:sta ei voinut tulla pysyvää ratkaisua ja Suomen oli harkittava EY-jäsenyyden hakemista.¹⁴⁰

Itävalta oli jättänyt oman EY-jäsenhakemuksensa jo aiemmin ja myös Ruotsi oli valmistelemassa omaa hakemustaan. Ruotsin ratkaisun myötä Norjankin paineet hakea jäsenyyttä kasvoivat. Sveitsi taas epäröi mahdollisuuksiaan osallistua Euroopan talousalueeseen. Efta-rintaman rakoillessa nähtiin, että riski Suomen yksin jäämiselle alkoi näyttää liian suurelta. Tällöin myös mahdollisuus

---

¹³⁹ Puoluetoimikunnan keskustelumuistio 18.4.1991. Työväen arkisto CA144.

¹⁴⁰ livari 2009, 206

det vaikuttaa yhdentymiseen olisivat hyvin pienet. Paasio kuitenkin painotti että mahdollinen jäsenyys ei saisi viedä Suomea mukaan ”sotilaallista sitoutumista edellyttävään yhteistyöhön”.¹⁴¹

Paasion ulostulo aiheutti vilkkaan keskustelun ja presidentti Koiviston oli pidettävä hallitukselle puhuttelu. Hän teki selväksi, että virallinen ulkopolitiikka sulki EY-jäsenyyden sillä hetkellä pois laskuista. Näin siitä huolimatta, että Koivisto oli nimittänyt Ahon hallituksen Paasion puhetta edeltäneenä päivänä, eikä Paasio esityksen tehdessään ollut enää ulkoministeri.

Samaan aikaan kun Paasio piti puhetta Jyväskylässä, Mikkelin Sosiaalidemokraattien kevätpiirikokous hyväksyi julkilausuman, jossa vaadittiin ylimääräisen puoluekokouksen koollekutsumista. Puolueen johdon toiminta ja esiintyminen julkisuudessa oli herättänyt kritiikkiä jo jonkin aikaa ja tappio kevään eduskuntavaaleissa voimisti sitä entisestään. Puolueneuvosto oli aiemmin keväällä päättänyt Sdp:n ”sisäisestä uudistumisesta”. Nyt Mikkelin piiri vaati päätöksen panemista täytäntöön. Pari viikkoa myöhemmin Kuopion piiri päätti ylimääräisen piirikokouksen koollekutsumisesta ”käsittelemään puolueen tilaa sekä ylimääräisen puoluekokouksen koollekutsumisen tarpeellisuutta puoluejohdon vaihtamiseksi”.¹⁴²

Paasion puheen jälkeen muutkin uskaltoutuivat vaatimaan keskustelua integraation etenemisestä. Sdp:n naisjärjestö vaati toukokuussa 1991 ylimääräisen puolueneuvoston kokouksen kutsumista koolle ”käsittelemään suhtautumista ETA-sopimukseen ja EY-jäsenyyteen”.¹⁴³

Toukokuun 10. päivänä integraatiotyöryhmä oli taas koolla. Kokouksessa presidentti Koiviston avustaja Jaakko Kalela valotti työryhmälle presidentin suhtautumista Sdp:n EY-kantaan. Paasio oli viikko ennen Jyväskylän puhettaan käynyt kertomassa aikeistaan Koivistolle, eikä presidentti ollut niistä ilahtunut. Koivisto oli selkeästi ilmaissut tyytymättömyytensä Sdp:n muuttuneeseen EY-linjaan ja

---

¹⁴¹ Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. Työväen arkisto CA146.

¹⁴² Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. Työväen arkisto CA146.

¹⁴³ Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. Työväen arkisto CA146.

kysellyt halutaanko hänet ajaa Väyrysen syliin. Tuomiojan mukaan Koivisto oli sanonut, ettei hän koskaan tulisi hyväksymään neuvottelumandaattia jäsenhakemukselle, ”joka tulisi lunastettavaksi muutaman vuoden päästä oloissa joista kukaan ei tiedä mitään”.¹⁴⁴

Tuomiojan mukaan Kalela ei halunnut Sdp:n luopuvan myönteisestä EY-linjastaan. Hän katsoi, että työryhmän oli hyvä olla tietoinen presidentin näkemyksistä. Tuomiojan mukaan Koiviston nihkeällä suhtautumisella ei tuntunut olevan vaikutusta työryhmän jäsenten näkemyksiin. Tarja Halonen sen sijaan otti entistä kielteisemmän kannan EY-jäsenyyteen. Hän myös varoitti, että jos Sdp ajaisi jäsenyyttä vielä voimakkaammin, myös puolueen tähän asti lojaaleina pysyneet EY-vastaiset jäsenet ottaisivat tiukemman linjan.¹⁴⁵

Myös SAK:ssa EY-jäsenyyden kannatus oli keväällä 1991 vahvassa nousussa. SAK:n Pekka Aro ei ollut kehityksestä mielissään, vaan valitti toukokuussa Tuomiojalle että ”sekä puolueessa että ay-liikkeessä oli käynnissä täysin pidäkkeetön ryntäys EY-jäsenyyden puolesta”. He pohtivat yhdessä olisiko Suomessa tarpeeksi merkittävää yhteistyötahoa, jonka kanssa voisi kampanjoida jäsenyyttä vastaan. Toisaalta Aro varoitti Tuomiojaa olemasta liian kriittinen, jotta ei menettäisi mahdollisuuksiaan mahdollisessa Sdp:n puheenjohtajakamppailussa. Kumpikaan heistä ei halunnut että Lipposesta tulisi puheenjohtaja.¹⁴⁶

Keväällä 1991 Paavo Lipponen ja Erkki Tuomioja edustivat Sdp:n sisällä ääripäitä suhtautumisessa Euroopan integraatioon. Lipponen oli kampanjoinut vaaleissa teemalla ”Suomi Eurooppaan”. Integraatioon kriittisesti suhtautunutta Tuomiojaa Lipposen slogan ärsytti. Hän julkaisi vaalien jälkeen lehdissä ilmoituksen: ”Kiitos äänestäjille! PS. Suomi on jo Euroopassa”.¹⁴⁷

Puheenjohtaja Paasion asema heikkeni jatkuvasti. Paasio itse ei vielä keväällä 1991 näyttänyt täysin ymmärtävän tilanteen vakavuutta. Jouni Backmanin mu-

---

¹⁴⁴ Tuomioja 2014, 41

¹⁴⁵ Tuomioja 2014, 41

¹⁴⁶ Tuomioja 2014, 42

¹⁴⁷ Tuomioja 2014

kaan enemmistö puoluetoimikunnan jäsenistä oli jo toukokuussa ylimääräisen puoluekokouksen järjestämisen kannalla. Tuomioja ilmoitti 18.5.1991 haastavansa Paasion. Puoluetoimikunta päätti 23.5. esittää puoluehallitukselle siirtymistä kaksivuotisiin puoluekokouskausiin. Käytännössä tämä tarkoitti myös puoluekokouksen aikaistamista vuodella. ¹⁴⁸

Suomi otti uuden periaatteellisesti merkittävän askeleen kohti länttä, kun markan liittäminen korivaluutta ecu:un tapahtui 4.6.1991. Saman päivän Helsingin Sanomissa kansanedustaja Paavo Lipponen arvosteli hallitusta hidastelusta ecu-päätöksen tekemisessä. ”Maatalous-teollinen junta aikoo viedä Suomen Eurooppaan palkansaajien ja veronmaksajien kustannuksella. Viivyttely kertoo hallituksen heikkoudesta devalvaatioponnistuksen edessä”, Lipponen julmisti. ¹⁴⁹

Ecu-päätöksen päätavoitteet olivat Suomen liittäminen rahapoliittisesti vakaaseen järjestelmään, korkoeron tasoittaminen Suomen ja EMS-maiden välillä, inflaation hillitseminen sekä markan arvon vakauttaminen suhteessa muihin eurooppalaisiin valuuttoihin.

Euroopan talousaluetta koskevat neuvottelut olivat edenneet hyvin, mutta kesälä 1991 oli alkanut yhä vahvemmin näyttää siltä, että ETA:sta tulisi vain välivaihe matkalla pian syntyvään Euroopan Unioniin. Ruotsin ja Itävallan eteneminen kohti EY-jäsenyyttä loi painetta Suomelle. Ruotsi jätti EY-jäsenhakemuksen 14.6.1991 ja Itävalta sai heinäkuussa 1991 komissiolta jo lausunnon jäsenyysselpoisuudesta. ¹⁵⁰

Paasio antoi Helsingin Sanomien haastattelussa 4.6.1991 ulkomaankauppaministeri Salolaiselle tunnustusta ETA-neuvotteluiden hyvästä hoitamisesta. Paasio uskoi, että ETA-sopimuksesta tulisi parempi kuin aiemmin uskottiin. Hän kuitenkin huomautti, että Suomen tulisi varautua EY-jäsenyyteen. Paasio varoit-

---

¹⁴⁸ Tuomioja 2014, 46-47

¹⁴⁹ Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. Työväen arkisto CA 145.

¹⁵⁰ Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. Työväen arkisto CA 147.

ti, että Suomi voisi tulla luetuksi samaan kategoriaan Itä-Euroopan maiden kanssa, jos se ei etenisi Itävallan ja Ruotsin kanssa samassa tahdissa.

Samassa haastattelussa Paasio rauhoitteli kiivaana käynnyttä spekulointia puheenjohtajan asemasta. Hän vakuutteli, että keskustelu oli ”tasaantunut ja tasa-puolistunut” kevään jälkeen. ”Kasvojen vaihtaminen mainostoimiston valitsemiin olisi liian helppo vaihtoehto”.¹⁵¹

Paasion rauhoittelusta huolimatta puoluetoimikunta päätti 6.6.1991 kutsua syyskuuksi koolle ylimääräisen puolueuuevoston kokouksen. Kokouksessa käsiteltäisiin ”tarvetta järjestää Sdp:n puoluekokous muuna kuin nykyisten sääntöjen määräämänä varsinaisen puoluekokouksen ajankohtana (alkuvuosi 1993)”. Lisäksi asialistalla oli Euroopan integraatiopolitiikka ja hallituksen budjettiesitys vuodelle 1992.¹⁵²

5.2 ”Paperin ylälaita vanhenee alalaitaa kirjoitettaessa” – Paasio toistaa esityksensä EY-jäsenyyden hakemisesta

Neuvostoliiton vanhoilliset voimat, ns. Janajevin junta aloitti vallankaappausyrityksen Moskovassa 19.8.1991. Tapahtumalla oli omat heijastusvaikutuksensa myös Suomen politiikkaan ja EY-jäsenyydskeskusteluun. Joillekin Moskovan tapahtumat antoivat syyn jarrutella puheita Suomen EY-jäsenyydestä, mutta monille se antoi myös sysäyksen puhua entistä voimakkaammin jäsenyyden puolesta. Max Jakobsonin tulkinnan mukaan Moskovan kaappauksen epäonnistuminen ratkaisi asiallisesti, vaikkei vielä muodollisesti, kysymyksen EY-jäsenyyden hakemisesta. Kun Jeltsin oli ohittanut Gorbatsovin ja Baltian itsenäisyys oli tunnustettu, Suomi tunsu olevansa ikään kuin vapaa sitoumuksistaan itään.¹⁵³ Ulf Sundqvist viestitti integraatiotyöryhmän kannanoton valmistelijoille,

---

¹⁵¹ Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. Työväen arkisto CA 145.

¹⁵² Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä. Työväen arkisto CA 146.

¹⁵³ Jakobson 2003, 372

ettei Neuvostoliiton tilanteella ollut mitään vaikutusta Suomen EY-jäsenhakemukseen.¹⁵⁴

Sdp:n puoluetoimikunta päätteli kokouksessaan 29.8.1991 että ”Euroopan yhdentymiskehityksestä huolimatta Suomelle luontaisia markkina-alueita ovat Leningradin ja Itämeren alueet”. Puoluetoimikunta korosti, että Suomen ero muihin Euroopan maihin nähden oli pitkä yhteinen raja Venäjän kanssa.¹⁵⁵

Puheenjohtaja Paasio piti eduskuntaryhmän kokouksessa 27.8.1991 pitkän puheen, jossa hän kävi läpi Euroopan tilannetta monelta kantilta. Paasio piti Moskovan vallankaappauksen epäonnistumista käännekohtana tai ainakin käänteen nopeuttajana tarkoittaen Neuvostoliiton hajoamista. Hän piti tilannetta ”maailmanhistorian pitkien syklien taitekohtana, jossa vanha jää taakse ja uusi hakee suuntaansa”.

Paasio näki, että uudessa tilanteessa Suomen ulkopoliittinen liikkumavara kasvoi ja nyt ulkopoliitikasta voitiin keskustella koodikielen sijasta selväkielellä. Paasio peräänkuulutti yhteistyötä Baltian maiden kanssa ja yleisemminkin Itämeren maiden piirissä.

Paasion mielestä Suomen pidättyväinen linja suhteessa EY-jäsenyyteen oli ollut perusteltua siihen asti, koska muuten Efta:n uskottavuus neuvotteluosapuolena ETA-neuvotteluissa olisi kärsinyt. Uskottavuus oli alkanut murentua Itävallan ja Ruotsin ilmoitettua halukkuudestaan liittyä EY:n jäseniksi.

Yhtä tärkeää kuin arvioida miltä tulevaisuuden Eurooppa näytti Suomesta käsin, oli Paasion mukaan arvioida sitä miltä Suomi näytti tulevaisuuden Euroopasta käsin. Paasion mielestä Suomi tarvitsi EY-jäsenyyttä ollakseen houkutteleva kohde sen kipeästi kaipaamille ulkomaisille investoinneille. Olisi myös arvioitava mitä merkitsisi käytännössä, jos EY:n ulkoraja kulkisi Suomen ja Ruotsin välillä.

---

¹⁵⁴ Tuomioja 2014, 65

¹⁵⁵ Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. Työväen arkisto CA146.

Pohdintansa lopussa Paasio totesi, että jäsenyys Euroopan yhteisössä oli noussemassa realistiseksi vaihtoehdoksi ja ettei ETA voinut muodostua Suomen kannalta pysyväksi ratkaisuksi. Jäsenyys toisi mukanaan tiettyjä ongelmia, mutta ne eivät olisi ainakaan suurempia kuin ulkopuolelle jättäytyttyäessä. Paasio myös pelkäsi tilannetta, jossa EY:n ulkopuolinen Suomi rinnastettaisiin suhteitään EY:n järjestelviin ”Euroopan uusiin demokratioihin”. Hän myös toisti varauksellisen kantansa mahdolliseen EY:n turvallisuus- ja puolustuspoliittisen yhteistyön kehittämiseen.

Kiinnostava kysymys on myös, mikä oli taustaltaan sosiaalidemokraattisen presidentti Koiviston vaikutus Sdp:n EY-linjaan. Paasio totesi syyskuussa 1991 että integraatioasiassa ”pallo on mitä suurimmassa määrin tasavallan presidentillä, jonka aivoituksia on tällä hetkellä hyvin vaikea tietää, mutta joka tapauksessa tämä (EY-jäsenyys) on nyt se mihin ollaan päätymässä”.¹⁵⁶

Koivisto piti tiukasti kiinni linjasta, jonka mukaan ETA oli hoidettava ensin. Pitäytyminen ETA-linjalla oli ymmärrettävää, kun ottaa huomioon, että vuonna 1991 YYA-sopimus oli edelleen voimassa. Aunesluoman mukaan puolueettomuuspolitiikkaa oltiin kesällä 1991 luopumisen sijaan pikemminkin lujittamassa.¹⁵⁷

Ilmeisesti Koivisto ryhtyi kannattamaan EY-jäsenyyttä viimeistään syyskuussa 1991 kun Moskovan vallankaappausyritys oli epäonnistunut ja Neuvostoliiton hajoaminen alkanut.¹⁵⁸ Koivisto on jälkepäin myöntänyt että turvallisuuspoliittiset näkökulmat käänsivät hänet jäsenyyden kannalle.¹⁵⁹

Erkki Tuomioja kirjoitti päiväkirjaansa kesäkuussa 1991, että Koiviston pidättyväinen kanta oli osaltaan vaikuttanut keskustelua rauhoittavasti sekä puolueessa että ay-liikkeessä. Samaa vaikutusta Tuomioja epäili olleen Kalevi Sorsan kiirehtimisestä varoittaneella puheenvuorolla.¹⁶⁰

---

¹⁵⁶ Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. CA 146.

¹⁵⁷ Aunesluoma 2011, 453

¹⁵⁸ Iivari 2009, 207

¹⁵⁹ Lipponen 2014, 352

¹⁶⁰ Tuomioja 2014

Suomen koko ajan heikentävä talous- ja työllisyystilanne lisäsi Sdp:n integraatiomyönteisyyttä. Puoluetoimikunnan ja eduskuntaryhmän 15.8.1991 päivätyssä kannanottoluonnoksessa todetaan: ”Luottamuksen palauttamiseksi teollisten työpaikkojen tulevaisuuteen tehdään välittömästi periaatepäätös, että Suomi pysyy kaikissa olosuhteissa mukana Euroopan yhdentymiskehityksessä.”¹⁶¹

5.3 Sdp virallisesti EY-jäsenyyden taakse

Integraatiotyöryhmä sai puoluetoimikunnalle esiteltävän kannanottoluonnoksen valmiiksi syyskuussa 1991. Tuomioja oli närkästynyt siitä, että hänen ja Pekka Aron paperiin lisäämät kriittiset huomiot oli siivottu pois. Hän katsoi, ettei EY-jäsenyyden yhteydessä enää voitaisi puhua ulkopoliittikan jatkuvuudesta, koska jäsenyys tarkoittaisi ”perustavanlaatuisia ja pysyvää muutosta sodanjälkeiseen linjaan”. Tästä syystä kannanotossakaan ei puhuta puolueettomuudesta. Vaikka Tuomioja sai joitakin korjauksia paperiin, asiallisesti se säilyi alkuperäisessä muodossa.¹⁶²

Työryhmän linjauksen mukaan EY:n jäseneksi pyrkiminen ei ollut ETA-neuvotteluiden kanssa vaihtoehtoinen tai ristiriitainen hanke. Ja koska ETA-sopimuksen ei uskottu muodostuvan pysyväksi ratkaisuksi, EY-jäsenyyteen oli perusteltua ottaa kantaa. Paperi oli jaettu politiikkalohkoittain siten että jokaista käsiteltiin noin sivun verran.

Lopullisesta versiosta jätettiin viime hetkillä pois luku ”Itsemääräämisoikeus ja keskinäinen riippuvuus”. Sen sisältö sovitettiin paperin muihin asianomaisiin kohtiin. Puretussa luvussa todettiin EY-jäsenyyden hävittävän vähitellen kansallisuusvaltioiden valtaa, mutta toisaalta laajentavan kansalaisten ja yritysten toimintamahdollisuuksia. Myös valtion ja vahvojen etujärjestöjen yhteistyöhön perustuneen työmarkkinapolitiikan uskottiin joutuvan uudelleenarvioinnin kohteeksi yhdentymiskehityksen myötä.

---

¹⁶¹ Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. CA146.

¹⁶² Tuomioja 2014, 69

Selkeä muutos Sdp:n aiempiin näkemyksiin oli ulko- ja turvallisuuspoliittisessa osuudessa. Siinä todettiin, että EY-jäsenyys olisi yhteensovitettavissa Suomen ulkopoliittisen toimintalinjan kanssa. EY:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan todettiin olevan jatkuvasti muotoutumassa. Neuvostoliiton yhteistyön muun Euroopan kanssa ennustettiin tiivistyvän osana yhdentymisprosessia.

EY:n todettiin olevan tulliliitto, joka toisin kuin ETA, edellytti yhteistä kauppapoliittikkaa. Kuin vanhasta muistista muistutettiin myös, ettei EY-jäsenyys saanut vaikeuttaa kauppaa Neuvostoliiton kanssa.

Suomen talouspoliittisen liikkumavaran todettiin jäsenyyden myötä kapenevan, erityisesti siksi että valmistelussa ollut valuuttaunioni tulisi siirtämään rahapolitiikan lisäksi finanssipoliittista valtaa yhteisölle. Toisaalta kannanotossa myönnettiin, että Suomi oli ilman jäsenyyttäkin avoimena taloutena riippuvainen muun maailman kehityksestä. Jäsenyyden nähtiin lisäävän luottamusta Suomen talouteen ja houkuttelevan investointeja ja siten parantaisi edellytyksiä ylläpitää ja kehittää pohjoismaista hyvinvointivaltiota. Sdp edellytti, että Suomi toimisi EY:ssä ”täystyöllisyyden ja hyvinvointivaltion periaatteiden puolesta kaikenlaista sosiaalisen turvallisuuden romuttamista vastaan”. EY-jäsenyyden puolesta puhui sekin, ettei se rajoittasi Suomen vapautta useimmilla talouspolitiikan sektoreilla oleellisesti ETA-ratkaisua enempää, mutta antaisi kuitenkin enemmän uusia yhteistyömahdollisuuksia.

Maatalouden osalta jäsenyys nähtiin lähes yksinomaan myönteisenä asiana. Jäsenyyden myötä kuluttaja- ja tuottajahinnat alenisivat, kilpailukyky lisääntyisi, inflaatio hidastuisi ja kuluttajien ostovoima paranisi. Vaikka Suomesta tulisi jäsenyyden myötä yhteisön maatalousbudjetin nettorahoittaja, valtion maatalousmenojen uskottiin vähenevän.

Sosiaalipoliittikka tulisi jatkossakin säilymään kansallisessa päätösvallassa, joten EY-jäsenyys ei heikentäisi sosiaaliturvaa. Työntekijöiden vapaa liikkuvuus jäsenmaasta toiseen nähtiin myös palkansaajille myönteisenä asiana. Työryhmä arvioi, että Suomeen muuttaisi hyvin vähän toisten jäsenmaiden kansalaisia,

koska EY:n sisällä vain alle kaksi prosenttia työntekijöistä oli toisen jäsenmaan kansalaisia eivätkä pohjoismaiden vapaat työmarkkinat olleet houkuttelleet Suomeen suurta määrää ulkomaalaisia. Tämä osio vastasi hyvin pitkälti ay-liikkeen kantoja.

Myös ympäristönsuojelun näkökulmasta jäsenyys nähtiin myönteisenä asiana. Taloudellinen integraatio mahdollistaisi ympäristönsuojelun miniminormien tason nostamisen koko Euroopassa. Todettiin että ympäristöongelmia ei voida pelkästään kansallisilla toimilla ratkaista.

Kannanotossa korostettiin, että Euroopan yhdentyminen ei koske vain yrityksiä ja talouselämää, vaan myös tavallisia kansalaisia. Yhteistyö tieteen, teknologian ja kulttuurin aloilla koituisi kaikkien hyödyksi. EY:n säädösten ei nähty uhkaavan Suomen tasa-arvosäännöksille, vaan joiltakin osin jopa parantaisi nykytasoa. Demokratian näkökulmasta EY:n nähtiin olevan rakenteellisesti vielä liian keskittynyt ja keskeneräinen.¹⁶³

Puheenjohtaja Paasio ilmoitti 2.9. haluavansa puoluekokouksen kutsuttavan koolle marraskuussa siten että siihen osallistuivat edellisen puoluekokouksen edustajat. Hän myös vetosi puoluetoimikuntaan, jotta se asettuisi samalle kannalle. Vetoomustaan tehostaakseen Paasio ilmoitti tulkitsevansa puoluetoimikunnan mahdollisen eriävän kannan epäluottamuslauseeksi ja tulisi siinä tapauksessa ilmoittamaan, ettei jatka puheenjohtajana. Enemmistö puoluetoimikunnasta asettui tukemaan Paasion esitystä, vaikka myös muunlaisia mielipiteitä esitettiin.¹⁶⁴

Integraatiotyöryhmän kannanottoluonnosta käsiteltiin ensimmäisen kerran puoluetoimikunnassa 5.9. Keskustelussa korostettiin sitä, että kannanoton tulisi perustua realistisiin arvioihin Suomen vaikutusmahdollisuuksista yhdentymisprosessissa. Mahdolliset muutokset Suomen turvallisuuspolitiikkaan ja sosiaaliturvan tasoon herättivät eniten kysymyksiä.¹⁶⁵

---

¹⁶³ Sdp:n integraatiotyöryhmän kannanottoluonnos syyskuussa 1991. Työväen arkisto CA145.

¹⁶⁴ Tuomioja 2014, 68-70

¹⁶⁵ Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteet 1991. Työväen arkisto CA145.

Keskustan Paavo Väyrynen puhui julkisuudessa sen puolesta, että ennen jäsenyyden hakemista Suomen tulisi rauhassa katsoa miten Itävallan ja Ruotsin jäsenyysspyrkimysten käy. Paasion näkemys oli, ettei mukaan lähden ajankohta ollut yksin Suomen päätettävissä. Passiivinen odottelu olisi Paasion mukaan Suomelle vahingollista. Suomen heikko taloustilanne puolsi vahvasti jäsenyyttä. Paasion mukaan yhteiskuntamallin säilyttäminen edellytti talouden avaamista ja altistumista kansainväliselle kilpailulle. Myös Ruotsissa jäsenyyttä oli kiirehditty nimenomaan taloudellisista syistä. Lisäksi Suomen olisi parempi olla mukana niissä pöydissä, joissa suomalaisiin vaikuttavista asioista päätetään. Jäsenyyden vastustajat vetosivat usein turvallisuuspoliittisiin syihin epäillen EY:stä muodostuvan ajan myötä sotilaspoliittinen liitto, jossa Suomen kaltaiset puolueettomat maat eivät voisi olla mukana. Tällaiset arviot olivat Paasion mukaan liian pitkälle meneviä. Kyse oli kokonaisprosessista jonka lopputulosta ei voinut varmuudella ennalta tietää.¹⁶⁶

Syyskuun 12. päivä puoluetuomikunta jatkoi keskustelua integraatiopaperista. Tuomiojan mukaan keskustelun sävy oli nyt hyvin toisenlainen kuin viikkoa aiemmin kun paperista ensimmäisen kerran keskusteltiin.¹⁶⁷ Yleinen näkemys oli, että Euroopassa oli edellytykset keskinäisen riippuvuuden ja yhteistyön lisäämiselle. Samalla korostettiin, että oli tärkeää nähdä yhdentymiskehityksen riskit. Riskinä pidettiin erityisesti eriarvoistumisen uhkaa ja eduskunnan asemaan liittyviä kysymyksiä. Puoluetuomikunta päätti jatkaa asian käsittelyä seuraavassa kokouksessa 26.9.1991 juuri ennen puolueenuevoston kokousta. Tässä kokouksessa kannanotto lopullisesti hyväksyttiin puoluetuomikunnan esitykseksi puolueenuevostolle esiteltäväksi.¹⁶⁸ Sdp:n päätös EY-jäsenyyden hakemisen puolesta oli merkittävä myös siinä mielessä, että sen jälkeen eduskunnassa jäsenyyden kannattajilla oli ensimmäistä kertaa enemmistö.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ Sdp:n keskustelumuistio 5.9.1991. Työväen arkisto CA144

¹⁶⁷ Tuomioja 2014

¹⁶⁸ Puoluetuomikunnan viikkomuistot 1991. Työväen arkisto HIA4.

¹⁶⁹ Jakobson 2003, 372

5.4 Johtajuuskriisi huipentuu ylimääräiseen puoluekokoukseen – Sundqvist puheenjohtajaksi

Pitkään kytenyt Sdp:n johtajuuskriisi huipentui puolueeneuvoston päätökseen ylimääräisen puoluekokouksen koollekutsumisesta syyskuussa 1991. Huhtikuussa oli esiintynyt vaatimuksia puoluejohdon vaihtamisesta ja vaatimukset olivat voimistuneet vuoden mittaan.

Tuomiojan mukaan jo toukokuussa enemmistö puoluetoimikunnan jäsenistä olisi ollut ylimääräisen puoluekokouksen järjestämisen kannalla. Kunnollista keskustelua asiasta ei kuitenkaan tuolloin vielä käyty. Näyttää siltä, että puheenjohtajakilpailuun valmistauduttiin täyttää häkää jo toukokuussa 1991. Jouni Backman sanoi kahdenkeskisessä puhelinkeskustelussa Tuomiojalle että ”Paasion asema heikkenee koko ajan, mutta Paasio ei itse lainkaan ymmärrä tai näe tilannetta”.¹⁷⁰

Ensimmäisiä merkkejä puheenjohtajan aseman heikkenemisestä ilmaantui jo syksyllä 1990. Puoluetoimikunnassa käytettiin marraskuussa 1990 huolestuneita puheenvuoroja paitsi puheenjohtajan kohtelusta ”porvarillisessa lehdistössä”, myös Sdp:n riveistä tulleista lausunnoista, jotka eivät olleet tukeneet puheenjohtajaa. Epäyhtenäisyydestä oltiin erityisen huolestuneita siksi että eduskuntavaaleihin oli enää vähän aikaa.¹⁷¹

Ajatus ylimääräisestä puoluekokouksesta oli Paasiolle vaikea. Puoluesihteerin livari teki oman ratkaisunsa elokuussa ilmoittamalla eroavansa joka tapauksessa puoluesihteerin paikalta.¹⁷²

ETA-sopimusneuvottelut saatiin päätökseen syksyllä 1991. SAK:n edunvalvontaosasto ilmaisi tyytyväisyytensä neuvotteluiden onnistumisesta. SAK oli selvi-

---

¹⁷⁰ Tuomioja 2014, 46

¹⁷¹ Puoluetoimikunnan keskustelumuistio 29.11.1990. Työväen arkisto CA138

¹⁷² livari 2009

tyksissään tullut tulokseen, että ETA-ratkaisu oli Suomelle ja palkansaajille edullisempi ratkaisu kuin pelkän vapaakauppasopimuksen varaan jääminen.

Huolia työsuojelun, kuluttajansuojan ja ympäristönsuojelun tason heikentymisestä sopimuksen myötä ei enää esitetty. Päinvastoin, Suomen sopeutuminen ETA-sääntöihin merkitsi SAK:n mukaan monelta osin tilanteen parantumista Suomessa.¹⁷³

Ulpu livarin mukaan vielä vuoden 1987 puoluekokouksessa moni oli ujostellut puheenjohtajaehdokkaaksi asettumista, mutta syksyllä 1991 tällaista ei enää näkynyt. Sundqvistin lisäksi ehdolla olivat Matti Louekoski, Erkki Tuomioja ja Tarja Halonen. STS-pankin johtaja Ulf Sundqvist valittiin selvällä äänten enemmistöllä. Myös ehdokkaita puoluesihteeriksi oli useampia, joista voiton vei lopulta SAK:n sosiaalisihteeriksi Markku Hyvärinen.¹⁷⁴

Sundqvist oli jo pitkään suhtautunut myönteisesti integraatiokehitykseen ja Suomen EY-jäsenyyteen. Hän oli vuodesta 1990 lähtien toiminut mm. Euroklubin johtokunnassa. Euroklubi oli alun perin perustettu jo 1970-luvulla organisoidaan toimintaa EEC-vapaakauppasopimuksen puolesta ja 1990-luvun alussa se ryhtyi toimimaan yleisen mielipiteen kääntämiseksi EY-jäsenyydelle myönteiselle kannalle. Tilanteessa, jossa Suomi oli vauhdilla kansainvälistymässä ja EY-jäsenyys väikkyi horisontissa, Sundqvistin kansainvälistä kokemusta arvostettiin. Innostus Sundqvistin ympärillä oli niin kova, ettei hänen taustansa pankinjohtajana ollut puolueväelle ongelma.

Puoluekokous vahvisti puolueneuvoston syyskuussa hyväksymän myönteisen kannan EY-jäsenyyden hakemisen valmistelun aloittamisesta. Merkille pantavaa on, että kannanotossa ei mainita sanaa ”puolueettomuus”. EY-jäsenyyden välttämättömyyttä perusteltiin ennen kaikkea Suomen taloudellisella tilanteella. Teolliset investoinnit tulisivat ”kasvamaan vain, mikäli Suomen asemaan kohdistuva epävarmuus poistuu”. Puolueettomuuden sijaan muutokset kansainväli-

---

¹⁷³ Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. Työväen arkisto CA147.

¹⁷⁴ livari 2009, 238-239

sissä suhteissa edellyttivät Sdp:n mukaan ”Suomelta uutta, aktiivisempaa ulkopolitiikkaa”.

Suomen tuli pyrkiä vaikuttamaan yhteisön muotoutumiseen ja äänioikeus saavutettaisiin vain jäsenyydellä. Lisäksi ETA-ratkaisu näytti jäävän väliaikaiseksi järjestelyksi. Siksi Sdp vaati että hallitus päättäisi jäsenyyden hakemisesta ”välittömästi eduskunnan kokoonnuttua vuoden 1992 valtiopäiville”.¹⁷⁵

Puoluekokouksen jälkeen puolueoimikunta ruoti kokouksen antia ja puolueen tilaa. Toimikunnan mielestä kentän paineita oli pystytty purkamaan. Puoluekokouksen puheenvuoroissa oli selkeästi tuotu esiin järjestötoiminnan uudistamistarve. Todettiin, että uudistamisessa tulisi olemaan kova työ ja että se oli jo puolueoimistossa aloitettu.¹⁷⁶

Puheenjohtaja Sundqvist moitiskeli puolueoimistossa marraskuun lopulla hallitusta ”viime kuukausien toilailuista” ja näki niiden heikentäneen Suomen kansainvälistä mainetta. Tehokkaimpana keinona maineen paikkaamiseen hän näki ripeän valmistautumisen EY-jäsenyyshakemuksen jättämiseen.

Sundqvistin mukaan jäsenyyshakemus vakauttaisi Suomen asemaa suhteessa valuuttamarkkinoihin ja jarruttaisi hintakehitystä, joka muuten voisi lähteä kilpailulta suljetuilla sektoreilla kiihtymään. Sundqvist näki, että EY tulisi aloittamaan jäsenyysneuvottelut Itävallan ja Ruotsin kanssa vuoden 1992 alkupuolella ja Suomen tulisi pyrkiä samaan aikatauluun.

EY-myönteisyys näkyi myös tavassa, jolla Sundqvist puhui Sdp:n tuoreesta energiapoliittisesta ohjelmasta. Hän mainosti sen olevan sopusoinnussa EY:n energiapoliittisten suuntaviivojen kanssa.

---

¹⁷⁵ Puolueoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. Työväen arkisto CA147.

¹⁷⁶ Puolueoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. Työväen arkisto CA147.

Kokouksen loppupuheenvuorossaan puheenjohtaja myös kertasi sosiaalisen ulottuvuuden tärkeyttä. Integraatio oli edennyt liikaa markkinoiden, pääoman ja teknologian ehdoilla ja nyt oli Euroopan sosiaalisen rakentamisen vuoro.¹⁷⁷

Joulukuun 9.-10. pidettiin historiallinen EY-maiden Maastrichtin huippukokous, jossa päätettiin mm. talous ja rahaliiton perustamisesta sekä EY:n korvaamisesta poliittisemmalla unionilla. Sdp:n puolueoimikunnassa asiaa käsiteltiin lyhyesti 12.12.1991. Puolueoimikunnan päätelmä oli että ”Maastrichtissa tehdyt päätökset puoltavat Suomen jäsenhakemuspäätöksen tekemistä ja merkitsevät myös aikataulun kiristymistä”.¹⁷⁸ Maastrichtin kokous oli merkittävä, koska silloin varmistui että EY todella oli valmis aloittamaan jäsenyysneuvottelut Suomen kanssa.

6 Lopuksi

Tässä tutkimuksessa olen selvittänyt Sdp:n puolue-elinten ja johtavien poliitikkojen suhtautumista Länsi-Euroopan yhdentymiskehitykseen vuosina 1985–1991. Yhdentymiskehitys tarkoittaa tässä yhteydessä Suomen osallistumista kiihtyvään integraatioon sisältäen Eftan täysjäsenyyden ja Eureka-hankkeen 1980-luvun puolivälissä, Euroopan Neuvoston jäsenyyden 1989 sekä ETA-sopimukseen ja lopulta EY-jäsenyyteen johtaneen prosessin 1990-luvun alussa. Painopiste on Sdp:n suhtautumisessa EY-jäsenyyteen, sillä sitä pidettiin paitsi Sdp:ssa myös muissa puolueissa pitkään mahdottomana Suomen puolueettomuuspolitiikan vuoksi. Olen tarkastellut kronologisesti millaisia linjauksia ja kannanottoja Sdp:ssa tehtiin integraation eri vaiheissa vuosien 1985-1991 välisenä aikana. Sen lisäksi olen tarkastellut, miten kannanottoja on perusteltu ja mitkä asiat ovat niihin vaikuttaneet. Lisäksi tarkastelun kohteena on ollut, minkälaisia jakolinjoja integraatiopolitiikka ja erityisesti suhtautuminen EY-jäsenyyteen loi puolueen sisälle.

Ennen vuotta 1988 integraatiokeskustelu oli Sdp:ssa käytännössä olematonta.

---

¹⁷⁷ Sdp:n puolueuueuvoston pöytäkirja 30.11-1.12.1991. Työväen arkisto CB34

¹⁷⁸ Puolueoimikunnan pöytäkirjojen liitteitä 1991. Työväen arkisto CA147.

Vuoden 1988 syksyllä julkistettu hallituksen ensimmäinen integraatioselonteko lisäsi mielenkiintoa yhdentymiskehitystä kohtaan. Samoihin aikoihin myös SAK:ssa havahduttiin siihen, että pääsy EY:n sisämarkkinoille olisi turvattava ja Suomeen olisi saatava lisää ulkomaisia investointeja. Näin ollen se tarkasti kantaansa aiempaa integraatiomyönteisemmäksi. Eftan täysjäsenyys, Eureka-hanke ja ESA:n liitännäisjäsenyys olivat Suomelle juridisesti pieniä, mutta poliittisesti merkittäviä edistysaskeleita 1980-luvun puolivälissä. Niitä kuitenkin hoidettiin verrattain pienessä piirissä, eikä Sdp:ssä käyty niistä mainittavaa sisäistä keskustelua.

Sdp istui hallituksessa vuosina 1985-1991, joten sen viralliset kannanotot noudattelivat varsin tarkoin presidentin ja hallituksen määrittelemää virallista linjaa huhtikuuhun 1991 saakka. Tällöin Pertti Paasio piti ensimmäisenä päivänään oppositiojohtajana EY-jäsenyyden hakemista tukevan puheen Jyväskylässä. Suurin selitys Sdp:n linjan muutokselle on jättäytyminen oppositioon maaliskuun eduskuntavaalien jälkeen.

Vaikka virallisesti EY-jäsenyydestä ei ennen huhtikuuta 1991 puhuttu, puolueen sisäisissä työryhmissä käytiin aktiivista ja monipuolista keskustelua eri vaihtoehdoista. Voidaan sanoa Sdp:n sisäisen integraatiopolitiikan linjausten valmistelun alkaneen suhteellisen aikaisin. Alkuvuosi 1988 oli tässä suhteessa käännekohta, koska silloin perustettiin ensimmäinen integraatiotyöryhmä pohtimaan puolueen linjaa suhteessa Euroopan yhdentymiskehitykseen. Integraatiotyöryhmillä oli merkittävä rooli puolueen sisäisessä valmistelussa ja ne koostuivat asiaan hyvin perehtyneistä ihmisistä kuten Ulf Sundqvist, Ilkka-Christian Björklund ja Erkki Tuomioja. EY-myönteinen konsensus alkoi vahvistua syksyn 1989 Euroopan poliittisten mullistusten myötä, mutta julkisia irtiottoja hallituksen ja presidentin varovaiselta linjalta juuri kukaan ei Sdp:ssä vielä uskaltanut tehdä. Se tosiasia, että Sdp istui hallituksessa ja puheenjohtaja Paasiolla oli ulkoministerin salkku, asetti rajoitteita virallisesta linjasta poikkeavien kannanottojen esittämiseen.

Sdp:n suhtautuminen EY-jäsenyyteen muuttui merkittävästi vuoteen 1991 mennessä verrattaessa vuoden 1985 tilanteeseen, mutta samalla linjauksissa on myös havaittavissa jatkuvuutta ja pysyviä painotuksia. Yksi ylitse muiden nouseva teema on ns. integraation sosiaalinen ulottuvuus. Sdp jaksoi toistaa

yhä uudestaan, että integraatio eteni sen mielestä liikaa markkinoiden ja teollisuuden ehdoilla ja siksi myös sosiaalisia kysymyksiä piti nostaa keskusteluun. Muita teemoja jotka Sdp:n puheissa ja kannanotoissa toistuivat vuodesta toiseen, olivat huoli kansanvallan kaventumisesta, ympäristökysymykset ja ulko- ja turvallisuuspolitiikka.

Sdp:sta puhuttaessa on vaikea kokonaan välttyä käsittelemästä SAK:n integraatiokantoja. Mitään suuria ristiriitoja Sdp:n ja SAK:n integraatiolinjauksissa ei näytä missään vaiheessa olleen. Tämä johtunee enimmäkseen siitä, että yhteistyö oli tiivistä ja että samat ay-asiantuntijat olivat mukana sekä Sdp:n että SAK:n valmistelussa.

Oman leimansa Sdp:n toimintaan 1980- ja 90-luvun taitteessa antoi Paasion aseman horjumisen puolueen johdossa. Vaikka hän toimi puheenjohtajana yli neljä vuotta, hän ei missään vaiheessa saavuttanut todella vahvaa asemaa. Paasio haastettiin sekä vuoden 1990 puoluekokouksessa että vuonna 1991, jolloin hän luopui vapaaehtoisesti. Paasiolle ominaista oli, että hän nautti pitkistä ja polveilevista keskusteluista, mikä taas ärsytti monia sellaisia, jotka olisivat kaivanneet suoraviivaisempaa päätöksentekoa.

Mikä sitten lopulta kypsytti Sdp:n EY-jäsenyyden kannalle? Maailmantalouden rakennemuutos ja keskinäisriippuvuuden lisääntyminen, teknologian kehittyminen ja Suomen taloustilanteen heikkeneminen eivät voineet olla vaikuttamatta Suomen asemaan ja integraatiomyönteisen ilmapiirin vahvistumiseen. ETA-neuvotteluiden ajautuminen vaikeuksiin vuonna 1991 ja erityisesti Efta-maiden vaikutusvallan turvaamiseen liittyvät ongelmat näyttävät olleen merkittävä vaikutin siihen, että Sdp ei nähnyt ETA-sopimusta pysyvänä ratkaisuna, vaan päätyi kannattamaan EY-jäsenyyden hakemista. EY-jäsenyyden kannatus Sdp:ssa näyttää siis kummunneen etupäässä taloudellisista ja Suomen vaikutusmahdollisuuksien turvaamiseen liittyvistä perusteluista.

Sen sijaan turvallisuuspoliittisia perusteluja EY-jäsenyyden hakemiselle esitettiin yllättävän vähän vuoden 1991 tilanteessa. Vaikka toisaalta on mainittava, että Moskovan vallankaappaus elokuussa 1991 vaikutti osaltaan Suomen ulkopoliittisen liikkumatilan lisääntymiseen ja EY-jäsenyyden kannatuksen vahvistumiseen. Suurempi vaikutus asenneilmaston

muuttumiseen oli kuitenkin puolueettomien Ruotsin ja Itävallan eteneminen kohti EY-jäsenyyttä. Sdp:ssa hellittiin pitkään ajatusta ”yleiseurooppalaisesta turvallisuusjärjestelmästä”, joka pystytettäisiin Naton sijasta ETYK:n pohjalta. Sdp:n visiossa siihen olisi kuulunut myös Neuvostoliitto/Venäjä. EY:n uskottiin kehittyvän yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan suuntaan eikä tällainen sopinut Sdp:n valtavirran ajatteluun.

Pohdiskelu suhtautumisesta yhdentymiskehitykseen johti myös keskusteluun koko työväenliikkeen identiteetistä ja suhteesta kansainvälisyyteen. Jo integraatiotyöryhmän ensimmäisessä kannanotossa vuonna 1988 kritisoitiin sitä, että ”kansainvälisyyden perinteistään huolimatta työväenliike oli omaksunut uudessa tilanteessa kansallisen eristäytymisen politiikan”.

Presidentti Koivisto helmikuussa 1992 valtiopäivien avajaisissa pitämässään puheessa kiteytti hyvin sen mistä EY-ratkaisussa pohjimmiltaan oli kyse: ”Kun me olemme riippuvaisia ulkomaankaupasta, me olemme riippuvaisia myös muualla tehdyistä päätöksistä. Tällöin on parempi, että meillä on ääni siellä, missä päätöksiä tehdään, kuin että ei ole.”¹⁷⁹ Kyse oli siis ennen kaikkea Suomen vaikutusmahdollisuuksien turvaamisesta, jotta tärkeitä päätöksiä ei tehtäisi Suomen ”pään yli”. Ilmapiirin muutoksen nopeudesta kertoo, että vielä vuonna 1989 oli syntynyt iso kohu Lipposen perusteltua EY-jäsenyyden hakemisen tarpeellisuutta juuri Koiviston esittelemillä seikoilla.

Voidaan sanoa Paavo Lipposen ja Erkki Tuomiojan muodostaneen Sdp:n sisäisen keskustelun ääripäät. Lipponen oli vahva jäsenyyden kannattaja ja Tuomioja taas jäsenyyksinnon kritisoija ja vaihtoehtoisten ratkaisujen pohdiskelija. Kummankin kohdalla se seikka, että he eivät olleet kansanedustajia vaalikaudella 1987–1991 kun Sdp oli hallituksessa, osaltaan todennäköisesti vaikutti heidän linjansa kirkkauteen. He saattoivat puhua vapaammin kuin hallituksen ja presidentin linjaa puolustaneet kansanedustajat ja ministerit. Lipposen lisäksi Eurooppa-myönteisinä sosiaalidemokraatteina erottuivat esimerkiksi Ilkka-Christian Björklund ja Ulf Sundqvist. Tuomiojan kanssa samansuuntaisia ajatuksia eduskuntaryhmästä esittivät mm. Tarja Halonen, Jukka Gustafsson ja Liisa Jaakonsaari. Puheenjohtaja Paasio tasapainoili eri

---

¹⁷⁹ Jakobson 2003, 373

näkemyksen välimaastossa, eikä ennen huhtikuuta 1991 ilmaissut selvää kantaa puolesta tai vastaan.

Björklundin vahva panos Sdp:n ”eurooppapoliittisena unilukkarina” ja taustavaikuttajana ei ole mielestäni saanut aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa ansaitsemaansa huomiota. Hän patisteli puoluetta aktivoitumaan integraatiopolitiikassa vuonna 1988. Aktivoituminen olisi varmasti tapahtunut ennen pitkää joka tapauksessa, mutta Björklund toiminnallaan luultavasti vauhditti sisäisen valmistelutyön aloittamista ja integraatiotyöryhmän perustamista.

Näyttää siltä, että EY-jäsenyydelle myönteinen kanta vahvistui ensin puoluejohdossa ja integraatiotyöryhmässä, sen jälkeen eduskuntaryhmässä ja vasta viimeiseksi puoluevaltuuston ja muun ns. kenttäväen keskuudessa. On myös merkille pantavaa, että Sdp:n sisään ei muodostunut EY-jäsenyyttä vastustavaa liikettä. Kun EY-myönteinen kanta oli päätetty, sen takana seistiin yhtenäisessä rintamassa. Yhtenäisyyden saavuttaminen jäsenyysasiassa oli kansainvälisesti poikkeuksellista. Muissa pohjoismaissa sosiaalidemokraatit sekä muut vasemmisto- ja keskustapuolueet olivat asiassa syvästi jakautuneita.¹⁸⁰

---

¹⁸⁰ livari 2009, 208

LÄHTEET

Arkistolähteet

Sosialidemokraattisen puolueen toimintakertomukset 1990–1992;
Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän toimintakertomukset 1990–1991
valtiopäiviltä.

Sosialidemokraattisen puolueen toimintakertomukset 1987–1989;
Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän toimintakertomukset 1987–1989
valtiopäiviltä.

Sosialidemokraattisen puolueen toimintakertomukset 1984–1986;
Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän toimintakertomus vuoden 1984–1986
valtiopäiviltä.

Sdp:n puoluekokouspöytäkirjat vuosilta 1987,1990 ja 1990

Sdp:n puoluetoimikunnan pöytäkirjat 1985–91

Sdp:n puolueeneuvoston pöytäkirjat 1985–91

Ilkka-Christian Björklundin sähköpostihaastattelu maaliskuussa 2013

Ilkka-Christian Björklundin hallussa oleva aineisto

Haastattelu Demari-lehdessä 24.8.1987

Kirje Sorsalle 26.8.1987

Muistio eduskuntaryhmälle Ruotsin SAP:n eurooppaseminaarista 29.-30.1.1988

Artikkeli SOPO-lehdessä 31.10.1987

Kolumni Demarissa 2.11.1990

Vastine Antti Kalliomäelle Demarissa 16.2.1988

Eduskunnan pöytäkirjat

Hallituksen selonteko Länsi-Euroopan integraatiosta 1.-2.11.1988

Hallituksen tiedonanto Suomen suhtautumisesta Länsi-Euroopan yhdentymiskehitykseen 29.-30.11.1989 ja 4.12.1989

Hallituksen ETA-selonteon lähetekeskustelu 14.3.1990

Hallituksen ETA-selonteon palautekeskustelu 11.-12.6.1990

Kirjallisuus

Aunesluoma, Juhana: Vapaakaupan tiellä. Suomen kaupp- ja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan. Hämeenlinna 2011.

Blomberg, Jaakko: Vakauden kaipuu. Kylmän sodan loppu ja Suomi

Hämäläinen, Unto: Lännettymisen lyhyt historia. WSOY, Juva 1998.

Hämäläinen, Unto: Puolueellinen puolueeton Suomi. Artikkelit Ulkopoliittisessä lehdessä 2/1994.

livari, Ulpu: Kansanvallan puolustajat. Sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä 100 vuotta. Otava, Helsinki 2007.

livari, Ulpu: Lähikuvassa Ulf Sundqvist. Otava, Helsinki 2009.

Ingebritsen, Christine: The Nordic States and European Unity. Cornell University Press 1998.

Jakobson, Max: 20. vuosisadan tilinpäätös. 2, Pelon ja toivon aika. Helsinki 2001.

Karvinen, Jyrki: Euroshakki. Kylmästä sodasta itälaajentumiseen. PS-kustannus, Jyväskylä 2001.

Koivisto, Mauno: Historian tekijät – Kaksi kautta II. Juva 1995.

Lipponen, Paavo: Murrosten aika – muistelmat 1979–95. Helsinki 2014.

Lipponen, Paavo: Järki voittaa. Suomalainen identiteetti globalisaation aikakaudella.

- Lipponen, Paavo: Kohti Eurooppaa. Helsinki 2001.
- Paasio, Pertti: Punatulkku ja sikarodeo. Jyväskylä 1998.
- Paavonen Tapani: Vapaakauppaintegraation kausi: Suomen suhde Länsi-Euroopan integraatioon. FINN-EFTASTA EC-vapaakauppaan.
- Rehn, Olli: teoksessa Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan, kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen. Toim. Tuomas Forsberg ja Tapani Vaahtoranta. Gaudeamus, Helsinki 1993.
- Rissanen Laura: "Suomen hallitus nojaa vahvaan ja koossa pysyvään Eftaan" - Suomi ja Länsi-Euroopan yhdentyminen 1985–1991. Poliittisen historian pro gradu -työ, Helsingin yliopisto 2004.
- Seppinen, Jukka: Kalevi Sorsa – SDP:n vallan vakauttaja. Edita, Helsinki 2008.
- Seppinen, Jukka: Mahdottomasta mahdollinen – Suomen tie Euroopan Unioniin. Gummerus, Jyväskylä 2001
- Soikkanen, Timo: Presidentin ministeriö – Ulkoasiainhallinto ja ulkopoliitiikan hoito Kekkonen kaudella I. Kansainvälistymisen ja muutosvaatimusten paineessa 1956–1969. Karisto, Hämeenlinna 2003.
- Soikkanen, Timo: Presidentin ministeriö – Ulkoasiainhallinto ja ulkopoliitiikan hoito Kekkonen kaudella II. Uudistumisen, ristiriitojen ja menestyksen vuodet 1970–1981. Otava, Keuruu 208.
- Sorsa, Kalevi: Paikallisjunalla Eurooppaan. Helsinki 1991.
- Stubb, Alexander: Marginaalista ytimeen – Suomi Euroopan Unionissa 1989-2003. Tammi, Helsinki 2006.
- Tarkka, Jukka: Uhan alta unioniin. Asennemuutos ja sen unilukkari EVA. Otava, Helsinki 2002.
- Tuomioja, Erkki: Siinä syntyy vielä rumihia. Poliittiset päiväkirjat 1991–1994. Helsinki 2014.
- Tuomioja, Erkki: Eurooppalainen Suomi. Tampere 1989.

